

ÅRSRAPPORT

M-742 | 2017

Årsrapport for Miljødirektoratet 2016

Utførende institusjon:

Miljødirektoratet

M-nummer:

M-742 | 2017

År:

2017

Sidetall:

78

Utgiver:

Miljødirektoratet

Tittel - norsk og engelsk:

Årsrapport for Miljødirektoratet 2016

Annual report Norwegian Environment Agency 2016

4 emneord:

årsrapport, nøkkeltall, resultatrapportering, årsregnskap

Subject words:

annual report

Design og trykk:

Skipnes Kommunikasjon AS

Innhold

1	Leders beretning	4
2	Introduksjon til virksomheten og hovedtall.....	7
3	Årets aktiviteter og resultater	11
3.1	Oppnådde resultater	11
3.1.1	Naturmangfold	11
3.1.2	Kulturminner og kulturmiljø	21
3.1.3	Friluftsliv	21
3.1.4	Forurensning.....	23
3.1.5	Klima	27
3.1.6	Polarområdene	31
3.1.7	Oppgaver på tvers av resultatområdene	32
3.2	Ressursbruk	39
3.2.1	Fordeling per resultatområde.....	39
3.2.2	Nøkkeltall	40
4	Styring og kontroll i virksomheten	45
4.1	Endringer i opplegget for styring og kontroll	45
4.2	Risikostyring og analyser	45
4.3	Fellesføringer fra KMD.....	46
4.4	Evalueringer	46
4.5	Revisjonsmerknader og tilsynsrapporter	46
4.6	Fakta om personellmessige forhold	47
4.7	Helse, miljø og sikkerhet.....	47
5	Vurdering av framtidutsikter	48
6	Årsregnskap	50
6.1	Ledelseskomentar årsregnskapet 2016	50
6.2	Prinsippnote årsregnskapet.....	52
6.3	Oppstilling bevilgningsrapportering.....	54
6.4	Oppstilling artskontorrapportering	62

1 Leders beretning

Klima og miljø står høyt på dagsorden. Miljødirektoratet har hatt høy aktivitet, noe også nøkkeltallene i siste del av denne årsrapporten dokumenterer.

Miljødirektoratet har en bred og mangslungen oppgaveportefølje som strekker seg fra særskilte uttak av rovdyr til samfunnsøkonomiske analyser av klimatiltak på tvers av alle sektorer i samfunnet. Vi forvalter flere ulike lover og forskrifter og en rekke tilskuddsposter. Vi fattet mer enn 3600 enkeltvedtak i 2016 og kun 53 ble påklaget. Vi har levert et betydelig omfang av kunnskapsgrunnlag, utredninger og råd til departementet som underlag for videreutvikling av klima- og miljøpolitikken. I denne årsrapporten gir vi et aggregert bilde av aktiviteten vår. Rapporten er ikke dekkende for all innsatsen vår, men gir innblikk i viktige aktiviteter på de ulike resultatområdene.

Klima er et høyt prioritert område og vi har i 2016 lagt betydelig innsats i å utvikle kunnskapsgrunnlaget for lavutslippsutviklingen, og å bistå departementet med innspill til Norges dialog med EU om felles oppfyllelse av klimamålene for 2030.

Vi har i 2016 videreutviklet oss i rollen som koordinerende direktorat på klimatilpasning og har gjennom klimaservicesenteret blant annet utarbeidet klimaprofiler for alle fylker basert på Klima i Norge 2100. Vi etablerte også Klimasats, en ny ordning hvor kommuner og fylkeskommuner kan søke om støtte til tiltak som reduserer utslipp av klimagasser, og som dermed bidrar til omstilling til lavutslippsamfunnet. Vi mottok 332 søknader og 129 prosjekter fikk støtte.

Arbeidet med å ta vare på naturmangfoldet favner et bredt spekter av oppgaver. I 2016 gjennomførte vi et betydelig utviklingsarbeid innen kartlegging av naturtyper, både mht. metodikk og system for verdisetting. Totalt 450 000 mål i tolv fylker ble kartlagt. Disse skal verdsettes i etterkant når verdissettingssystemet blir ferdigstilt i løpet av 2017. Styrket kunnskapsgrunnlag om hvor verdifull natur befinner seg vil være effektiviserende for planprosesser i regi av kommuner og andre utbyggere.

Vi har lagt mye arbeid i å bistå departementet i endelig vedtagelse av de regionale vannforvaltningsplanene og tiltaksprogrammene samt i arbeidet med evaluering

av vannforskriftsarbeidet. Vi leder direktoratsgruppen for vannforskriftsarbeidet. Som sektormyndighet har vi i 2016, etter å ha pålagt aktuelle virksomheter tiltaksrettet overvåking, fått oversikt over bedriftenes påvirkning på vannforekomstene. Resultatene er viktige data for å vurdere i hvilken grad det er behov for å pålegge videre utredning av tiltak. Noen virksomheter har allerede fått krav om tiltaksutredning der vannforekomsten står i fare for å ikke oppnå miljømålene. Vi har også jobbet for å få på plass et påleggsregister for vassdrag med naturforvaltningsvilkår og berede grunnen for en mer ensartet praksis mht. bruk av dette virkemiddelet idet en rekke regulerte vassdrag er utpekt i planene for slike tiltak for å bedre tilstanden i vannforekomstene. Påvisningen av skrantesyke hos hjortevilt (CWD) i mars 2016, var en akutt hendelse som vi måtte håndtere, og som krevde betydelige omprioriteringer av arbeidskraftressurser og budsjettmidler. Sammen med flere andre aktører innen viltforvaltningen iverksatte vi et omfattende arbeid for å få oversikt over sykdomsutbredelsen og vi vil i løpet av våren i samarbeid med veterinærmyndighetene vurdere behovet for tiltak for å hindre spredning av denne alvorlige sykdommen.

Som et ledd i arbeidet med å ta vare på laksebestandene gjennomførte vi i 2016 andre gangs rotenonbehandling av Skibotnelva og fulgte opp behandlingene av Lærdals-, Vefsn- og Raumaregionene blant annet med reetablering av de opprinnelige fiskestammene. Vi fastsatte også ny hovedregulering av fisket for hele landet og leverte en utredning om hvordan laksefiske kan reguleres fremover. Vi har bistått KLD i arbeidet med Stortingsmeldingen om ulv i norsk natur. Vi har jobbet med flere oppfølgingspunkter til meldingen i tråd med Stortingets vedtak.

Kontrollen med motorferdsel i utmark har blitt intensivert og samarbeidet med politiet er styrket. Andre kontrolloppgaver som oppsyn med fiske etter anadrom laksefisk, inngrep i verneområder, og ilandstigningsforbudet i fuglereservat, har blitt

prioritert. Flere kontroller enn tidligere er gjennomført som felles aksjoner med andre statlige instanser, for eksempel Kystvakten og Fiskeridirektoratet i tillegg til politiet.

Den åttende Trondheimskonferansen om biologisk mangfold ble gjennomført med 300 deltakere fra 95 land. Konferansen samlet beslutningstakere og eksperter fra regjeringer, privat sektor, akademia, FN-organer og NGOer fra alle verdenshjørner for å diskutere koblinger mellom matproduksjon i landbruket og biologisk mangfold. Resultatene følges opp av CBD og FNs matvareprogram.

Vi ga i 2016 38 millioner kroner til å bidra til sikring av totalt 35 friluftsområder. Midlene gikk i hovedsak til sikring av grønnsstruktur og turveger i nærmiljøet. I tillegg ble 30 millioner bevilget til tiltak i sikrede friluftsområder over hele landet.

Vi har fastsatt nye jakt- og fangsttider for perioden 1. april 2017 til 31. mars 2022. Og vi har levert en rekke anbefalinger om skogvern og marint vern.

Det har i 2016 vært rettet stor oppmerksomhet mot lokal luftkvalitet. Det er langt igjen til vi når målene for særlig svevestøv, men også for NO₂ i de største byene. Vi følger særlig opp byene som har blitt pålagt å oppdatere sine tiltaksutredninger. I 2016 har vi sammen med Fylkesmannen også gjennomført tilsyn av kommunenes arbeid med lokal luftforurensning. Vi leder også arbeidet med å utvikle et bedre beregningsverktøy for å gi bedre kunnskap om kildene til luftforurensning og befolkningens eksponering.

Avfallsregelverket i EU er under revisjon, som en del av EUs arbeid med sirkulær økonomi. Vi har levert flere utredninger til KLD relatert til dette, bla om hva som skal til for at Norge kan nå de ambisiøse materialgjenvinningsmålene. Det er betydelig økt oppmerksomhet på miljøeffekter av marin forsøpling og mikroplast, og vi har lagt fram tiltaksanalyser for begge disse miljøutfordringene.

Oppryddingen i forurensede sedimenter i Trondheim ble avsluttet våren 2016, og i 2017 starter oppryddingen i Sandefjord, Bergen, Farsund og Flekkefjord.

Norge har hatt et tett og godt samarbeide med EUs kjemikaliebyrå ECHA og med tyske myndigheter, for

å få på plass strenge EU reguleringer av henholdsvis den brommerte flammehemmere deka BDE og den perfluorerte forbindelsen PFOS og relaterte stoffer. Reguleringene er til klarering i Rådet og Parlamentet. Parallelt brukes dette arbeidet til å få strenge reguleringer av de sammen stoffene globalt.

Vår regulering av forurensning fra industrien er en løpende oppgave. Vi fører også regelmessig kontroll med industriutslipp og arrangerer landsdekkende tilsynsaksjoner i regi av fylkesmennene. I 2016 har vi forsterket tilsynsaktivitetene innenfor produktområdet, noe som innebærer en stor økning i antall tilsyn, stikkprøvekontroll og analyser av blant annet leker, småbarnsprodukter, elektroniske produkter og sport- og fritidsutstyr (hovedsakelig tekstiler). Det gjennomføres også flere tilsyn innenfor nye områder som import av tømmer og treprodukter og fremmede organismer.

Vi følger opp miljøforvaltningens IKT-strategi, og forbereder oss på departementets varsling om at vi skal overta IKT-drift for Klima- og miljødepartementets underliggende etater fra 1. januar 2018. Det er mye som skal på plass før det kan skje, som tekniske løsninger, lisenser, avtaler og bemanningsavklaringer, og vi jobber med våre interne forberedelser for å håndtere dette.

Reduserte driftsbudsjett fører til at vi må prioritere vekk oppgaver. Vi har for eksempel kuttet ned på antallet oppgaver innen kommunikasjon, som foredragsturneen miljøambassadørene. Vi har redusert innsatsen innen naturveiledning, arbeidet med den naturlige skolesekken og informasjon og utvikling av veiledningsmateriale.

Vi har igangsatt flere effektiviseringstiltak. På tvers av hele etaten har vi tilrettelagt for effektive møter og effektivisering av arbeidet med koordineringsoppgaver som involverer flere. Vi har lite masseforvaltning og oppgavene og underliggende regelverk på seksjonene varierer betydelig, derfor må konkrete effektiviseringstiltak identifiseres lokalt og alle avdelinger og seksjoner jobber med dette. Målet med tiltakene er i størst mulig grad å opprettholde leveranser og resultatoppnåelse med færre ressurser. Som et ledd i arbeidet med effektivisering har vi i 2016 forberedt overgang til DFØs fellestjenester på lønn- og reiseområdet fra 1. januar 2017. Vi jobber

videre med å forenkle og samordne nettsted, nettbaserte verktøy og tjenester, og har omorganisert internt for å skape et samlet og sterkt nettfaglig miljø i etaten. Arbeidet med konsolidering av nettarbeidet vil kreve ekstra ressurser i starten, men er på sikt effektiviserende.

Da Regjeringen i oktober 2016 la fram sitt forslag til statsbudsjett for 2017 innebar det et forslag til ekstraordinært kutt på 30 millioner kroner i driftsbudsjettet vårt, med en føring om at kuttet skulle tas fra lønnsbudsjettet. Vi etablerte en omstillingsprosess for å håndtere bemanningsreduksjonen. Det ekstraordinære kuttet ble imidlertid reversert i budsjettforliket i desember, og oppsigelser ble dermed unngått.

Avbyråkratisering og effektivisering gjør at vi fortsatt er i omstilling. I tråd med signalene i tildelingsbrevet tar vi sikte på en nedbemanning på om lag 40 årsverk i perioden 1.1.16 - 1.1.18. Siktemålet er å gjøre dette ved naturlig avgang og intern mobilitet. Klimaområdet er, i tråd med føringer fra KLD, skjermet mot kutt.

Min vurdering er at vi løser samfunnsoppdraget vårt på en god måte og i tråd med instruks og tildelingsbrev fra Klima- og miljødepartementet. Ledere og medarbeidere har lagt ned en imponerende innsats i å løse flere oppgaver med færre ressurser. Samlet har direktoratet levert godt til beste for miljøet.

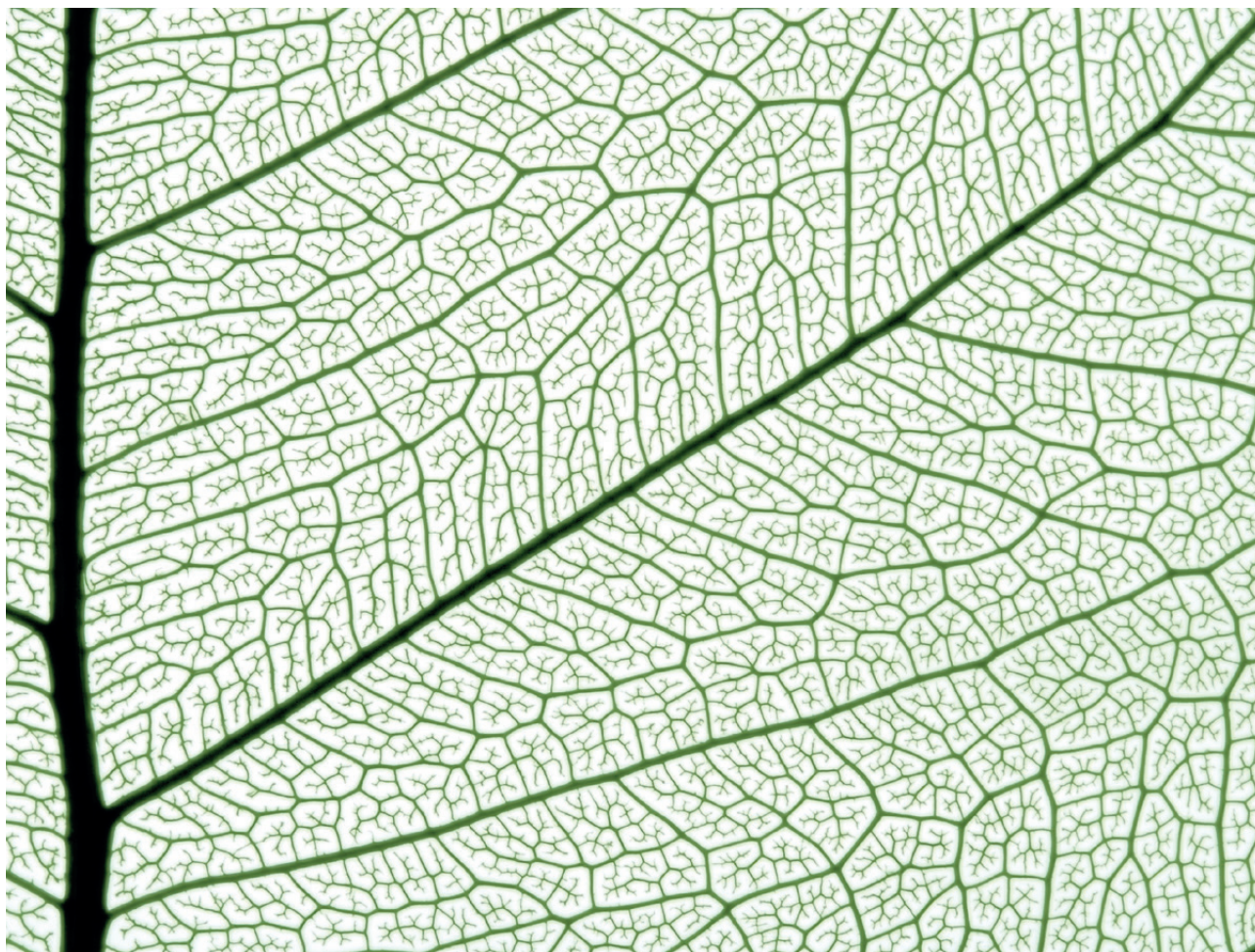
Trondheim, 15. mars 2017

Ellen Hambro
direktør
Miljødirektoratet

Foto: John Petter Reinertsen

2 Introduksjon til virksomheten og hovedtall

Virksomheten og samfunnsoppdraget

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Vi ble opprettet i 2013 og er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet. Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptretr selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring.

Klima- og miljøpolitikken er delt inn i resultatområder med konkrete nasjonale mål. Vi skal bidra til å nå målene på disse miljøområdene:

- naturmangfold
- kulturminner og kulturmiljø
- friluftsliv
- forurensning
- klima
- polarområdene

Innenfor alle miljøutfordringene vi jobber med, har vi følgende fem funksjoner:

Skaffe og formidle miljøinformasjon

Vi overvåker og kartlegger miljøtilstanden. Vi systematiserer og formidler aktuell og forståelig miljøkunnskap på ulike arenaer og i ulike kanaler, blant annet gjennom naturveiledning til publikum i felt.

Utøve og iverksette forvaltningsmyndighet

Vi forvalter lover, forskrifter og tilskuddsordninger og fatter vedtak etter disse. Vi legger til rette for gjennomføring av forvaltningstiltak i naturen. Vi fører tilsyn med at krav og regler blir etterlevd.

Styre og veilede regionalt og kommunalt nivå

Fylkesmannen er vårt ytre apparat som vi styrer og veileder. Vi veileder også om viktige miljøoppgaver som er delegert til ulike regionale og kommunale organer, blant annet kommuner, fylkeskommuner, nasjonalpark- og verneområdestyrer og rovviltnemnder.

Gi faglige råd

Vi lager analyser og gir råd om videreutvikling av miljøpolitiske mål, foreslår tiltak og virkemidler og er en støttespiller for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av klima- og miljøpolitikken. Vi samordner arbeidet på miljøområdet på tvers av sektorer og samarbeider med andre myndigheter om integrering av miljøhensyn i deres arbeid, og om analyser og forslag.

Delta i internasjonalt miljøarbeid

Vi deltar på vegne av Norge i internasjonalt miljøarbeid, blant annet under EØS-avtalen og globale konvensjoner og bidrar til å utvikle felles internasjonalt regelverk. Vi samarbeider bilateralt med miljømyndigheter i andre land og er en partner i overføring av forvaltningskompetanse.

2.1 Organisasjonen

Miljødirektoratet er organisert i sju miljøfaglige avdelinger, inkludert Statens naturoppsyn (SNO) som utgjør feltapparatet vårt. I tillegg har vi en organisasjonsavdeling og en kommunikasjonsenhet.

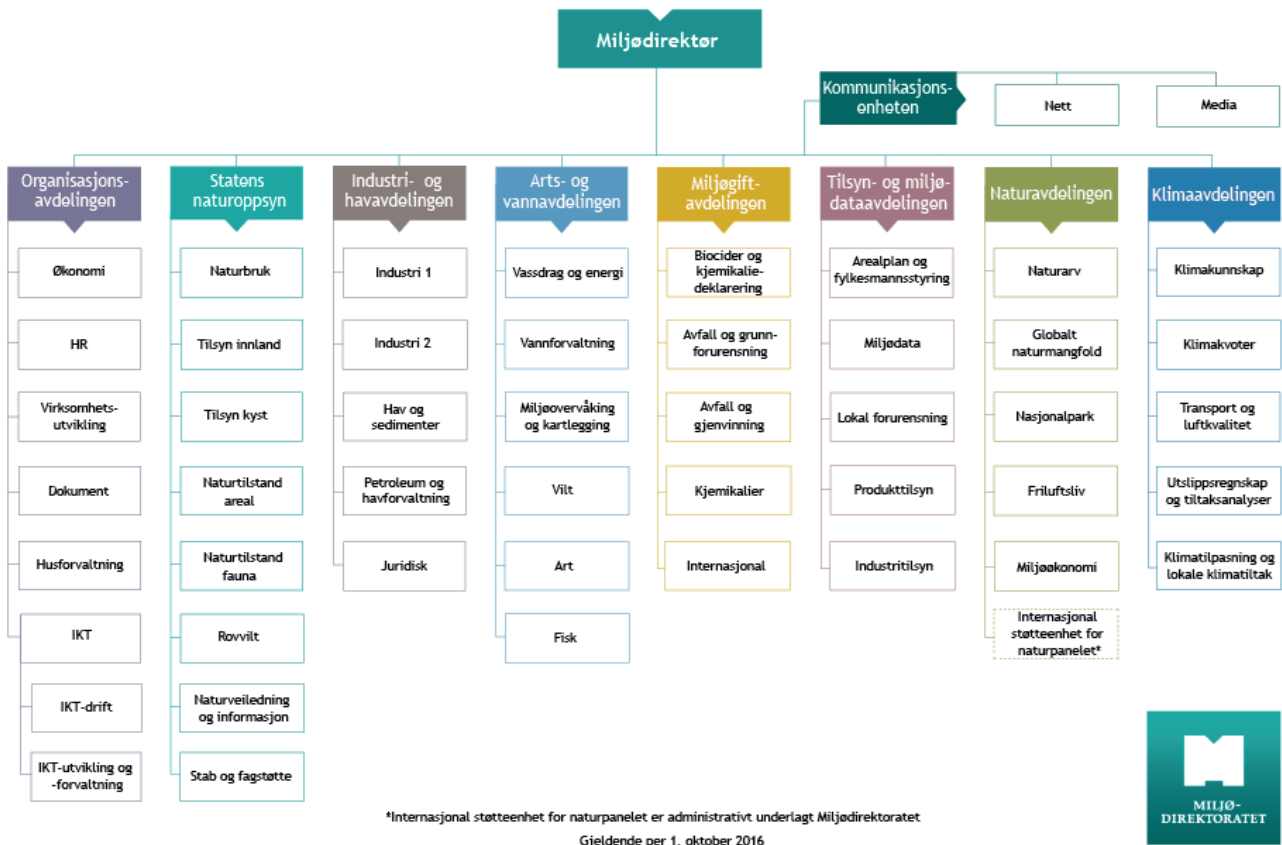
Vi er omkring 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved SNO sine mer enn 60 lokalkontor.

Ledelsen består nå av:

- miljødirektør: Ellen Hambro
- avdelingsdirektør i organisasjonsavdelingen: Gun Bente Johansen
- kommunikasjonsdirektør: Tore Høyland
- avdelingsdirektør i arts- og vannavdelingen: Yngve Svarte
- avdelingsdirektør i industri- og havavdelingen: Signe Nåmdal
- avdelingsdirektør i klimaavdelingen: Audun Rosland
- avdelingsdirektør i miljøgiftavdelingen: Marit Kjeldby
- avdelingsdirektør i naturavdelingen: Berit Lein
- avdelingsdirektør i tilsyn- og miljødataavdelingen: Bjørn Bjørnstad
- direktør i Statens naturoppsyn: Pål Prestrud

Organisasjonskart

Figur: Organisasjonskartet viser en oversikt over alle avdelingene og seksjonene i Miljødirektoratet. Seksjonene med oransje strek under har ansatte både i Oslo og Trondheim.

Utvalgte hovedtall

Tabellene under viser direktoratets nøkkeltall og volumtall for 2014, 2015 og 2016. Tallene kommenteres i kapittel 3.2 Ressursbruk.

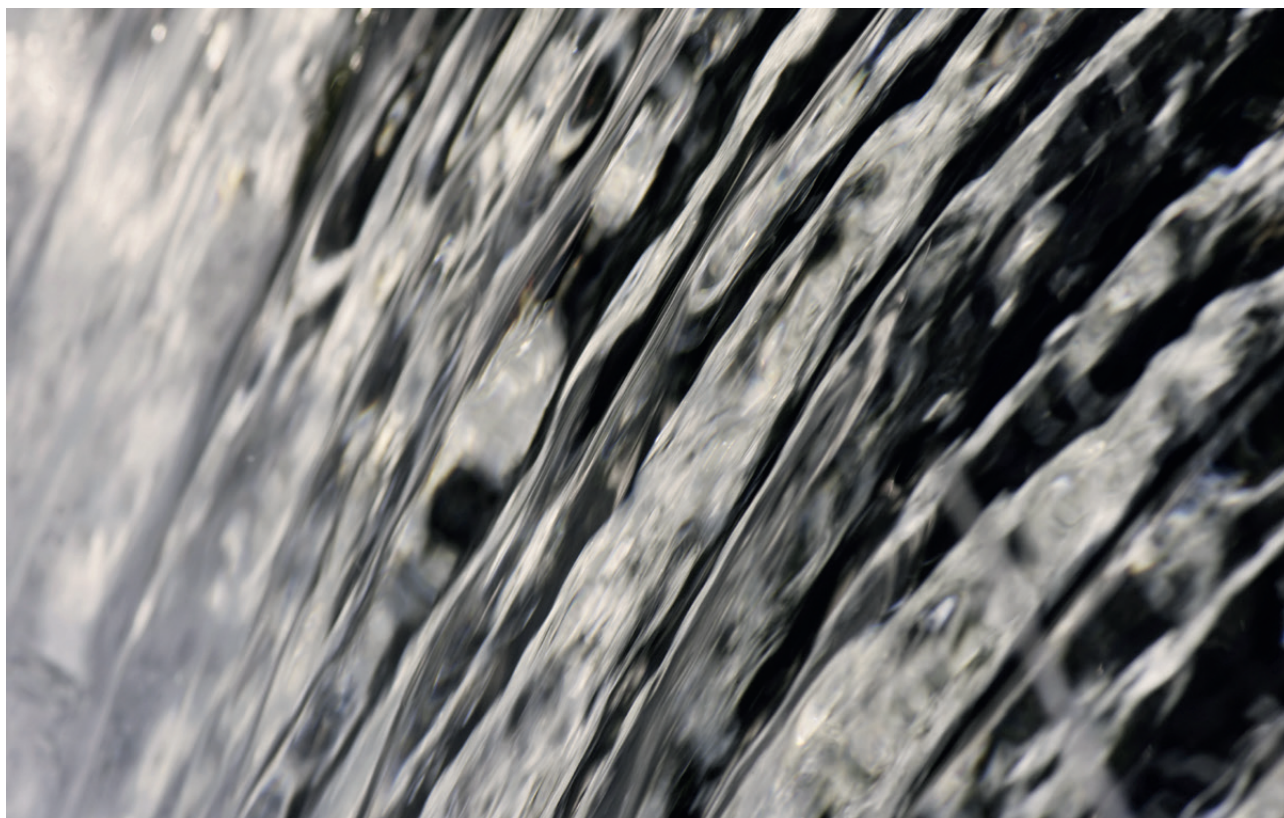
Nøkkeltall	2014	2015	2016
Antall årsverk	680	692	667
Samlet tildeling post 01-99*	3 543 606 000	3 640 897 000	4 107 844 000
Utnyttelsesgrad post 01-29	98 %	96 %	95 %
Utnyttelsesgrad post 30-99	79 %	85 %	81 %
Driftsutgifter	1 232 681 042	1 176 503 405	1 251 159 511
Lønnsandel av driftsutgifter	39 %	41 %	38 %
Lønnsutgifter per årsverk	700 162	705 623	720 434
Samlede inntekter post 01-09	136 296 078	143 919 900	134 365 418

*Tallene inkluderer tildelinger og utgiftsførte kostnader på kap. 1400, 1410, 1420 og 1425.

Volumtall	2014	2015	2016
Antall medieklipp*	19 024	17 958	17 979
Antall klikk på miljødirektoratet.no	2,65 millioner	2,88 millioner	3,15 millioner
Antall besøk på miljøstatus.no	401 772	490 541	478 894
Antall inngående dokumenter	43 438	43 002	35 154
Antall utgående dokumenter	32 400	30 052	30 705
Antall innsynsbegjæringer	7 205	7 383	7 437
Antall enkeltvedtak**			3 606
Antall avgjorte klagesaker		371	404

*Antall medieklipp er basert på et profilsøk på «Miljødirektoratet» i medieovervåkningsverktøyet Opoint. Søket inkluderer også ord som «Miljødirektoratets», «Statens naturoppsyn», «Miljødirektorat» og «Norwegian Environment Agency».

** Telling av antall enkeltvedtak startet i 2016.

3 Årets aktiviteter og resultater

3.1 Oppnådde resultater

Omtalen av aktivitetene og resultatene er inndelt etter resultatområdestrukturen for klima- og miljøpolitikken og underområdene i strukturen. For hvert underområde har vi forsøkt å si noe overordnet om tilstanden på området og forholdet til nasjonale mål. Deretter har vi redegjort overordnet for den viktigste innsatsen vår på området.

Miljøutfordringene går på tvers av alle sektorer og samfunnsområder. Vi kan ikke alene nå de politisk vedtatte klima- og miljømålene – måloppnåelsen er avhengig av innsats fra ulike sektormyndigheter. Vi jobber for godt samarbeid med de mange andre statlige organene vi samhandler med.

Miljøstatus.no gir kunnskap om miljøets tilstand og utvikling. Vi henviser til nettstedets oversikt over indikatorer for å få en oversikt over hvordan vi ligger an med tanke på å nå miljømålene.

3.1.1 Naturmangfold

Nasjonalt mål 1.1: Økosystemene skal ha god tilstand og levere økosystemtjenester.

Nasjonalt mål 1.2: Ingen arter og naturtyper skal utrykkes, og utviklingen til truede og nær truede arter og naturtyper skal forbedres.

Nasjonalt mål 1.3: Et representativt utvalg av norsk natur skal bevares for kommende generasjoner.

Hav og vann Hav og kystvann

De store norske hav- og kystområdene er rike på ressurser. Miljøtilstanden er god, men havområdene våre påvirkes i varierende grad av menneskelige aktiviteter. Utvinning og høsting av ressurser, og bruk av havet til ulike formål, stiller oss overfor nye utfordringer når det gjelder å ta vare på de store verdiene havet representerer.

Arbeidet i Faglig forum for havområdene er godt i gang i henhold til omforent arbeidsplan. Arbeidet er rettet mot en forbedring og forenkling av prosesser knyttet til revisjoner og oppdateringer av forvaltningsplanene. Vi fokuserer nå på revisjon av forvaltningsplanen for

Lofoten-Barentshavet, hvor Faglig forum skal levere faggrunnlaget i 2019.

Nye og reviderte forskrifter og veiledninger, og arbeidet med kunnskapsinnhenting om miljøpåvirkning fra havbruk, er sentralt i det videre arbeidet med akvakultur. Samarbeidet med Mattilsynet og Fiskeridirektoratet er styrket inneværende år inkludert mye kontakt med Fiskeridirektoratet om myndighetsfordeling og forskriftsarbeid. Pålagt avløpsrapportering (forurensningsforskriften kap. 13 og 14) er i hovedtrekk på plass, inkludert rapport til EU (EIONET, EEA).

Den nasjonale kartleggingen av marint biologisk mangfold i kystsonen har i 2016 gått etter planen. Kartleggingen i Sogn og Fjordane og Nordland er avsluttet og kartlegging i siste to fylker, Finnmark og Møre- og Romsdal, er påbegynt.

MAREANO-programmet ble faglig evaluert av ICES i 2016 og vil bli fulgt opp i 2017.

Vannforskriften

En viktig milepæl er nådd i vannforvaltningsarbeidet ved at regionale vannforvaltningsplaner og tiltaksprogram ble vedtatt av KLD i 2016. Arbeidet med godkjenningen av vannforvaltningsplanene har preget vannforvaltningen i 2016 sammen med en omfattende evaluering av arbeidet etter vannforskriften de siste seks årene. Vi vil framover fokusere på arbeidet med forbedringer og ønsker videre dialog med departementet om dette.

Konklusjonen fra evalueringen i direktoratsgruppen for gjennomføring av vannforskriften i Norge, er at vi er på vei mot bedre vannmiljø. Et klart flertall var enige i at vi er på rett vei, og tre firedele mente at vi nærmer oss målene. Dette støttes av funn i en omfattende følgeforskning som NIBR (Norsk Institutt for By og Regionalforskning) avsluttet i 2016, som viser at to tredeler opplever at vannforvaltningsarbeidet, sett under ett, bidrar til at vannmiljøet blir bedre. Riksrevisjonens evaluering viser til at Norge vurderes å være blant de landene i Europa med best vannmiljø, men at vannkraftutbygging, sur nedbør, avrenning fra næringsssalter fra jordbruk og spredte avløp, og utslipp av næringsstoffer og organiske stoffer fra de mange oppdrettsanleggene langs den norske kysten, utgjør vesentlige påvirkninger på vannmiljøet.

Overvåkingsprogram for fjordområder, ferskvann, store innsjøer og grunnvann er prioritert med økt innsats i 2016, både gjennom videre etablering av basisovervåking og iverksetting av pålagt overvåking overfor industrien. Overvåkingen bidrar til økt kunnskap om naturmangfoldet i kystvann, ferskvann og store innsjøer med regional betydning, og den er en viktig del av kunnskapsgrunnlaget for arbeidet med regionale vannforvaltningsplaner. Det er i 2016 igangsatt prosesser for å se på muligheter for å benytte representativ overvåking og ny teknologi for å optimalisere bruken av overvåkingsmidlene.

Gjennomføringen av vannforvaltningsplanene er viktig for resultatoppnåelsen fremover. Prioritering av tiltak i vannregionene har blant annet tatt utgangspunkt i eksisterende handlingsplaner, og flere vannforekomster vil få utsatt frist for å nå miljømålet der tiltak ikke er prioritert i denne planperioden. Innenfor en totalramme på åtte millioner kroner er det i år gitt tilskudd til i alt 35 ulike tiltak som spenner over mange ulike vannforvaltningstiltak. Oppfølging av planene og tiltaksprogrammene innenfor eget sektoransvar vil også bli prioritert frem mot utgangen av 2018.

Som nasjonalt samordnende direktorat har vi ledet arbeidet i direktoratsgruppen for gjennomføringen av vanddirektivet og nasjonal referansegruppe. Deltakelse i arbeidet under felles europeisk gjennomføringsstrategi for vanddirektivet (CIS) er fortsatt viktig for å tilføre norsk erfaring og kunnskap, og ikke minst sørge for at utviklingen av dette direktivet også tar hensyn til norske forhold. Arbeid med fysiske endringer samt nye inngrep (vanddirektivets artikkel 4.7) og forberedelse til en eventuell vurdering av revisjon av vanddirektivet, ble startet i 2016.

Vann og vassdrag

Miljødirektoratet og Fylkesmannen har ansvaret for å følge opp naturforvaltningsvilkårene i vannkraftkonsesjoner gitt etter vassdragsreguleringsloven og vannressursloven. For de regulerte vassdragene omfatter myndigheten vår å kunne gi pålegg om undersøkelser og tiltak som berører anadrom laksefisk, mens myndigheten til å kunne gi pålegg som omfatter innlandsfisk, friluftsliv og landskap, ligger hos Fylkesmannen. Oppfølging av naturforvaltningsvilkårene har hatt høy prioritet også i 2016 sammen med gjennomgangen av de godkjente vannforvaltningsplanene. I tillegg har vi utviklet

standardiserte påleggsbrev og veiledningsmateriell til fylkesmannen og startet utviklingen av et register for oppfølging av pålegg på vannforekomstnivå. Dette vil bli ferdigstilt innen utgangen av april 2017 og skal danne grunnlaget for en systematisk oppfølging av de vedtatte vannforvaltningsplanene.

Kalking er et viktig tiltak for å redusere skader forårsaket av sur nedbør og har god effekt. De siste årene er det gjennomført en betydelig nedtrapping av kalkingen i innsjøer i Norge, fordi mange innsjøer ikke lenger vurderes å ha behov for kalk. Innsjøer hvor kalking er avsluttet, blir overvåket med tanke på å avdekke en eventuell ny forsurening. Utviklingen i disse innsjøene vil være avgjørende for om det gjøres videre nedtrappinger de kommende årene. Dersom innsjøer blir forsuret på nytt, vil det igjen bli prioritert å starte opp kalking.

Plan for kalking av vassdrag i Norge for perioden 2016–2021 ble ferdigstilt i februar 2016.

Vi bevilget videre midler til nye kalkingstiltak (optimaliseringstiltak) i flere vassdrag. I tillegg ble bygging av kalkdoserer i Modalselva satt i drift våren 2016. De siste årene har vi hatt midler til å kunne øke kalkingsaktiviteten i laksevassdrag, og i tråd med handlingsplanen for kalking 2016–2020 vil det bli satt i gang enda flere nye kalkingstiltak i laksevassdrag. Vi fokuserer nå på kalking av sure sidebekker til de kalkede laksevassdragene.

Status for resultatkrav 1 om at vannforvaltningsplanene som gjennomfører vanddirektivet og vannforskriftens krav skal være gjennomgått og vurdert før godkjenning i departementet.

Vi har gitt faglige råd i forarbeidet med godkjenningen av 13 regionale vannforvaltningsplaner. Rådene ble gitt etter følgende kriterier: 1. Om planen oppfylte kravene i vannforskriften, 2: Om målene og strategiene som framgikk av forvaltningsplanen var i overensstemmelse med nasjonale føringer (rikspolitiske interesser) og 3: Om det var uenigheter regionalt som måtte avklares. Både prosessuelle og materielle krav til planene har vært vurdert. Det er gitt kommentarer til planene generelt, og til spesifikke tema der vi er sektormyndighet, som regulerte vassdrag, forsuring og forurensede sedimenter.

Viltforvaltning

Innenfor viltforvaltning er det et nasjonalt mål at ingen arter skal utryddes, og at utviklingen til truede og nær truede viltarter skal forbedres.

Resultater fra nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt i 2016 viste at jerv og ulv lå over det nasjonalt fastsatte bestandsmålet, mens gaupe og brunbjørn lå under. I perioden 2010–2014 er det anslått at det var 963 (652–1139) hekkende kongeørnpar i Norge. Bestanden antas å være i tråd med bestandsmålet, selv om metodikken som er benyttet ikke er direkte sammenliknbar.

Vi har på oppdrag fra KLD utarbeidet en rapport om forvaltning av kongeørn i Norge. Rapporten fra januar 2016 gjennomgår eksisterende kunnskap om kongeørn og inneholder våre faglige vurderinger og anbefalinger knyttet til forvaltning av kongeørn og behovet for kunnskapsinnhenting i årene framover.

I løpet av våren 2016 har vi bistått KLD i deres arbeid med forberedelser til stortingsmeldingen "Ulv i norsk natur" (Meld. St. 21 (2015–2016)) som ble lagt fram av regjeringen 18. mars 2016. En rekke oppfølgingspunkter om ulv er fulgt opp av Miljødirektoratet høsten 2016, i tråd med Stortingets vedtak.

Arbeidet med å utarbeide ny forskrift om erstatning for tamrein tapt til fredet rovvilt ble startet i 2015, fortsatte i 2016 og vil også pågå i 2017. Ny forskrift forventes fastsatt i løpet av 2017.

Som en oppfølging av Stortingets rovviltforlik fra 2011 ble det i 2015 iverksatt et prosjekt om evaluering av regional forvaltning. En første delrapport om denne evalueringen ble levert høsten 2015, og siste del av prosjektet ble levert i juni 2016. Vi leverte høsten 2016 vår anbefaling om videre oppfølging til KLD.

Sjøfuglprogrammet SEAPOP ivaretar den langsiktige kartleggingen og overvåkingen av sjøfugl. Dataene for perioden 2006 til 2016 viser fortsatt en betydelig nedgang for de fleste arter, samlet sett en 29 prosent nedgang totalt for denne tidsperioden. Et arbeid med handlingsplan for sjøfugl er nå igangsatt. Planen, som skal slutføres i 2018, skal inneholde konkrete tiltak som skal bedre situasjonen for sjøfugl.

Vi har i 2016 fokusert på utfordringer knyttet til bestandene av dverggjess og kortnebbgjess, som begge har internasjonale handlingsplaner knyttet til seg. I tillegg ble arbeidet som tar sikte på å etablere tilsvarende internasjonale planer for forvaltning av blant annet grågåås og hvitkinggåås videreført. Dette arbeidet drives innenfor rammen av AEWA (African-Eurasian-Waterfowl-Agreement). Utover arbeidet mot andre land har vi også styrket arbeidet i Norge ved å gi mulighet for at næringsorganisasjonene i samarbeid med jegere utvikler en best mulig praksis i gåseforvaltningen. Organisasjonene har gjennomgått og evaluert regionale og lokale forvaltningsplaner og rapportert status til oss i 2016.

Skrantesyke (chronic wasting disease) ble påvist i Norge i mars 2016. Sammen med Mattilsynet gjennomførte vi i 2016 et nasjonalt kartleggingsprogram for å få bedre oversikt over sykdomsutbredelsen. Innsamlingen av prøver har foregått gjennom direktoratet sitt nasjonale overvåkingsprogram for hjortevilt som drives av NINA og i tett samarbeid med lokalt Mattilsyn og lokal viltforvaltning. Vi organiserte flere informasjons- og dialogmøter, og har tilrettelagt informasjon på nett. Det nasjonale Hjorteviltregisteret har blitt oppgradert for å håndtere prøvesvar fra skrantesykeanalyser og er nå samkjørt med Veterinærinstituttet sin database for skrantesyke. Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM) ble gitt i oppdrag å sammenstille kunnskap om skrantesyke og vil komme med sin rapport våren 2017.

Det er i 2016 påbegynt et arbeid med å gjennomgå foreliggende forskrifter på viltområdet med tanke på å samle disse til en felles viltforskrift. Arbeidet fortsetter i 2017.

Statens naturoppsyn (SNO) fortsatte sitt omfattende arbeid med innsamling av data for bestandsberegninger av store rovdyr og kongeørn. Anslagsvis 80-90 prosent av datamaterialet som ligger til grunn for bestandsberegningene av store rovdyr, ble samlet inn av SNO. I tillegg har SNO fått økte oppgaver knyttet til oppfølgingen av skrantesyke på villrein i 2016.

Status for resultatkrav 20 om at antall ynglinger av rovvilt skal ligge så nær det nasjonale bestandsmålet som mulig.

Rovdata leverer overvåkingstall og rapporterer bestandstall til miljøforvaltningen.

Bestandsstatus per 31. desember 2016 viser følgende:

- *Gaupe: Bestandsstatus 52 familiegrupper (bestandsmål: 65 familiegrupper)*
- *Jerv: Bestandsstatus 50 ynglinger (bestandsmål: 39 årlige ynglinger)*
- *Brunbjørn: Bestandsstatus seks ynglinger i 2015 (bestandsmål: 13 årlige ynglinger)*
- *Ulv: Bestandsstatus 7 helnorske ynglinger og 4 ynglinger i grenserevir vinteren 2015/2016 (bestandsmål: 4-6 årlige ynglinger (3 helnorske))*
- *Kongeørn: Bestandsstatus i perioden 2010-2014 er anslått til 963 (652-1139) (bestandsmål: 850-1200 hekkende par)*

Fiskeforvaltning

Innsiget av villaks er mer enn halvert i løpet av de siste 30 årene, og mange bestander er truet eller sårbare. Omtrent 50 norske laksebestander er utryddet eller har så få individer at de står i fare for å bli utryddet. Ifølge vårt lakseregister er ca. 45 prosent av de omtrent 400 laksebestandene som er igjen i svært dårlig eller dårlig tilstand.

Til tross for at det naturlige høstbare overskuddet i de norske laksebestandene er betydelig redusert, som følge av negativ menneskeskapt påvirkning, var det ifølge Vitenskapelig råd for lakseforvaltning (VRL) nok gytefisk i 87 prosent av de vurderte laksebestandene i perioden 2012-2015. Dette er det beste resultatet som er oppnådd siden VRL gjorde første vurdering i 2009. Dette skyldes ifølge VRL i hovedsak reguleringer i fisket som har medført en betydelig redusert beskatning både i sjø og elver. VRL peker på at påvirkninger fra lakseoppdrett trolig er en viktig årsak til spesielt lavt innsig av villaks til mange vassdrag på Vestlandet og i Trøndelag.

I Norge er det 1 127 vassdrag som har eller har hatt bestander av sjøørret. Mens fangstene av sjøørret har holdt seg på et relativt stabilt nivå sør og nord i landet, har fangstene i Midt-Norge og på Vestlandet blitt sterkt redusert. Ifølge lakseregisteret er 45 av de norske sjøørretbestandene tapt eller truet, 111 bestander er kategoriserte som sårbare og 437 bestander er kategorisert som reduserte. VRL vurderer at lakselus er et betydelig problem for sjøørret.

Det er 114 vassdrag i Norge som har eller har hatt bestander av sjørøye. I perioden 2009-2015 har

antallet fanget sjørøye i vassdragene blitt mer enn halvert sammenliknet med perioden 1989–2008. I følge lakseregisteret er sju bestander tapt eller truet, elleve bestander sårbare og 19 bestander kategorisert som reduserte.

Tiltak mot *Gyrodactylus salaris* og bevaring av stammer i genbank er gjennomført som planlagt i Skibotnregionen. Behandlingene av Lærdals-, Vefsn- og Raumaregionene er fulgt opp med blant annet reetablering av de opprinnelige fiskestammene. Genbankarbeidet er omfattende på grunn av at historisk mange bestander er tatt vare på i levende genbank fra regioner som er, eller skal, behandles mot *Gyrodactylus salaris*. Planleggingsarbeidet i Drammensregionen er startet opp. Arbeidet med bygging av fiskesperre i Driva er gjennomført i henhold til revidert fremdriftsplan. Detaljplanlegging av en ny genbank for Hardangerfjordbestandene viste seg mer omfattende enn antatt og de opprinnelige kostnadsoverslagene fra 2013 måtte justeres opp hovedsakelig på grunn av behov for bygging av ny vannledning og plankrav knyttet til reguleringsplan.

Kontrollregimet knyttet til ulovlig fiske etter anadrome laksefisk ble gjennomført som planlagt av SNO. Oppsynet i Tana ble styrket i tett samarbeid med Tana fiskeforvaltning. Troms framstår stadig som et problemområde med et høyt antall inndragninger. Samarbeidet med andre etater ble videreført på bakgrunn av erfaringene fra tidligere år.

Ny hovedregulering av fisket ble fastsatt i henhold til tidsplanen, og det ble levert en utredning om "fremtidens laksefiske" som skisserer alternativer for hvordan laksefiske kan reguleres fremover. Bistanden til departementet i forhandlingene med Finland om en ny avtale om fisket m.v. i Tanavassdraget er utført i tråd med oppdraget. Klassifisering av de første 104 villaksbestander etter kvalitetsnormen ble publisert i februar 2016. Vurderingen viste at 23 bestander nådde minst god kvalitet. Arbeidet med en tiltaksplan er påbegynt. Årsmøte i North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO) er gjennomført. Med unntak av oppfølging av arbeidet i European Inland Fisheries and Aquaculture Advisory (EIFAAC) er forvaltning av innlandsfisk ikke prioritert.

Status for resultatkrav 4 om at tilstanden til bestander av anadrome laksefisk skal, så langt

det er mulig med de virkemidlene direktoratet forvalter, være forbedret.

Gytebestandsmålsoppnåelsen for laksebestander er ytterligere forbedret grunnet fiskereguleringer. Naturlig høstbart overskudd er fortsatt betydelig redusert delvis grunnet negativ menneskeskapt påvirkning. Fiskereguleringene er således innført for å kompensere for redusert høstbart overskudd og medfører at måloppnåelsen med hensyn til å kunne høste av et naturlig overskudd er forverret. Overbeskatning forekommer fortsatt hovedsakelig grunnet opprettholdelse av fiske på blandede bestander i sjøen. For øvrig er det ingen kjente vesentlige forandringer i tilstanden til bestander av laks, sjørøret og sjørøye med bakgrunn i bruk av egne virkemidler.

Status for resultatkrav 5 om at laksesperre i Driva skal være ferdigstilt våren 2017

Arbeidet med bygging av fiskesperre i Driva er gjennomført i henhold til revidert fremdriftsplan med mål om ferdigstilling i løpet av våren 2017.

Truede arter, naturtyper og kulturlandskap

Truede arter er arter som står i fare for å dø ut. Den offisielle oversikten over hvilke arter dette gjelder gis i den nasjonale rødlista. Rundt halvparten av artene på den norske rødlista er regnet som truet, mens litt under 30 prosent regnes som nær truet. Også mange kulturlandskap og naturtyper er i ferd med å forsvinne. Dette skyldes først og fremst at jordbruket er svært endret i forhold til for 50–100 år siden. Gjengroing er en stor trussel mot naturmangfoldet i kulturlandskapet.

Vi og fylkesmennene gjør en innsats for truede arter gjennom arbeidet med å følge opp handlingsplaner og faggrunnlag for ca. 38 arter, og gjennom tiltak iverksatt etter tildeling av tilskudd for 70 arter. Et eksempel er oppdrettsanlegg for å sikre genmateriale fra truede bestander av elvemusling.

Med bakgrunn i samarbeidet med svenske miljømyndigheter ble det levert en samordningsrapport for overvåking av fjellrev i Norge og Sverige i 2016. Det er igangsatt et felles arbeid med handlingsplan for fjellrev som skal sluttføres i 2017. Vinteren 2016 ble det satt ut fjellrev gjennom avlsprogrammet for fjellrev i Rana og på Hardangervidda. Det nasjonale overvåkingsprogrammet for fjellrev er videreført. Nye retningslinjer for håndtering av sensitive

artsdata ble utarbeidet og fastsatt av oss i 2016. Bare virksomheter med særskilt behov gis tilgang til nøyaktig stedfestet informasjon i den nettbaserte kartløsningen. Totalt er 27 arter definert som sensitive.

Naturmangfoldloven §§ 54 og 55 stiller krav om meldeplikt for jord- og skogbrukstiltak som kan påvirke utvalgte naturtyper. Vi samarbeider med og Landbruksdirektoratet om retningslinjer for hvilke tiltak dette skal omfatte, basert på hovedlinjene som ble avklart med KLD og LMD i 2016. Det tas sikte på at en veileder skal være klar våren 2017.

Med rammer gitt av oss har Fylkesmannen fordelt midler til skjøtselstiltak i truet natur i alle landets fylker. Midler er også brukt til tiltaksrettet informasjon, regional fagrådgivning og kvalitetssikring av tiltak med skjøtelsesplaner og kartlegging av områder. Dette bidrar til at tilstanden blir bedre for noen naturtyper og lokaliteter. Eksempler på dette er at vi nå har rundt 600 lokaliteter med slåttemark i skjøtsel og at et økende antall kystlyngheier kommer i skjøtsel.

Erfaringene fra første handlingsplanperiode og gjennomførte evalueringer har blitt benyttet til å vurdere behov, ambisjonsnivå og innretning for videre handlingsplanarbeid. Arbeidet med revisjon av handlingsplaner er utsatt på grunn av manglende kapasitet. Ved årets slutt leverte vi på oppdrag fra KLD en oversikt over truede arter og naturtyper som er aktuelle å vurdere for virkemidlene prioriterte arter og utvalgte naturtyper.

Innen arbeidet med kulturlandskap, er formidling, informasjon og næringsutvikling vektlagt særlig i de 22 områdene i «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» (UKL). Det arbeides målrettet med blant annet skjøtsel som ivaretar truede arter og truede naturtyper i områdene. Tilstandsvurdering og kvalitetssikring av områder registrert som «nasjonalt verdifulle kulturlandskap» er videreført som ledd i arbeidet med forbedret datagrunnlag.

SNO gjennomførte bestilte tiltak fra forvaltningsmyndighetene, herunder tiltak for å ta vare på trua orkideer i Telemark og bevaringstiltak for dverggås og fjellrev.

Status for resultatkrav 19 om tilstanden for truede arter og naturtyper skal, så langt det er mulig

med de virkemidlene direktoratet forvalter, være opprettholdt eller forbedret.

Fylkene er tildelt midler til tildeling av tilskudd til tiltak for 70 trua arter (etter innkomne søknader). Fylkene er også tildelt midler på 21-posten til oppfølging av handlingsplaner og faggrunnlag for ca. 38 trua arter. I tillegg til det som er nevnt om fjellrev, er det aktivitet i regi av Miljødirektoratet for artene hubro, snøugle, dverggås, edelkreps og ål.

Mye av direktoratets aktivitet for å ivareta truede naturtyper foregår gjennom arbeidet med utvalgte naturtyper (UN).

Verneområder

Hovedmålet med å opprette verneområder er å sikre et representativt utvalg av Norges naturtyper og landskap for kommende generasjoner. Vern skal også bidra til å sikre områder av spesiell verdi for planter og dyr. Av de 17,1 prosent av Norges fastlandsareal som er vernet, dominerer høyfjellsområder i arealomfang. Flere viktige naturtyper er ennå ikke tilstrekkelig fanget opp, blant annet er kyst- og sjøområder foreløpig dårlig representert.

Arbeidet med skogvern er gjennomført i henhold til planen, men det var og er utfordringer med å sikre nok kapasitet til et ønsket antall områder, spesielt på Vestlandet. Dette gjelder blant annet hos fylkesmennene, men også hos statens skogsakkyndige og i skogeierforeningene. Vi har vært i dialog med Statskog om økt vern på statsgrunn og rundt framdrift i erstatningssaker for tidligere vern. Kontrakt for faglig evaluering av skogvernet ble inngått.

Tilråding om Jomfruland nasjonalpark ble sendt og vedtak fattet. Annet verneplanarbeid ble nedprioritert i tråd med signaler i tildelingsbrevet. Verneplanen for Lofotodden ble mottatt fra Fylkesmannen, men den ble ikke behandlet.

Vi startet arbeidet med en veileder om økologisk kompensasjon, og denne skal publiseres våren 2017 med miljøforvaltningen som viktigste målgruppe. Vi har vært rådgiver i større enkeltsaker rundt økologisk kompensasjon, spesielt Åkersvika og Tyrifjorden. Et fagseminar om innmelding av norske områder til det europeiske verneområdenettverket, Emerald Network, ble holdt i juni 2016, og formell oversendelse av forslag til departementet ble gjort i september 2016.

Implementeringen av merkevarestrategien, inkludert utarbeidelse av besøksforvaltningsplaner, er forsinket. Arbeidet med implementeringen hos fire piloter er imidlertid i gang. Et eksempel er arbeidet med kundereisen fra Lom til Turtagrø, over Sognefjellet. Arbeidet med besøksstrategier pågår nå i 19 nasjonalpark- og verneområdestyrer som har fått midler til dette. I tillegg jobber mange fylkesmenn og kommuner med forenklede besøksstrategier. Det ble også startet en re-autorisasjonsprosess av besøksstasjonene, med krav til implementering av ny merkevare og samarbeid med forvaltningsmyndighet.

Det ble i 2016 oppnevnt 42 nye nasjonalpark- og verneområdestyrer. Vi har bidratt i opplæringen av nye styrer og hatt mye aktivitet på dette området. Invitasjon til å delta i styrer for Jomfruland og Rætt ble sendt ut.

Vi arbeidet i 2016 med økt bruk av naturmangfoldlovens sanksjonsbestemmelser i verneområdeforvaltningen ved å utarbeide en veileder. Myndigheten til å bruke sanksjonsbestemmelsene ble overført til nasjonalpark- og verneområdestyrerne.

Naturoppsynet i verneområdene ble gjennomført i samråd med forvaltningsmyndigheten. I tillegg til det løpende oppsynsarbeidet ble det særlig fokusert på å bidra til kompetansebyggingen i de nye nasjonalparkstyrerne. Det ble særlig lagt vekt på bygge- og inngrepssaker i utvalgte områder samt oppfølging av ferdselsforbudet i Oslofjorden.

Midler til tiltak i verneområder ble tildelt i lys av prioriteringer fra forvaltningsmyndighetene og strategien for bruk av tiltaksmidler. Når det gjelder tiltak har vi særlig fokusert på å bistå forvalterne med besøksundersøkelser/-kartlegging med tanke på utarbeidelse av besøksstrategier i de store verneområdene. Naturoppsynet har hatt ansvar for den feltmessige oppfølgingen av myrrestaureringsprosjektet.

Arbeidet med tiltaksbestillinger fra forvaltningsmyndighet og bekjempelse av fremmede arter og skjøtsel av skjøtelskrevende naturtyper har vært i fokus. Arbeidet med bevaringsmål og basiskartlegging er videreført. Det er startet et arbeid med å tilpasse fagsystemet for verneområder (NatStat) til gjeldende metodikk for naturtypekartlegging (NiN).

Planer for restaurering av myr og annen våtmark er laget og godkjent av KLD og LMD, og en samlet plan ble oversendt i desember. Flere tiltak for restaurering av myr er gjennomført, og en rekke tiltak for restaurering av myr og annen våtmark er under planlegging.

Status for resultatkrav 2 om at restaureringstiltak i utvalgte myrområder skal være gjennomført, jf. plan for restaurering av myr og annen våtmark som klimatilsk.

Delplan for restaurering av myr ble levert 15. mars og delplan for annen våtmark ble levert 15. juni, og begge delplanene ble godkjent av KLD og LMD. En samlet plan ble laget og oversendt til departementene i desember. Planene har dannet grunnlag for igangsatte tiltak, herunder restaurering av myr i flere fylker og forprosjekter for tiltak restaurering av annen våtmark. Det har ikke vært mulig eller forsvarlig å bruke hele tiltaksposten i 2016, jf. kommentar i økonomirapporteringen, og det er søkt om overføring av midler til 2017.

Status for resultatkrav 21 om at tilstanden i verneområdene skal, så langt det er mulig med de virkemidlene og ressursene direktoratet forvalter, være forbedret.

Støtte til tiltak i verneområder er det viktigste virkemiddelet for forbedret tilstand. Ved tildeling av midler gjøres det en vurdering både hos forvaltningsmyndighet og i direktoratet, basert på kjente behov og strategi for bruk av tiltaksmidler i verneområder. Midlene har utløst tiltak for skjøtsel og tilrettelegging i områder som er prioritert av forvaltningsmyndighetene for områdene. God daglig forvaltning og myndighetsutøvelse har også stått sentralt, herunder behandling av dispensasjoner. Implementering av merkevare- og kommunikasjonsstrategi, inkludert utarbeidelse av besøksforvaltningsplaner, har bidratt positivt, men tar tid. Saker hvor økologisk kompensasjon er aktuelt har krevd stadig mer tid, spesielt hos noen fylkesmenn.

Det har vært arbeidet med økt bruk av naturmangfoldlovens sanksjonsbestemmelser i verneområdeforvaltningen, og en veileder ble utgitt i 2016. Arbeidet med forvaltningsplaner som forvaltes av nasjonalpark- og verneområdestyrer er gitt prioritet. Grunnet mange oppgaver har en del styrer vært forsinket i arbeidet med utarbeidelse av

forvaltningsplaner. Arbeidet med forvaltningsplaner for små verneområder og Ramsarområder er nedprioritert i tråd med tildelingsbrevet. Noen fylkesmenn lager planer innenfor egne budsjettammer. Det har vært jobbet med en forenklet og mer dynamisk løsning for forvaltningsplaner for mindre områder, som skal kunne brukes fra høsten 2017.

Status for resultatkrav 22 om at arbeidet med pågående prosesser for marint vern skal, så langt som mulig, være sluttført.

I 2016 ble det arbeidet med 18 områder for marint vern. Seks områder ble tilrådd vernet, og det ble fattet vernevedtak for fire av disse (inkl. Raet NP). Elleve områder ble faglig gjennomgått, og sju av disse ble sendt på høring. Prosessen for områdene i Hordaland, Nordland og Troms ble noe forsinket, knyttet til avklaringer med fiskerimyndighetene. På oppdrag fra KLD ble det levert forslag til opplegg for en samlet plan for marint vern.

Artsforvaltning

Fremmede arter

Mange av de fremmede artene som finnes i Norge utgjør liten eller ingen trussel mot naturmangfoldet, mens en del fremmede arter gjør stor skade i området de sprer seg til. Til sammen er det påvist rundt 2 300 fremmede arter i norske områder. 1 080 av disse kan formere seg i norsk natur. Over 200 fremmede arter er vurdert å utgjøre høy eller svært høy økologisk risiko og kan skade landets naturmangfold. Disse artene er oppført på Norsk svarteliste, utgitt av Artsdatabanken i 2012.

I arbeidet med fremmede organismer har vi i 2016 fokusert på implementering av forskriften om fremmede organismer, som ble vedtatt i juni 2015 med ikrafttredelse 1. januar 2016. Forskriften berører mange samfunnssektorer og temaer. Informasjon om kravene i forskriften og søknadsskjema med veiledningsmaterieell ble ferdigstilt og gjort tilgjengelig på direktoratets nettsider før den trådte i kraft, og direktoratet har fortsatt arbeidet med å informere om forskriften og behandle søknader. Det kom i 2016 inn om lag 140 søknader om innførsel og utsetting. En handlingsplan mot stillehavsøsters ble overlevert i juni 2016. Naturoppsynet videreførte overvåkingen av østersen på tidligere overvåkede lokaliteter og gjennomførte første sesong av et pilotprosjekt for å bekjempe stillehavsøsters i Ytre Hvaler

nasjonalpark. I tillegg testet Fylkesmannen i Agder ut rydding av stillehavsøsters i Raet i samarbeid med frivillige organisasjoner. Vi leverte i samarbeid med Havforskningsinstituttet en oversikt over prioriterte kunnskapsbehov for forvaltningen av stillehavsøsters. Fra før av har direktoratet utarbeidet handlingsplaner mot vasspest og smal vasspest, mink, mårhund, rynkerose og lakseparasitten *Gyrodactylus salaris*.

Videre har vi finansiert tiltak, og prosjekter mot fremmede arter er gjennomført i fylkene, herunder bekjempelsestiltak utenfor verneområdene, utvikling av fylkesvise handlingsplaner mot fremmede arter, utvikling av informasjonsmateriale og tiltak for å koordinere innsatsen mot fremmede arter i fylkene.

Vi tok i 2016 over ansvaret for driften av den elektriske fiskesperra i Telemarkskanalen. Det daglige driftsansvaret er satt bort til Telemark JFF, som også har gjennomført nødvendige utbedringstiltak. NINA har gjennomført et prosjekt på e-DNA for å se om gjedde har kommet oppstrøms fiskesperra. Resultatene så langt tyder på at dette ikke har skjedd.

Vi forvalter tilskuddspostene 1400/76 og 1420/82 hvor formålet er å bekjempe fremmede arter, og i 2016 ble det tildelt totalt 3,8 millioner kroner. Prosjektene gikk både på bekjempelse, informasjonsarbeid og kartlegging. Blant annet fikk Det norske hageselskap tilskudd til en informasjonskampanje knyttet til skadelige, fremmede plantearter i hager og hvordan stedeigne arter kan være gode alternativ. Andre eksempler på mottakere av tilskudd er Naturvernforbundet i Møre og Romsdal som benyttet tilskuddsmidlene til kartlegging av japanlerk i fylket; Dokkadeltaet nasjonale våtmarkssenter som bekjempet kjempespringfrø ved Dokkadeltaet naturreservat og Norsk botanisk forening, WWF, SABIMA og Naturvernforbundet som med sine lokallag arrangerte en nasjonal dugnadsdag for bekjempelse av fremmede bartrær.

Genmodifiserte organismer

Det meste av arbeidet med genmodifiserte organismer (GMO) i 2016 har vært knyttet til koordinering av nasjonale høringer (totalt åtte), slutttilrådninger om GMO til departementet (totalt fem tilrådninger). Arbeidet med innspill til EU om miljørisikovurderinger vedrørende legemidler som består av eller inneholder genmodifiserte legemidler under EUs

legemiddelforordning har blitt nedprioritert i 2016 på grunn av ressursmangel.

Tilsyn med GMO i såvarer, fôr og næringsmidler er delegert til Mattilsynet fra Klima- og miljødepartementet og vi samarbeider med Mattilsynet om opplegg for tilsyn og mottar tilsynsrapporter fra Mattilsynet. Det ble ikke påvist GMO i såvarer eller spiredyktige matvarer. Det ble påvist spormengder opptil 0,9 prosent i ni prøver av fôrvarer. Disse vil bli fulgt opp i påfølgende tilsyn. Det ble påvist flere mangler i dokumentasjonskontroll som vil bli fulgt opp med kontroll i kommende år.

På oppdrag fra departementet har vi oversendt en vurdering av fremtidige saksbehandlingsrutiner for genteknologiloven og en vurdering av hvorvidt DNA-vaksinerte dyr bør reguleres som genmodifiserte organismer.

Vi har bistått departementet i forbindelse med forberedelsene og gjennomføringen av det åttende partsmøte under Cartagena-protokollen under Konvensjonen om biologisk mangfold. Vi har også deltatt i en arbeidsgruppe som utvikler en veileder for risikovurdering og risikohåndtering av GMO under Cartagena-protokollen.

Vitenskapskomiteen for mattrygghet (VKM) har på oppdrag fra oss gjennomført miljørisikovurderinger av GMO, fremmede arter, CITES og mikroorganismer. Vi har fulgt opp forskrift om deklarerings og merking av mikrobiologiske produkter ved å vurdere miljø- og helseisiko i forbindelse med registrering og bruk av slike produkter.

Fylkesmannen behandler saker under forskrift om utsetting av utenlandske treslag, mens vi er klageinstans. Med bakgrunn i oppdrag fra Klima- og miljødepartementet arbeider vi sammen med Landbruksdirektoratet om å gjennomgå praksis og foreslå endringer i veileder til forskriften. Formell oversendelse vil skje i 2017.

Tverrgående arbeid på naturmangfoldsområdet **Internasjonalt arbeid på naturmangfoldsområdet**

Vi har ulike roller og ansvar knyttet til en rekke konvensjoner og avtaler i det internasjonale arbeidet med å ivareta naturmangfoldet.

Under Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) har Norge har vært en pådriver i utviklingen av en landgjennomgangsmekanisme som skal bidra til å effektivisere arbeidet under konvensjonen og styrke gjennomføringen av CBDs strategiske plan. Den 8. Trondheimskonferansen om biologisk mangfold ble arrangert med ca. 300 deltakere fra 95 land. Konferansen satte sektorsamarbeid mellom miljø- og landbrukssektoren på dagsorden. Vi følger også opp direktoratets oppgaver knyttet til CBDs to protokoller, Cartagena-protokollen og Nagoyaprotokollen.

Felles partsmøte for CBD, Nagoyaprotokollen og Cartagena-protokoll fant sted i desember og i tildelingsbrevet ble vi bedt om å levere en oversikt over vedtak fra møtet som bør prioriteres samt følge opp disse etter nærmere avtale med KLD. I arbeidet med konvensjonen om trekkende arter (CMS) har vi oversendt vurderinger til departementet som grunnlag for eventuell norsk signering av haiavtalen. Under siste partsmøte for CMS ble det vedtatt å utrede en mekanisme om frivillig assistanse for bedret oppfølging av avtalen, med oppstart høsten 2016. Det pågår en dialog mellom oss, CMS-sekretariatet og isbjørnavtalen om videre oppfølging etter at isbjørn ble listet på CMS liste II.

Vi har også bidratt inn i CAFF-prosesser og prosjekt som har hatt relevans for CMS og vannfuglavtalen. Vi var vertskap for møtet i den internasjonale arbeidsgruppen for vern av dverggås våren 2016. Nasjonalt er et tett samarbeid med Norges Bondelag om beiteskadeproblematikk etablert.

Internasjonalt har vi fulgt opp CITES blant annet som medlem av Standing Committee samt vervet som leder for møtet. I tillegg deltok vi på det 17. partsmøtet under konvensjonen. Flere av listingene av arter vil måtte prioriteres og følges opp i 2017. Nasjonalt har et omfattende arbeid med ny CITES forskrift stått sentralt. Ny forskrift antas å tre i kraft i 2017 og vil bl.a. kreve økt informasjonsvirksomhet. Vi har hatt en

dobling av antallet CITES inn- og utførselstillatelser i forhold til 2010. I 2016 ble det gitt anledning til å bruke elektronisk søknadssenter ved CITES-søknader.

Vi følger opp de løpende forpliktelsene under våtmarkskonvensjonen (Ramsar). Det er innledet en dialog om nasjonal oppfølging av ny strategisk plan for Ramsar. Konvensjonens fokus på internasjonalt samarbeid er fulgt opp med prosjekter og annet samarbeid i blant annet Myanmar og Tsjekkia, og et betydelig arbeid er lagt ned knyttet til konflikter i flere norske Ramsarområder.

Naturpanelet (IPBES) er kunnskapspanelet for biomangfoldkonvensjonene. På det fjerde plenumsmøtet under Naturpanelet, ble de aller første utredningene fra panelet godkjent. Norge, ved Miljødirektoratet, ble valgt til en ny 3-års periode i IPBES-byrået og representerer Western European and Others Group (WEOG). I rollen som nasjonalt kontaktpunkt har vi blant annet koordinert nominasjonsprosessen av norske eksperter til naturpanelets hovedrapport, en global utredning som ferdigstilles i 2019. Oppgavene knyttet til nasjonalt kontaktpunkt for avtalen har i hele 2016 vært løst på et minimum.

Norge bistår Naturpanelet med den tekniske støtteenheten (TSU) for Naturpanelets ekspertgruppe for kapasitetsbygging. TSUen støtter panelets 126 medlemsland, og har det siste året nådd over 1 500 personer globalt gjennom aktiviteter som panelets fellowship program, webinarer, e-læringsverktøy og workshops. TSUen støtter også mobilisering og koordinering av kapasitetsbyggingsressurser, gjennom et globalt forum og implementeringen av en handlingsplan (IPBES Capacity Building Rolling Plan).

Dataforvaltning og oppdatering av naturmangfold

For naturtypekartleggingen har forbedringer av de tekniske verktøyene gjort det vesentlig enklere for kartleggerne å etablere data korrekt, og i 2016 ble all kartleggingen gjennomført ved hjelp av iPad i felt med direkte lagring i våre databaser. NiN-data fra tidligere års kartlegginger ble i 2016 konvertert og foreligger nå enhetlig på samme NiN-versjon.

Utviklingen framover vil konsentreres om videreutvikling av verktøyene for å tilpasses

kartlegging av forvaltningsprioriterte naturtyper, effektiv faglig kvalitetssikring og godkjenning av data samt tilrettelegging av data for publisering og utveksling med Artsdatabanken. I tillegg vil vi fokusere på utviklingen av datasett basert på laser og satellitt for bedre prediksjon og som støtte til kartleggingen.

Vi har utviklet standardiserte tjenester og nedlasting for datasettet arter av nasjonal forvaltningsinteresse i henhold til krav i Geodataloven og jobber kontinuerlig med forbedring og tilgjengelighet av datasett for naturmangfold.

Miljøovervåking – naturmangfold og naturtypekartlegging

Vi har organisert vår overvåking gjennom programgrupper. I tillegg deles overvåkingen inn i kategoriene basisovervåking og tiltaksovervåking. Innenfor naturmangfoldområdet går 35 prosent av overvåkingsbevilgning til viltovervåking, 26 prosent til ferskvannsovervåking, 20 prosent til marin overvåking, ni prosent til rødlista og fremmede arter, seks prosent til areal og vern, og fire prosent til klimaeffekter på biologisk mangfold. Svar på oppdrag om å gjennomgå eksisterende naturovervåking m.v. er forsinket og vil bli levert i mars 2017.

Sammen med Sysselmannen har vi i 2016 definert og kartlagt tyngre inngrep på Svalbard, som grunnlag for arealanalyser som viser villmarksområdene. Indikatoren publiseres 1. kvartal 2017.

Vi bidro i prosessen med å etablere Klima- og miljødepartementets ekspertråd for økologisk tilstand, blant annet med å arrangere oppstartmøtet for rådet og å inngå kontrakt med NINA om sekretariat og ledelse av arbeidet.

Naturtypekartlegging utenfor verneområder

I 2016 har vi gjennomført betydelig utviklingsarbeid, både i metodikk etter NiN, og i system for verdisetting. Det er krevende med utviklingsarbeid parallelt med operativ kartlegging. På grunn av kapasitetsmangel ble analyse og evaluering av resultater for 2016 ikke gjennomført.

Kartleggingen foregikk i områder der en forventet å finne rødlistede naturtyper, og Fylkesmannen bisto i arbeidet med rutevalg. I tillegg mottok vi innspill

gjennom en åpen høring. Om lag 90 naturkartleggere var ute på oppdrag for oss, og totalt 450 000 mål (1850 ruter) i tolv fylker ble kartlagt. Målet er at disse skal verdsettes i etterkant når verdisettingssystemet blir ferdigstilt i løpet av 2017. I 2016 testet vi også NiN-kartlegging i skog, i samarbeid med Landbruksdirektoratet, og arbeidet videreføres i 2017.

For mange av de rødlistede naturtypene er nøyaktig avgrensning basert på NiN svært komplisert og krever betydelig opplæring av kartleggere og oppfølging gjennom sesongen.

Det arbeides nå med å få på plass rammeverket for naturtypekartleggingen: kriterier for, og en liste over naturtyper av nasjonal forvaltningssinteresse, instruksjoner for hvordan disse skal verdsettes samt råd om skjøtsel og hensyn. Det arbeides med et verdisettingssystem for naturtyper av nasjonal forvaltningssinteresse, som skal testes ut i 2017.

Kvaliteten på naturtypedata i skog er betydelig forbedret. Rekartlegging fant sted både i felt eller ved vurdering på bakgrunn av flyfoto. I samarbeid med Landbruksdirektoratet og Skogeierforbundet er det også kommet fram til løsninger for håndtering av skjøtelsråd i skog knyttet til Naturbase. Det er også gjennomført prosjekter for å bedre samsvaret mellom MIS og naturtyperegistreringer ved innføring av NIB-systemet.

Vi har fått publisert kartlagte data for mange rødlistearter og verdifulle naturtyper. Naturtypedata fra ARKO-prosjektet (arealrepresentativ kartlegging og overvåking) er tilrettelagt for innlegging i Naturbase.

De aller fleste anlegg som er eller skal bygges innenfor el-sertifikatordningen har nå passert oss i den ordinære konsesjonsbehandlingen, samtidig som KLD har signalisert økt behov for bistand i klagesakshåndteringen.

3.1.2 Kulturminner og kulturmiljø

Nasjonalt mål 2.1: Tapet av verneverdige kulturminner skal minimeres.

Kulturminner

Vi har et godt samarbeid med Riksantikvaren om WHC-oppfølging og arbeidet er i god utvikling. Vi deltok i delegasjonen til komitémøtet i Istanbul, møter i Oslo med IUCN og ICCROM vedrørende norsk samarbeidsavtale og i et nordisk møte om forvaltningssamarbeid (Finland). Vi forvaltet tilskuddsordningen i 2016 og ellers hatt løpende oppfølging av verdensarvområdene ved blant annet deltakelse på styremøter.

Vi registrerer en økende interesse for forvaltningen av verdensarvområdene som følge av andre sektors planer og tiltak i områdene. Dette gjelder aktiviteter som blant annet oppdrett, vannkraft, vegbygging, rassikring mv. Det er derfor behov for et aktivt interdepartementalt samarbeidsforum hvor internasjonale forpliktelser på miljøområdet (deriblant verdensarv) kan forankres.

Oppsyn av kulturminner i utmark ble gjennomført i samband med annet naturoppsyn med fokus på verneområder. Ingen ulovligheter ble avdekket.

3.1.3 Friluftsliv

Nasjonalt mål 3.1: Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og ellers i naturen.

Nasjonalt mål 3.2: Områder av verdi for friluftsliv skal sikres og forvaltes slik at naturgrunnet blir ivaretatt.

Nasjonalt mål 3.3: Allemannsretten skal holdes i hevd.

Friluftsliv

Friluftsliv som helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig aktivitet

De nasjonale målene reflekterer friluftslivets posisjon som bidrag til opplevelse, bedre folkehelse og et mer miljøvennlig levesett. Friluftsliv er en viktig del av norsk kultur, og en populær aktivitet som har flere positive effekter både for den enkelte og samfunnet som

helhet. Til tross for stor oppslutning er det fremdeles et betydelig potensial for å rekruttere nye grupper til friluftslivet, og å øke aktivitetsnivået hos de som allerede deltar.

Markeringen av friluftslivets år i 2015 (FÅ15) mobiliserte bredt over hele landet. Evaluering viste at FÅ15 ga både økt aktivitet og økt oppmerksomhet om friluftsliv som var hovedmål for året. SSBs levekårsundersøkelse i 2017 vil kunne gi noen indikasjoner på hvorvidt vi lyktes med å bidra til mer varig økt friluftslivsaktivitet i befolkningen som også var et sentralt mål for FÅ15.

Vi fastsatte i 2016 nye jakt- og fangsttider for perioden 1. april 2017 - 31. mars 2022. Jakttidsbestemmelsene angir hvilke arter det er tillatt å drive jakt på i Norge, og i hvilke tidsrom. Innenfor rammene av forskriften har de lokale rettighetshaverne ansvar for å regulere jakta med lokalt tilpassede bestemmelser. Det er videre innført nytt regelverk for bruk av ettersøkshund på jakt og utviklet et videregående e-læringskurs for ettersøkshund.

Et nytt og enklere system for refusjon av kommunens utgifter til jegerprøven er innført. Det er også innført endringer i innhold og gjennomføring av jegerprøvekurset, med blant annet økt fokus på ettersøk av skadet vilt. E-læringen er utvidet, og eksamen, undervisningsmaterieell m.v. er oppdatert.

Vi har fordelt statlige tilskuddsmidler fra kap/post 1420.78 og gitt driftsstøtte til fem nasjonale organisasjoner. Det har ikke kommet klager på vedtak i tilskuddssaker på 78-posten i 2016. Vi har heller ikke behandlet klager på fylkeskommunale vedtak i 2016.

Vi deltar i den norske ressursgruppen for prosjektet Friluftsliv, naturveiledning og integrasjon i Norden. Prosjektet finansieres av Nordisk ministerråd. Prosjektet undersøker friluftslivets rolle i arbeidet med integrering og inkludering og skal styrke nordisk samarbeid på feltet.

Områder av verdi for friluftsliv skal sikres og forvaltes slik at naturgrunnet blir ivaretatt.

Siden sikringsordningen ble etablert i 1958 er et betydelig antall områder i hele landet sikret til friluftslivsformål og har dermed forhindret nedbygging. Som en følge av friluftslivets folkehelseverdier med mål om en mer aktiv befolkning, er virkemiddelbruken

nå i større grad rettet mot sikring av arealer nært der folk bor. Spesielt viktig er ferdselsårer som binder grøntområder sammen, og dette er et arbeid som prioriteres høyt på grunn av effekten.

Vi leder prosjektet Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder og fremdriften har i 2016 vært som planlagt. Alle landets fylker er involvert, og om lag 160 kommuner har gjennomført eller er i gang med kartlegging og verdsetting av sine friluftslivsområder.

Vi bidro med 38 millioner til sikring av 35 friluftslivsområder fordelt på 26 kommuner og 13 fylkeskommuner. Midlene gikk i hovedsak til sikring av grønnsstruktur og turveger i nærmiljøet. Elleve millioner av det disponible beløpet gikk til grunnleggende istandsettingstiltak i områdene.

Vi er i gang med et landsdekkende kursopplegg om sikring av friluftslivsområder i samarbeid med fylkeskommunene, Norsk Friluftsliv og Friluftsrådnes Landsforbund. Det ble gjennomført samlinger i fem fylker i 2016 (Troms, Sør- og Nord-Trøndelag, Vestfold og Nordland). På samlingene formidles også erfaringer fra direktoratets nærmiljøetsatsing. Arbeidet fortsetter i 2017.

For midler til tiltak i sikrede friluftslivsområder kom det inn 253 søknader til fylkeskommune totalt sett, og 28 millioner kroner ble fordelt til 19 fylkeskommuner. I tillegg ble det tildelt to millioner kroner fordelt på ti fylker til spesielle innmeldte tiltak knyttet til tilrettelegging for funksjonshemmede.

For oppfølging av Landsverneplan og de kulturhistoriske eiendommene vi eier, ble det i 2016 innhentet tilstandsanalyser med kostnadsestimater for de fredede byggene der dette manglet. Fra og med 2017 starter gjennomføringen av istandsettingstiltakene på de første eiendommene og deretter utarbeiding av forvaltningsplaner for videre drifts- og vedlikeholdsfasen.

Vi har et nasjonalt oppfølgingsansvar for Skjærgårds-tjenesten. Fra post 78 ble det via sju fylkesmenn fordelt 20,6 millioner kroner i statlig andel av driftsutgiftene. Resten av postbevilgningen inkludert overført beløp fra 2015 ble disponert til nye båtinvesteringsprosjekter som er igangsatt i 2016. Det ble fordelt midler til driftsutgifter og nye båter.

Allemannsretten

En betydelig andel av Norges befolkning går på tur og driver med andre former for friluftsliv. Aktiv bruk er det viktigste bidraget til at allemannsretten holdes i hevd. Vi har i 2016 informert om allemannsretten gjennom sosiale medier, brosjyrer og veiledningsmateriell.

Vi er ansvarlig for veiledning og informasjon om nytt regelverk for bruk av snøskuter. Vi har arrangert to samlinger for fylkesmenn – en med fokus på regelverket for snøskuterløyper og en samling med et bredere fokus på hele regelverket. Vi har også videreutviklet eksisterende veiledningsmateriell på nett (Miljøkommune.no) i tillegg til løpende veiledning og svar på henvendelser knyttet til det nye regelverket. Vi har økt omfanget av motorferdselskontroller og særlig prioritert kontroller knyttet til nye skuterløyper. Så langt er det avdekket lite ulovligheter i tilknytning til kjøring i løypene.

Vi har i løpet av 2016 levert faglige tilrådninger til departementet om catskiing, bruk av elsykkel i utmark og persontransport i utmarksnæring på vinterføre.

Status for resultatkrav 55 om å vurdere om rollen og målsetningen til Forum for friluftsliv i skolen blir bedre ivaretatt ved å integrere forumet i Den naturlige skolesekken, og legge ned forumet i sin nåværende form.

Vår anbefaling ble oversendt departementet i desember 2016.

Status for resultatkrav 56 om å utarbeide forvaltningsplaner for de eiendommene som Miljødirektoratet forvalter som inngår i landsverneplanen for statens kulturhistoriske eiendommer skal være satt i gang. Arbeidet skal ferdigstilles i løpet av 2018.

Vi mottok i november 2016 tilstandsanalyser på de resterende byggene fra Forsvarsbygg.

Status for resultatkrav 57 om at endringer i ferdelsbestemmelser i verneforskrifter skal være gjennomført i samsvar med føringene i stortingsmeldingen for friluftsliv.

Vi ble bedt om å avvente oppdraget inntil meldingen om friluftsliv ble behandlet i Stortinget. Det skjedde i slutten oktober. Av den grunn vil mye av arbeidet med forskriftsmaler bli gjort i 2017. Vi har hatt dialog med KLD om dette og ny frist er 31. desember 2017.

3.1.4 Forurensning

Nasjonalt mål 4.1: Forurensning skal ikke skade helse og miljø.

Nasjonalt mål 4.2: Utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer skal stanses.

Nasjonalt mål 4.3: Veksten i mengden avfall skal være vesentlig lavere enn den økonomiske veksten, og ressursene i avfallet utnyttes best mulig gjennom materialgjenvinning og energiutnyttelse.

Nasjonalt mål 4.4: Døgnmiddelkonsentrasjonen av svevestøv (PM10) skal ikke overskrive 50µg/m³ mer enn 7 dager per år.

Nasjonalt mål 4.5: Timemiddelkonsentrasjonen av nitrogendioksid (NO₂) skal ikke overskride 150 µg/m³ mer enn 8 timer per år.

Nasjonalt mål 4.6: Støyplager skal reduseres med 10 prosent innen 2020 i forhold til 1999. Tallet på personer utsatt for over 38 dB innendørs støynivå skal reduseres med 30 prosent innen 2020 i forhold til 2005.

Miljøgifter

Det er oppnådd store reduksjoner i bruk og utslipp av mange av miljøgiftene på prioritetslista. Resultatene er oppnådd gjennom strenge utslippskrav, reguleringer, krav til avfallsbehandling og oppryddingstiltak. Det gjenstår likevel bruk og utslipp som må reduseres, særlig for de nyere stoffene på prioritetslista. Nye stoffer kommer inn på prioritetslista når kunnskap viser at stoffene har så alvorlige helse eller miljøskadelige egenskaper at de oppfyller kriteriene for å stå på lista. Fire nye stoffer er nå tatt inn etter forslag fra oss.

Miljøgifter kjenner ikke landegrensener og det internasjonale arbeidet er derfor svært viktig på dette området. Vi har samarbeidet med kjemikaliebyrået ECHA om forslag til forbud mot den bromerte flammehemmeren dekaBDE under EUs kjemikalierregelverk REACH. Videre har vi samarbeidet med tyske myndigheter om forslag til forbud mot den perfluorerte forbindelsen PFOA og relaterte stoffer i EU. Begge forslagene har fått flertall ved avstemning høsten 2016 og er til klarering i Rådet og Parlamentet. Parallelt pågår arbeid med globale forbud mot disse stoffene. Forslag fra Norge om å inkludere dekaBDE i

Stockholmkonvensjonen forventes vedtatt i mai 2017. EU-kommisjonen har fremmet tilsvarende forslag for PFOA, dette er basert på arbeidet vi og tyske myndigheter har gjort i EU.

Resultater fra vår miljøovervåking har fått høy anseelse som grunnlag for reguleringsarbeidet. Norge har også fått igjennom streng fareklassifisering i EU for flere stoffer. Dette innebærer krav til informasjon om egenskaper og forholdsregler til brukere, og er viktig for håndtering av stoffene under andre regelverk. Vellykket bilateralt kvikksølvarbeid med Kina har medvirket til kinesisk ratifisering av den globale kvikksølvkonvensjonen Minamata-konvensjonen. De senere årene har vi kuttet sterkt ned på det "mykere" produktarbeidet, og prioritere nå bare det som omhandler reguleringer på EU nivå.

Vi er i rute med godkjenning av biocidprodukter, men mengden søknader økte i 2016. Arbeidet i EU med å vurdere aktive biocidstoffer og fremme klassifiseringsforslag for disse stoffene er basert på en dugnad mellom EU-landene. Norge bidrar på et greit nivå i denne dugnaden.

Det er god fremdrift i arbeidet med opprydding i forurenset sjøbunn. Våren 2016 ble oppryddingen i Trondheim ferdigstilt. I Stavanger ble opprydding igangsatt i Bangavågen ved årsskiftet 2016/2017. Det er bevilget penger til opprydding i Sandefjord, Bergen, Farsund og Flekkefjord og det planlegges oppstart av oppryddingstiltak i disse områdene i 2017. I Hammerfest, Ålesund og Horten planlegges oppstart av tiltak i 2018-2019. Alle disse tre prosjektene er avhengig av statlig delfinansiering over oppryddingspostene for å få til en helhetlig opprydding.

Ved de prioriterte skipsverftlokalitetene er det behov for tiltak på land ved omtrent halvparten av lokalitetene, mens det er behov for tiltak i sjø ved omtrent to tredjedeler av lokalitetene. Målet var at pålegg om oppryddingen på land ved aktuelle skipsverftlokaliteter skulle være gitt i løpet av 2016. Arbeidet med verftene er imidlertid utfordrende, både på grunn av uklare juridiske ansvarsforhold i sjø og på grunn av vanskelige miljøfaglige problemstillinger. Vi avventer årsrapport fra Fylkesmannen for orientering om måloppnåelse. Trafikk- og industrihavner følges opp i det generelle arbeidet i de 17 prioriterte områdene.

Det er mange oppgaver på grunnforurensningsområdet. Vi har prioritert å behandle innkomne søknader om opprydding eller bygging i forurenset grunn og gitt pålegg i de mest alvorlige grunnforurensningssakene. Vi har gitt oppdrag til fylkesmennene om at de skal sende pålegg om opprydding i forurenset grunn ved de prioriterte skipsverftlokalitetene i løpet av 2016. Vi er i ferd med å slutføre et stort løft for å få plass en ny og bedre grunnforurensningsdatabase, som vil gjøre informasjon om kjente grunnforurensningssaker enklere tilgjengelig og effektivisere arbeidet for kommunal og statlig forvaltning. Når tallet på lokaliteter med alvorlig grunnforurensning øker, er det fordi vi får ny kunnskap om tidligere forurensede områder, og ikke fordi det oppstår mange nye forurensede områder.

Arbeidet med en revidering av forskrift om nedgravde oljetanker er også i slutfasen og blir oversendt departementet i løpet av våren 2017. Når tallet på lokaliteter med alvorlig grunnforurensning øker, er det fordi vi får ny kunnskap om tidligere forurensede områder, og ikke fordi det oppstår mange nye forurensede områder.

Luft og støy

Støy

Vi har ansvaret for retningslinjen for støy og har i år gjennomført en brukerevaluering. Vi jobber nå med implementering av EU-regelverk om støyberegninger, og vi samarbeider med samferdselsetatene om forslag til ny handlingsplan for støy.

Norge er langt unna å nå de nasjonale målene for støy til 2020. Dette gjelder både målet om at generell støyplage skal reduseres med ti prosent innen 2020 i forhold til 1999, og at antall mennesker utsatt for innendørs støynivå over 38 dB skal reduseres med 30 prosent innen 2020 i forhold til 2005. Særlig for de støyutsatte med innendørs støynivå over 38 dB ser vi en negativ utvikling, med over seks prosent økning i antall støyutsatte mennesker. Årsaken til dette er i hovedsak tilflytning til/boligbygging i støyutsatte områder samt en generell økning i trafikk, særlig tungtrafikk. Det bør vurderes om målformuleringene bør endres.

Lokal luftkvalitet

Hovedtrekkene i utviklingen er at svevestøv har blitt redusert det siste tiåret. Det er imidlertid store

årlige variasjoner. Det er langt igjen til måloppnåelse på nasjonale mål for luftkvalitet for særlig svevestøv og i de største byene også NO₂, mens forskriftens grenseverdier overholdes i større grad. Meteorologiske forhold spiller inn, og dermed kan luftkvaliteten variere fra år til år. Hittil har kommunene som ansvarlig myndighet for lokal luftkvalitet manglet gode treffsikre verktøy for NO₂, men det skjer for tiden en tilrettelegging av flere virkemidler (lavutslippssoner og miljødifferensierte bompenger) fra statlig hold.

Vi følger særlig opp byene som har blitt pålagt å oppdatere sine tiltaksutredninger og har generelt styrket vår oppfølging av kommuners overvåking og tiltaksutredninger. Vi ser at dette har bidratt til å løfte arbeidet med luftkvalitet i flere kommuner som igjen bidrar til gjennomføring av flere tiltak for renere luft. Vi har også tilrettelagt, blant annet med kursing, og har koordinert et statlig tilsyn i 2016 med Fylkesmannen på kommunens arbeid med lokal luftkvalitet. Funn her viste at en del kommuner følger for lite med på luftkvaliteten og informerer i liten grad befolkningen. Vi har imidlertid ikke ressurser til å jobbe med å forbedre veiledning av kommuner om hvordan luftkvalitet skal følges opp i plansammenheng.

Vi leder en flerårig satsing på utvikling av beregningsverktøy (startet i 2014) som vil gi bedre kunnskap om kildene til luftforurensning og bybefolkningens eksponering for ulike nivåer, der også Vegdirektoratet er med i styringsgruppen. Første fase av utviklingen skal være ferdig ved utgangen av 2016 og lanseres i februar 2017. Det er behov for å videreføre utviklingen av beregningsverktøyet i 2017 og vi har gitt departementet innspill på dette behovet.

Vi har etablert et mer koordinert og tettere samarbeid om luftoppgaver på statlig nivå med Vegdirektoratet. En viktig oppgave her er å etablere en god brukerorientert løsning for luftkvalitetsdata til publikum og profesjonelle brukere. Her har vi fått tilskudd fra Difi sin nye stimuleringsordning for å utvikle et konsept basert på innovativ tjenestedesign for å lage en gjennomtenkt og brukertilpasset løsning (prototype) før man setter i gang selve IKT-utviklingen. Luftkvalitet.info som er dagens løsning (driftes sammen med Vegdirektoratet av NILU) er gammel og utdatert.

Videre har vi sammen med Vegdirektoratet vurdert hvilke tiltak som må til for å redusere

luftforurensningen ned til de helsebaserte nasjonale målene. Vi har hatt et prosjekt om behov for målinger i byer som kan ha utfordringer med å nå grenseverdiene for NO₂ og PM10 som gir oss grunnlag for å peke ut flere kommuner som bør sette i gang målinger jf. forskriften (midlertidig i første omgang). Vi benyttet anledningen til å teste ut mikrosensorer som metodikk i prosjektet.

Langtransportert forurensning

Vi samarbeider med SSB om kartlegging og rapportering av utslipp av gasser under langtransportkonvensjonen (LRTAP). Nye beregninger for perioden 1990–2015 viser større utslipp enn tidligere anslått. Norge oppfylder likevel sine forpliktelser for utslipp av nitrogendioksid og svoveldioksid. Derimot har Norge ikke nådd målene for utslipp av ammoniakk og ikke-metanholdige flyktige organiske forbindelser (NMVOC). Endelig tall for 2015 viser at det ble sluppet ut 153 000 tonn NO_x, noe som er 3,7 prosent mindre enn i 2014.

Høsten 2016 har vi levert data til IASA, som skal utarbeide et scenario for utslipp av langtransporterte gasser som underlag for ny NEC-forpliktelse. Videre arbeid med analyse av resultatene vil bli gjort vinteren 2017.

Som grunnlag for forhandling av ny NO_x-avtale har vi i samarbeid med NO_x-fondet gjennomgått tallgrunnlaget for ytterligere tiltak og utarbeidet en rapport som er oversendt KLD.

I 2016 har fokuset vært å få LRTAP-regnskapet over på ny metodikk som spesifisert av langtransportkonvensjonen. Dette skal være ferdigstilt til utslippsrapporteringen i første halvår av 2017 og innebærer blant annet en bedre romlig fordeling av de norske utslippene, og oppdateringer av en rekke utslippsfaktorer og aktivitetsdata for å bedre kvaliteten på rapporteringen. Videre har vi, i samarbeid med NO_x-fondet, oppdatert en tiltaksanalyse for NO_x, som skal gi grunnlag for en ny avtale med næringsorganisasjonene. Denne avtalen vil kunne bidra til overholdelse av den reviderte Gøteborgprotokollen og forpliktelser vi kan regne med i et nytt takdirektiv.

Ozonreduserende stoffer

Det nasjonale målet for ozonreduserende stoffer anses som oppnådd. Arbeidet er nå konsentrert om

etterlevelse av regelverket. Det har vært en rekke henvendelser fra nasjonale aktører med forespørsler om forståelse av regelverket og dispensasjoner, etter at det fra 1. januar 2015 ikke lenger er tillatt å etterfylle HKFK i kjøle-/fryseanlegg. Tilsyn viser at enkelte anleggseiere fremdeles etterfyller HKFK, det er derfor fortsatt behov for å følge opp etterlevelse av regelverket.

Under Montrealprotokollen ble det i Kigali vedtatt et globalt nedfasingregime for HFker. Arbeidet med norsk implementering av vedtaket pågår.

Avfall og gjenvinning

Det er svært krevende å nå det nasjonale målet om å bryte sammenhengen mellom økonomisk vekst og mengden avfall som oppstår, og med dagens virkemidler er det trolig ikke mulig å nå dette målet. Andelen avfall som materialgjenvinnes eller energiutnyttes har ligget på et relativt jevnt nivå på rundt 80 prosent de siste årene. SSBs avfallsstatistikk har gjennom en årrekke vist at mengden farlig avfall på avveie er svært lav og fallende. Denne statistikken er nå under omlegging og SSB har ikke hatt grunnlag for rapportering siste år.

Vi har og har hatt mange utredningsoppdrag som utgjør viktige underlag for departementets arbeid med avfall. Vi har vurdert EU-kommisjonens forslag til handlingsplan for sirkulær økonomi og foreslåtte endringer av avfallsdirektiver. Flere av våre utredningsoppdrag vil være underlag for departementets arbeid med en stortingsmelding om sirkulær økonomi og avfall. Mange av de utredningene vi har gjort det siste året har vært å foreslå tiltak og virkemidler som kan bidra til å nå EUs ambisiøse mål på avfallsområdet for 2020, samt ventede nye og betydelig strengere krav til økt materialgjenvinning og biologisk behandling i 2025 og 2030.

Vi har gitt vår anbefaling til lokalisering av et deponi for uorganisk farlig avfall. Dersom vi fortsatt skal behandle dette avfallet nasjonalt er det viktig å sikre at Norge har en behandlingsløsning for uorganisk farlig avfall etter at Langøya er avsluttet. Vi har lagt fram tiltaksanalyser mot marin forurensning og mikroplast, delt ut tilskudd til forebygging og opprydding av marin forurensning og oppdatert vår oversikt over kilder for utslipp av mikroplast. Direktoratet har også bistått departementet med oppfølging av intensjonsavtalen for reduksjon av matsvinn. Av

andre viktige enkeltoppdrag kan nevnes forslag til å regulere utnyttelse av lett forurenset betong, slik at store mengder betong ikke må legges på deponi; forskriftsregulering av emballasjeavfall og forslag til en løsning for finansiering og organisering av en returordning for kasserte fritidsbåter.

Vi innførte et elektronisk deklarasjonssystem for farlig avfall i 2015, og etter en innkjøringsfase har vi i praksis i 2016 avsluttet det gamle papirbaserte systemet. Vi arbeider med digitalisering av søknadsprosessen for eksport og import av avfall, en prosess som gjøres i nært samarbeid med EU og våre naboland. Vi har et sterkt trykk på å effektivisere avfallsarbeidet vårt, særlig i form av digitalisering av oppgaver som egner seg for det og strømlinjeforming av vårt utredningsarbeid for departementet.

Etter dialog og avklaring med departementet er den opprinnelig satte fristen for flere av oppdragene utsatt, på grunn av andre hasteoppdrag. Vi har imidlertid besvart alle oppdragene i løpet av 2016 med ett unntak som ble levert rett på nyåret. Vi ser behovet for en nødvendig oppdatering av veiledningsmateriale til fylkesmennene for å sikre en enhetlig forvaltning, men har ikke hatt kapasitet til å følge opp dette i 2016. Vi har bistått departementet i påvirkningsarbeidet mot EUs arbeid med sirkulær økonomi og avfallsregelverket.

Ved siden av de årlige oppdragene fra departementet er en stor del av årsverkene på avfallsområdet bundet opp i oppgaver som følger av instruksene. Stikkord er mye søknadsbehandling, særlig for import og eksport av avfall, relativt mange klagesaksbehandlinger, implementering av EU regelverk og deltagelse i internasjonale fora, som Baselkonvensjonen.

Konsesjonsbehandling industri Petroleum offshore

Vi bruker fortsatt mye ressurser på offshore konsesjonsbehandling. Det har vært færre leteboringer i 2016, men det er fortsatt høy aktivitet på sokkelen. Nye, store feltutbygginger, aktivitet i mer sårbare områder og en generell økning i sakenes kompleksitet er eksempler på dette. Det har vært en økning i rapporterte utslipp til sjø av både miljøfarlige tilsatte kjemikalier og naturlig forekommende stoff, inkludert dispergert olje siden nullutslippsrapporteringen startet i 2010. Årsakene er sammensatte. Økningen av rapporterte utslipp av tilsatte miljøfarlige kjemikalier

er i hovedsak en følge av endrede rapporteringskrav for brannskum og endring i miljøkategorisering av et vanlig brukt biocid. Av denne grunn er vi lenger unna målsetningen om nullutslipp nå enn i 2010, selv om økt rapportering ikke innebærer tilsvarende økning i faktiske utslipp. Vi vil følge opp operatørens substitusjonsarbeid, men ser at det vil være vanskelig å oppnå null utslipp.

Utslipp av dispergert olje og naturlig forekommende miljøgifter i produsert vann øker fordi de eksisterende renseanleggene på noen av de eldre feltene ikke lenger er optimale for vannmengdene og vannkvaliteten, og fordi mange felt har en lavere injeksjonsgrad enn opprinnelig planlagt. 23 installasjoner har også gjort en vurdering av mulighetene for å redusere risikoen fra utslipp av produsertvann og vurdering av teknologier og kostnader for å redusere risikoen. Effektive risikoreducerende tiltak vil for mange felt innebære å redusere bidraget fra tilsatte kjemikalier vel så mye som å redusere utslippet av dispergert olje. Vi følger nå opp de feltene med høyest miljørisiko.

Landbasert industri

Aktiviteten i norsk landbasert industri er stor og omstilling og nyere teknologi medfører at vi jevnlig får søknader om endring av tillatelsene. Industriutslippsdirektivet er nå omsatt i norsk rett og gjort gjeldende fra 1. august 2016, og vi følger opp med å revidere og oppdatere tillatelser i tråd med nye krav som kommer for bransjer omfattet av direktivet. De verktøy, maler og veiledninger som vi har utarbeidet for konsesjonsbehandlingen benyttes av Fylkesmannen i reguleringen av delegert industri.

Utslippene fra industrien går nedover. Likevel er det fortsatt virksomheter som ikke greier å overholde kravene sine, og som vi må følge tett opp. Samtidig er det slik at vi i takt med økende kunnskap om miljøgifter oppdager nye områder som tidligere ikke har vært strengt nok eller ikke regulert. Enkelte saker får også stor oppmerksomhet og er svært ressurskrevende, som for eksempel gruvesakene Nussir og Engebø, oljeomlasting og enkelte virksomheter innen farlig avfalls-bransjen og demolering. Vi har mange restanser og av og til lengre saksbehandlingstid enn ønskelig, men iverksetter tiltak for å bedre situasjonen. Oppdatering av eldre tillatelser, og behovet for spesifikk regulering av prioriterte stoffer, er oppgaver det arbeides kontinuerlig med.

I 2016 har vi også brukt mye ressurser på gjennomføring av vårt sektoransvar, jf. vannforskriften, overfor industrien. Industrien ble pålagt å overvåke vannforekomstene i 2015, og i 2016 har vi gjennomgått og svart opp overvåkingsrapportene. Dette arbeidet har viste seg å være krevende og tar store ressurser, både for myndighetene og industrien. Men arbeidet har også bidratt til mer kunnskap om tilstanden i norske vannforekomster og dermed et bedre grunnlag for å stille krav etter forurensingsloven.

3.1.5 Klima

Nasjonalt mål 5.1: Norge skal bli et lavutslippssamfunn i 2050.

Nasjonalt mål 5.2: Norge skal være karbonnøytralt i 2050.

Nasjonalt mål 5.3: Norge vil påta seg en betinget forpliktelse om minst 40 prosent utslippsreduksjon i 2030 sammenlignet med 1990.

Nasjonalt mål 5.4: Som en del av en global og ambisiøs klimaavtale der også andre industriland tar på seg store forpliktelser, skal Norge ha et forpliktende mål om karbonnøytralitet senest i 2030. Det innebærer at Norge skal sørge for utslippsreduksjoner svarende til norske utslipp i 2030.

Nasjonalt mål 5.5: Norge skal fram til 2020 kutte de globale utslippene av klimagasser tilsvarende 30 prosent av Norges utslipp i 1990.

Nasjonalt mål 5.6: Reduserte utslipp av klimagasser fra avskoging og skogdegradering i utviklingsland, i samsvar med bærekraftig utvikling.

Nasjonalt mål 5.7: Samfunnet skal forberedes på og tilpasses klimaendringene.

Klimagassregnskap, tiltaksanalyser og annen rådgivning

Etter flere års reduksjon i klimagassutslippene viser endelige utslippstall for 2015 et utslipp på 53,9 millioner tonn CO₂-ekvivalenter fra norsk territorium, som er en økning på 1,1 prosent fra 2014 og 4,4 prosent fra 1990. Det er utslipp fra olje- og

gassvirksomhet og fra industrien som økte mest. Klimagassutslippene fra kvotepliktig sektor gikk opp med over 700 000 tonn fra 2014 til 2015.

Det norske utslippsregnskapet utarbeides i et samarbeid mellom SSB, NIBIO og oss. Rapporteringen for perioden 1990–2014 fant sted innen fristen i april 2016, basert på IPCC 2006 Guidelines. I april 2016 ble også «Initial Report» for Kyotoprotokollens andre forpliktelsesperiode meldt inn. Utslippsregnskapene levert i 2015 og 2016 og «Initial Report» ble gjenstand for revisjon i perioden 29. august – 3. september 2016. Revisjonsresultatene blir klare i starten av 2017. For øvrig bistår vi Finansdepartementet med å utvikle nye framskrivninger på klimagassutslipp, som skal publiseres i løpet av vinteren 2017.

Vi leverte departementet tidlig i 2016 en plan for et treårig løp for utvikling av kommunefordelte klimatall og et bedre verktøy for vurdering av effekt av tiltak og virkemidler for kommunene. Vi har involvert KS, SSB, kommuner og fylkeskommuner og en rekke fagmiljøer i arbeidet. 2016 har i hovedsak vært en kartleggingsfase, og det er utarbeidet en rapport fra dette arbeidet med forslag til videre arbeid og implementering. En første versjon av kommunefordelt klimatall skal publiseres i løpet av 2017, mens endelig versjon av både kommunefordelte tall og verktøy for tiltak og virkemidler som ferdigstilles i 2018.

20. juli i 2016 la EU-kommisjonen forslag til innsatsfordelingsbeslutning mellom EU-landene for ikke-kvotepliktig sektor samt forslag til hvordan skog og annen arealbruk skal inkluderes i rammeverket for 2030-målet. Vi har bistått departementet med en rekke analyser av drivere for utslippsutvikling som et ledd i forberedelsen til prosessen for inkludering av Norges klimamål for 2030 skal oppfylles som en del av EUs måloppnåelse. For å forberede og forbedre rapportering av Norges forpliktelser på klima mot 2030 til Klimakonvensjonen og til EU, ser vi behov for å fokusere mer på metodeutvikling og strømlinjeforming av system for rapportering i årene som kommer.

Videre har vi oppdatert kunnskapsgrunnlaget i lavutslippsrapporten fra 2015 for de sektorer som Klima- og miljødepartementet har ansvar for (industri og skog og arealbruk) og samarbeidet med andre etater om oppdatering av tiltak i andre sektorer (transport, jordbruk). Vi har bidratt inn i transportetatenes arbeid

om planforslag til NTP, og blant annet deltatt med rådgivende funksjon i arbeidsgruppen for klima også i noen møter i styringsgruppa.

Det har også vært mye fokus på klimatiltak i jordbruket. Vi har deltatt i sekretariatet for rapport om landbrukets klimautfordringer, gitt innspill til jordbruksoppkjøret, driftet nasjonalt kontaktforum for biogass, vurdert klimamerking av mat og gjort flere utredninger om tiltak og tiltakskostnader. Videre er vi kjent med at det planlegges å bruke SF6 i forbindelse med utbygging og oppgradering av strømmettet, som kan gi en betydelig vekst i f-gassutslippene. Vi er i gang med å kartlegge utviklingen og er i dialog med departementet om mulige virkemidler for å redusere denne veksten.

I oktober publiserte vi en utredning om hva det vil kunne koste samfunnet å fase inn elbiler i personbilparken fra i dag og fram mot 2030. Vi har sittet i sekretariatet for Norsk Industris veikart for prosessindustrien for økt verdiskapning med nullutslipp i 2050. Vi har også etablert mye tettere dialog med Forskningsrådet, Innovasjon Norge og Enova.

Vi har sendt utkast til konsekvensutredning for økning av omsetningskravet for biodrivstoff til sju prosent i henhold til oppdrag, mens selve høringen ble etter avtale gjennomført av departementet. Vi har sendt utkast til rapport om virkemidler for å fremme biodrivstoff med best mulig miljøegenskaper, inkludert å vurdere bruk av norske skogressurser. På bakgrunn av andre tidkrevende oppdrag som vi avklarte skulle prioriteres foran, ble ferdigstillingen av rapporten lagt bort. Vi har også levert en konsekvensutredning av endringer i drivstoffkvalitetsdirektivets bestemmelser om målsetning om 6 prosent klimagassreduksjon fra drivstoff i 2020.

Vi har bistått inn i arbeidet med å utrede forbud mot fyring med fossil olje til oppvarming i bygninger i samarbeid med NVE, og bistått departementet med diverse oppfølgingsspørsmål.

Vi har sluttført vårt arbeid med nytt og mer omfattende veiledningsmaterieell for kommuners arbeid med klima- og energiplanlegging. Vi har også knyttet kontakt mot andre aktuelle aktører som KS, Enova, NVE og Difi i forbindelse med arbeidet.

I februar 2015 utarbeidet vi et opplegg for pilotordningen for den treårige pilotfasen for «planting av skog på nye arealer» i samarbeid med Landbruksdirektoratet. Den treårige piloten startet i juli 2015, slik at vi i utgangen av 2016 er kommet halvveis i pilotfasen. Årlig budsjett er på 15 millioner kroner og involverer tre pilotfylker. I 2016 ble de første plantefeltene etablert. Vi har sammen med Landbruksdirektoratet utarbeidet veiledningsmateriale og administrative støttesystemer. Dette er et stort og krevende prosjekt som skal ivareta klima, miljø og næring på en balansert måte.

I 2016 har vi levert rapport om «Vern eller bruk av skog som klimatiltak» i samarbeid med Landbruksdirektoratet og NIBIO. Dette svarte ut et oppdrag fra 2013, og konkluderte med at bruk av skog er bedre klimatiltak enn vern av skog innenfor rammen av en bærekraftig forvaltning av skog.

Vi har jobbet med oppfølging av «Forslag til handlingsplan for norske utslipp av kortlevde klimadrivere», i hovedsak ved å innhente mer kunnskap om tiltak knyttet til jordbruk, vedfyring og petroleumssektoren.

Myndighetsoppgaver klima

Oppfølging av klimavotereguleringen krever fortsatt mye ressurser blant annet oppdatering av utslippstillatelser i de bransjene som var nye i denne fasen av EU ETS og i bransjer der installasjonene endres hyppig. Verifikasjon av utslipp ved hjelp av uavhengige tredjeparts verifikatører har fungert bedre i 2016 med en klarere rolleforståelse hos verifikatørene og bedre verifikasjonsrapporter. Det er økt arbeid med å endre tildelingsgrunnlaget for tildeling av gratiskvoter for kvotepliktige virksomheter som har hatt kapasitetsendringer eller andre endringer som påvirker tildelingsgrunnlaget. I tillegg har arbeidet med nytt EU regelverk for neste kvoteperiode (2021–2030) begynt.

Støtte under CO₂-kompensasjonsordningen for støtteåret 2015 ble utbetalt i første halvår av 2016. Til sammen 43 industrivirksomheter fikk totalt utbetalt i overkant av 497 millioner kroner. Støtten ble utbetalt på basis av grunnlagsvedtak fattet for hele støtteperioden (2013–2020). Det forventes at saksbehandling og prosessering av utbetalinger vil bli enklere fremover, blant annet fordi klagesakene er avgjort.

Regelverk for rapportering på drivstoff herunder omsetningskrav og bærekraftskriterier for biodrivstoff har blitt fulgt opp. Siden omsetningskravet har økt, blir det stadig flere aktører å følge opp. Vi mangler sanksjonsmuligheter for å få inn fullstendige rapporter og dette tar dermed mye tid. Regelverket har blitt stadig mer komplisert som gjør at det kommer mange spørsmål, og det er behov for mye kontakt og utveksling av informasjon med Skattedirektoratet siden det nå skilles på avgifter under og over omsetningskravet. Vi har videre vurdert og behandlet flere søknader om nasjonale klassifiseringer av råstoff der det er uklart om regler for dobbelttelling kan komme til anvendelse (inkl. en ny omfattende vurdering av PFAD som var et tvilstilfelle ut fra kriteriene som benyttet). Vi har etter denne saken etablert en ny rutine med å sende søknaden på utsjekk hos aktuelle aktører og på konsultasjon hos land i EU før vi bestemmer klassifiseringen. Det har blitt søkt om flere klassifiseringer av avfall fra palmeoljeproduksjon.

Eksisterende f-gassforordning, som regulerer HFK, PFK og SF6 i produkter, følges opp løpende gjennom administrering av sertifiseringsordning for teknisk personell og bedrifter, kontrollaksjoner og informasjonsvirksomhet rettet mot blant annet kuldebransjen. Vi administrerer også refusjonsordningen for HFK/PFK og har i år utbetalt 27,3 millioner kroner i refusjon for gass innlevert til destruksjon. Vi gir også Skatteetaten råd i forvaltningen av avgiften på disse gassene.

Implementering av revidert f-gassforordning har vært forsinket i Norge på grunn av blant annet usikkerhet knyttet til om Norge skal inn i EUs nedfasingregime. Forslag til implementering uten nedfasingregimet har vært på høring. Det kom ingen substansielle innvendinger. Revidert regelverk er klaggjort for iverksettelse, men må avvete en avklaring om Islands deltakelse. Det haster med innlemmelse ettersom bransjen trenger tid til nødvendige omstillinger før kravene i nytt regelverk trer i kraft hvorav enkelte allerede vil gjelde fra 1. januar 2018. Iverksettelse av nytt f-gassregelverk i Norge vil kreve etablering av nye administrative rutiner, og økt informasjonsvirksomhet og etter hvert tilsyn for å sikre etterlevelse av revidert regelverk.

Vi har i 2016 etablert en ny ordning for statlig støtte til klimatiltak i kommunene, Klimasats. I første utlysning

kom det 332 søknader, og samlet søknadssum var 414 millioner kroner. 129 prosjekter og tolv nettverk fikk tildelt klimasats-støtte i oktober. Fagavdelinger i direktoratet, Fylkesmennenes miljøvern- og energidepartementet, og blant andre Statens vegvesen, Enova, Elbilforeningen og Syklistenes landsforbund har gitt faglige innspill til prioriteringen. Spesielt lokal pressedeckning har vært omfattende. Klimasats-tilskudd ses i nær sammenheng med direktoratets veiledningsoppgaver i klima- og energiplanlegging (KEP), og rapporteringskravene er utformet slik at vi samler erfaringer fra gjennomføring og kan spre disse videre gjennom KEP-veiledningen. Forskrift for ordningen har vært på høring, og forslag til forskrift er sendt KLD. Informasjonen om ordningen på Miljøkommune.no og tilhørende søknadsskjema i elektronisk søknadssenter er oppdatert og søknadsfrist for 2017 er kunngjort.

Vi ser arbeidet med å lage bedre tallgrunnlag for kommuner på klimagassutslipp (jf. fagområdet «Klimagassregnskap, tiltaksanalyser og annen rådgivning»), veilederen på klima- og energiplanlegging og spesielt tiltaksguiden her samt Klimastats-ordningen for klimatiltak i kommuner, i sammenheng, og ønsker framover å knytte disse virkemidlene enda sterkere sammen.

Klimatilpasning

Klimatilpasning er gradvis mer i fokus både i kommuner, hos Fylkesmenn og sektormyndigheter, og vi har videreutviklet vår koordinerende rolle. Det finnes imidlertid ingen indikator for å evaluere måloppnåelsen på klimatilpasning, men vi skal se på oppdrag fra departementet i 2017 og foreslå en indikator knyttet til det nasjonale miljømålet 5.6, *Samfunnet skal forberedes på og tilpasses til klimaendringene*.

Med støtte fra oss har Klimaservicesenteret (KSS) jobbet med å videreutvikle samfunnsnyttige og brukerrelevante produkter og tjenester, herunder å utarbeide klimaprofiler for alle fylker basert på Klima i Norge 2100. Vi har også vurdert hvordan dette datagrunnlaget kan brukes i forvaltningen samt hvilke problemstillinger forvaltningen må ta stilling til når klimadata brukes i arbeid med klimatilpasning. Dette arbeidet vil vi bruke i veiledning til kommuner.

Vi har på vegne av departementet koordinert et arbeid med å utarbeide et forslag til statlig planretningslinje (SPR) og gjort en overordnet vurdering av eksisterende

relevant veiledning i samråd med berørte etater og sentrale brukergrupper. Vi har støttet Klima- og miljødepartementets arbeid på departementsnivå knyttet til hvordan forvaltningen jobber med havnivå og stormflo samt støttet departementet i arbeidet med klimalov, og med klimatilpasning i klimaforhandlingene.

Vi drifter et nasjonalt bynettverk, forvalter en tilskuddsordning og støtter kompetansebyggende prosjekter i flere fylkesmannsembeter. Vi drifter og videreutvikler Klimatilpasning.no, og i mai 2016 ble en ny løsning publisert.

Vi har levert innspill til utvikling av et rapporteringssystem og evalueringssystem for klimatilpasning samt forslag til mal for innhenting av informasjon fra relevante aktører for rapportering til statsbudsjettet 2016/2017.

Fleire viktige utredningsprosjekter har blitt gjennomført i 2016. Blant annet to prosjekter som kartlegger hvordan offentlig forvaltning jobber med klimatilpasning i Norge og en pilotstudie i to kommuner knyttet til kostnader ved klimaendringer. Arbeidet med å styrke klimatilpasning i egne ansvarsområder gjennom å utarbeide en strategi for Miljødirektoratet er noe forsinket i forhold til opprinnelig tidsplan.

Et godt klimatilpasningsarbeid vil framover kreve enda tettere samarbeid mellom ulike etater, og vi har derfor invitert 14 direktorater til en workshop om klimatilpasningsarbeidet i Norge. Det er store forventninger til SPR. Generelt er det også stort behov for kapasitetsbygging, og det vil være viktig å styrke arbeidet regionalt og lokalt gjennom samarbeid, pilotprosjekter og tilskuddsordning.

Tverrgående klima

Arbeidet med FNs klimapanel (IPCC) har i 2016 vært konsentrert rundt arbeidet med å bestemme hvilke nye rapporter panelet skal lage og igangsettelse av arbeidet i IPCCs byrå. Vi har prioritert arbeidet med nye spesialrapporter og scopingmøter for spesialrapporter (deltakelse og nominasjon av eksperter). Videre har vi arrangert et IPCC-ekspertmøte om klimakommunikasjon i februar 2016 i Oslo, et norsk seminar om vinterturisme i mars og et miniseminar om 1,5 grad med utenlandske forskere i juni. Vi har også publisert utredninger om utslippsbaner og virkninger knyttet til 1,5 grad.

Arbeidet knyttet til FNs klimapanel går fra neste år inn i en intensiv fase med nominasjonsprosesser produksjon av rapporter. Dette er viktig i oppfølgingen av Paris-avtalen og vi tar sikte på å ha en aktiv norsk deltagelse, både fra forfattersiden og direktoratet. Bidrag fra norske forfattere avhenger av delfinansiering fra departementet.

Vi har deltatt som planlagt i de ulike forhandlingsmøtene under klimakonvensjonen med fokus på utviklingen under Paris-avtalen, herunder måling, rapportering og verifikasjon (MRV), karbonmarked, skog, klimatilpasning, langsiktig globalt mål og arbeidet med det langsiktige globale målet. I 2016 har vi fått økt ansvar og oppgaver knyttet til blant annet klimatilpasning, MRV og global gjennomgang.

Det arbeides med kortlevde klimadrivere både regionalt, bilateralt og globalt. Vi har støttet Klima- og miljødepartementet med faglige råd og prosjektvurderinger i forbindelse med den internasjonale koalisjonen for klima og ren luft (CCAC), samt faglig grunnlag for norske posisjoner i Arktisk råd vedrørende et kollektivt kvantitativt mål for å redusere svart karbon og økt innsats for å redusere metan. Framover blir det viktig at arbeid for å redusere BC og metan under Arktisk Råd sees i sammenheng med nasjonale og internasjonale klima- og luftforpliktelse.

Andre fase av samarbeidsprosjektet med Kina om etablering av nasjonalt kvotesystem ble startet i mars 2016 (prosjektperiode 2016–2018). Formålet med samarbeidet er å bidra til implementering av Kinas nasjonale kvotesystem. Prosjektet fokuserer på følgende fire områder: 1. Tildeling av kvoter, 2. Utarbeidelse av implementeringsplan for nasjonale myndigheter, 3. Kapasitetsbygging og 4. Etablering av en nettside hvor all informasjon knyttet til det nasjonale kvotesystemet skal samles. Hovedfokuset i 2016 har vært på prosjektområde 2) (utarbeidelse av implementeringsplan for nasjonale myndigheter). Det har blant annet vært avholdt arbeidsmøter mellom norske og kinesiske partnere i mars, juni og oktober. I tillegg besøkte en kinesisk delegasjon Norge i november og vi organiserte i den forbindelse også møter for dem med EU Kommisjonen og nederlandske myndigheter.

Vi har etablert et team internt for å koordinere arbeidet med klimapåvirkning på naturmangfold. Vi

har fått utarbeidet en rapport om klimapåvirkning på naturmangfoldet og fulgt opp med en workshop om tilpasning i naturforvaltningen i høst. Det gjenstår mye arbeid for å integrere klimahensyn fullt ut i naturforvaltningen.

3.1.6 Polarområdene

Nasjonalt mål 6.1: Omfanget av villmarkspregede områder på Svalbard skal holdes uforandret, naturmangfoldet skal bevares tilnærmet upåvirket av lokal aktivitet.

Nasjonalt mål 6.2: Negativ menneskelig påvirkning og risiko for påvirkning på miljøet i polarområdene skal reduseres.

Polararbeid

Vi har bistått Klima- og miljødepartementet med faglige vurderinger i arbeidet med ny Stortingsmelding om Svalbard, og etter avklaring med departementet er det igangsatte gjennomføring av utvalgte aktiviteter. Vi bistår fortløpende departementet i etatsstyringen av Sysselmannen.

I utarbeidelsen av forvaltningsplaner for de store verneområdene på Svalbard har vi særlig prioritert arbeidet med å ta vare på naturmangfoldet og å bevare omfanget av villmarkspregede områder. Vi har rutiner med Sysselmannen for oppfølging av prioriterte forurensningssaker, som forurenset grunn og avløp. Vi bidro i oppfølgingen av både den nasjonale og den internasjonale handlingsplanen for isbjørn, med særlig vekt på oppgaver Norge har tatt på seg å lede, herunder Norsk isbjørnråd. Vi har startet arbeidet med å godkjenne en forvaltningsplan for Jan Mayen naturreservat.

I Arktisk Råd har vi prioritert vårt pågående formannskap i CAFF og forberedt vårt påtroppende formannskap i AMAP. Det gjelder særlig AMAPs rapporter om klimaendring, klimatilpasning og miljøgifter, samt CAFFs statusrapport på marin biodiversitet. Disse rapportene er de viktigste leveransene til Arktisk råds ministermøte i 2017. Norge har formannskapet i Barents miljøarbeidsgruppe og vi leder gruppen som jobber med Barents «hot spots». Samarbeidet med russiske myndigheter om å fjerne russiske lokaliteter fra «hot spot»-listen er tidkrevende, til nå er sju av 42 «hot spot» blitt fjernet

fra listen. Vår deltakelse i arbeidet med naturmangfold under Barentssamarbeidet har blitt nedprioritert i 2016 av ressursmessige grunner. Vi deltar ikke i dette samarbeidet i dag og vi har kun et begrenset samarbeid her gjennom fylkesmannen i Finnmark.

I samarbeidet med Russland har vi i 2016 fokusert på å opprette en god dialog med russisk motpart om gjennomføringen av prosjekter i arbeidsprogrammet 2016–2018. En utfordring er at det er færre midler på russisk side til deltagelse i felles prosjekter. Vi har derfor kommet kort i oppfølgingen av enkelte prosjekter innen forurensningsfeltet hvor erfaringsutveksling og kapasitetsbygging står sentralt, mens andre prosjekter som eksempelvis er knyttet til omforent miljøovervåking i grenseområdene mot Russland fungerer godt. Innen naturmangfoldsområdet er det god fremdrift, da oppfølging av ulike arter og populasjoner skjer nasjonalt på begge sider av grensen og således er mer uavhengig av hverandre. Vi har også mindre ressurser enn tidligere år til å følge opp prosjekter, men vi ser likevel utfordringen på russisk side som større.

Status for resultatkrav 115 om at forvaltningsplanen for Nordvest-Spitsbergen, Forlandet og Sør-Spitsbergen nasjonalparker skal være godkjent etter at eventuelle forskriftsendringer er gjennomført.

Dette oppdraget er videreført i tildelingsbrevet for 2017, da Sysselmannen på Svalbard ennå ikke har oversendt oss forvaltningsplanen til godkjenning.

Status for resultatkrav 116 om at prioriterte tiltak i internasjonal handlingsplan for isbjørn skal være iverksatt.

Arbeidet med oppfølgingen av prioriterte tiltak i den toårige implementeringsplanen (2015–2017) for den internasjonale handlingsplanen for isbjørn, er startet opp. Det er gitt særlig prioritet til oppgaver hvor Norge har fått ansvar for å lede arbeidet med oppfølgingen. 1: Oppfølging tiltak isbjørn og turisme, hvor Sysselmannen har levert et innspill, og 2: Kommunikasjonsplan isbjørn og klima, et arbeid som er blitt harmonisert med den overordna kommunikasjonsplanen i samarbeid med de øvrige partslandene.

Status for resultatkrav 117 om at prioriterte tiltak i handlingsplan mot fremmede arter på Svalbard skal være iverksatt.

Vi gikk gjennom Sysselmannen på Svalbard sitt forslag til handlingsplan mot fremmede organismer på Svalbard før sommeren. Etter vår tilbakemelding ba Sysselmannen om utsettelse av ferdigstillingen av handlingsplanen. Planen vil bli formelt godkjent medio februar 2017.

3.1.7 Oppgaver på tvers av resultatområdene

Tverrgående Internasjonalt samarbeid

Nye rutiner for effektiv gjennomføring av EU-regelverk er vel etablert i samarbeid med departementet, «fast-track»-rutiner for gjennomføring av teknisk regelverk er på plass og vi har et standardisert opplegg for gjennomføringsarbeidet. Dette bidrar til at vi nå er i rute med å implementere EU-regelverk i norsk regelverk til riktig tid og ved effektiv bruk av ressurser.

Arbeidet med EØS-midler har i inneværende periode 2009–2014 (forsinket fram til nå) gått inn i en avslutnings- og rapporteringsfase, der status i gjennomføringen varierer betydelig mellom samarbeidslandene. De største utfordringene har vært knyttet til forsinkelser i Bulgaria og Romania. Vi har hatt stor pågang om bilaterale aktiviteter, som studiebesøk og faglige seminarer i 2016. Eksempelvis har vi bidratt på et større seminar i Polen knyttet til biodiversitet, og hatt prosjektsamarbeid med Romania innen vannovervåking. Ressurshensyn gjør at vi bare har kunnet prioritere henvendelser på prioriterte områder i prioriterte land.

Innen utviklingsrettet miljøsamarbeid har vi hatt høy aktivitet i programmet Olje for Utvikling (OfU). Vi har tre prioriterte land med miljøavtaler: Ghana, Uganda og Libanon. Vi har styrket oss med juridisk kapasitet for å møte samarbeid med nye land. Oppdragsmengden har blitt redusert i de mer «tradisjonelle» bistandslandene. I Kina så vi i 2016 at store prosjekter ble avsluttet, med unntak av to prosjekter på naturmangfoldområdet og et på klima, men dette vil sannsynligvis forandres når våre relasjoner til Kina nå er blitt normalisert. I Sør-Afrika og India har det generelt vært lite aktivitet, men det har vært et samarbeid med India blant annet om uttesting av den norske naturindeksen. I Myanmar har vi videreført prosjektene under det bilaterale miljøprogrammet som ambassaden har med Naturressursministeriet, herunder på naturforvaltning og farlig avfall. I begge prosjekter står kapasitetsbygging sentralt.

I arbeidet under FNs miljøprogram har vi i flere omganger bidratt med faglige innspill til departementet i arbeidet med den sjette Global Environment Outlook (GEO6).

Tilsyn på klima- og forurensningsområdet

Miljødirektoratet gjennomfører risikobasert tilsyn, det vil si mest tilsyn der påvirkning eller risiko for påvirkning av miljøet er størst, og der det er stor risiko for brudd på miljøregelverket. Vi gjennomfører risikobasert tilsyn på industri-, kvote-, avfalls-, offshore-, naturmangfold-, produkt- og kjemikalieområdet med mer, som frekvensbasert tilsyn, ad-hoc-tilsyn og som aksjoner. I 2016 gjennomførte Miljødirektoratet over 400 risikobaserte tilsyn.

En stor del av tilsynsarbeidet er i 2016 aksjonsbasert, det vil si at mange virksomheter i samme bransje kontrolleres i en begrenset periode eller at det gjennomføres mange kontroller innenfor samme tema. Tilsynsaksjoner gir oversikt over miljøtilstanden i en bransje og bidrar til likebehandling av virksomhetene. Flere av aksjonene gjennomføres i samarbeid med fylkesmennene.

Vi deltar i flere felles tilsynsprosjekter med andre tilsynsmyndigheter i Europa og har et godt samarbeid med Tollvesenet med tanke på kartlegging av markedet og risiko for brudd på regelverk, oppfølging av tips, samt konkrete aksjoner, eksempelvis på grensekryssende avfallsforsendelser.

Kontrollbehovet øker stadig og vi har derfor fokus på effektiv bruk av ressurser og effektivt samarbeid med andre tilsynsmyndigheter både nasjonalt og internasjonalt.

Vi har forsterket ytterligere tilsyn med innhold av farlige stoffer i produkter. Det ble sendt ca. dobbelt så mange produkter (230) til analyse for å avdekke miljøgifter i forbrukerprodukter sammenlignet med 2015 (119). Det ble gjennomført over 765 analyser av produktene som ble valgt ut for testing. Vi har avdekket ca. 10 prosent flere brudd enn i 2015, blant annet som resultat av mer målrettet tilsyn. I tillegg har vi hatt økt fokus på importører med et bredt assortiment av ulike produkttyper, der risikoen for lovbrudd er stor.

I 2016 gjennomført vi over 140 kontroller av produsenter/importører av kjemikalier og kontrollerte 670 kjemikalier. Det er funnet 44 forbudte kjemikalier, noe som er en økning sammenlignet med 2015. Tilsynsresultatene viser en forbedring i forhold til deklareringsregisteret.

Vi gjennomførte mer enn 110 tilsyn av landbasert industri som har tillatelse fra Miljødirektoratet, både som endagsinspeksjoner og flerdagstilsyn (revisjoner). I hovedsak har landbasert industri god kompetanse og kunnskap om miljøregelverket. Likevel avdekker vi for mange brudd på reglene. Flest brudd er det på kravene i internkontrollforskriften, særlig knyttet til manglende eller mangelfulle rutiner og risikovurderinger, og håndteringen av avfall.

I 2016 hadde vi tilsynsaksjoner rettet mot virksomheter med tanklagring og anlegg som er omfattet av bensindampforskriften. De siste årene har vi fulgt opp behandlingsanlegg for farlig avfall tett og i 2016 ble over 20 anlegg grundig kontrollert. Vi ledet også fire større tilsynsaksjoner der Fylkesmannen gjennomførte tilsynene i hele landet. Bransjene som ble kontrollert i 2016 var plastprodusenter, betong og sement produsenter, skipsverft og fylkesmennene deltok også i tanklagringsaksjonen.

I 2016 gjennomførte vi 13 omfattende revisjoner av operatører offshore, hvorav en leteboring. De siste årene har vi styrket tilsynet med offshorevirksomhetene og dette ble opprettholdt i 2016. Petroleumsindustrien er inne i en periode der det er økende krav til effektivisering. I en slik fase er det nødvendig med jevnlig kontroll av installasjonene for å sikre at miljøregelverket etterleves slik at utslipp til miljø unngås.

Kunnskap Geodata

Vi følger opp arbeidet med Nasjonal Geoportal og rapporterer våre geodata i henhold til geodataforskriften. Vi har 15 godkjente/kandidater til Det Offentlige Kartgrunnlaget (DOK). For å sikre et bedre kunnskapsgrunnlag til sentrale beslutningsprosesser er det viktig framover å fokusere på å systematisere og forbedre tilgang til datagrunnlaget, og å sikre bedre dataflyt fra ulike kartleggings- og overvåkningsprogrammer.

Miljøforskning

Vi bruker forskningsbasert kunnskap i vår forvaltning og nye relevante forskningsresultater tas med i beslutningsgrunnlagene for vedtakene og rådene våre. Vi samarbeider godt med Forskningsrådet, miljøinstituttene, Norsk Polarinstitut og andre forskningsrelevante aktører for å dekke våre kunnskapsbehov og behov for forskningsformidling.

«Miljødirektoratets prioriterte forskningsbehov 2016–2021» ble publisert juli 2016 og inneholder en oppdatert oversikt over de prioriterte forskningsbehovene på resultatområdene vi har ansvar for. Prioriteringene brukes i våre innspill til Forskningsrådet og rådets forskningsprogrammer, miljøinstituttens nasjonale oppgaver og strategiske instituttsatsninger (SISer) samt relevante internasjonale prosesser.

Vi har programstyrerepresentanter i MILJØFORSK, KLIMAFORSK OG MARINFORSK. Disse og flere ansatte deltok i rådgivende panel og bidro til gjennomslag for relevante forskningssøknader i Forskningsrådets utlysninger i 2016. I tillegg deltar vi i internasjonale prosesser som setter forskningsagendaen, blant annet IPCC, IPBES og JPlene.

Miljøovervåking

Miljøovervåking danner grunnlaget i en kunnskapsbasert forvaltning. Miljøovervåkningsprogrammene som utføres i regi av oss gir resultater som benyttes for å undersøke om miljømålene oppnås og til å sette i gang nasjonale og internasjonale tiltak ved behov. Det overvåkes på klima og effekter av global oppvarming, biologisk mangfold og miljøgifter i norsk natur. For å kunne prioritere de ulike overvåkningsprogrammene opp mot hverandre, har vi i 2016 utarbeidet et kriteriesett.

Overvåking av atmosfæren viste i 2015 rekordhøye nivåer av de fleste målte klimagassene. Det er særlig viktig å være oppmerksom på de rekordhøye nivåene av CO₂ og metan. I 2015 passerte CO₂-nivået 400 ppm (parts per million) på målestasjoner på Zeppelinfjellet (Svalbard), Birkenes (Aust-Agder) og globalt. Totalt har den atmosfæriske konsentrasjonen av alle de viktigste klimagassene økt siden 2001. Unntaket er de ozonnedbrytende KFK-gassene og noen få halogenerede gasser, som har gått ned i samme periode. Atmosfæreovervåkingen viser også at nedbrytningen av ozonlaget har stoppet opp, og at mengden

atmosfærisk ozon holder seg stabilt. Det er et godt eksempel på at internasjonalt miljøarbeid nytter.

Overvåking av norske elver i Elvetilførselsprogrammet (RID) viser at endringer i vær gjenspeiler seg i mengden næringssalter som transporteres til norske havområder. Effekten var tydeligst i elver på Østlandet, der økt nedbør har gitt en signifikant stigende trend i nitrogentilførsler til Skagerak. For Norges kystområder samlet sett var fiskeoppdrett fortsatt en betydelig bidragsyter til økte tilførsler av nitrogen, fosfor og kobber.

Økosystemovervåkingen langs kysten (ØKOKYST) bidrar til økt kunnskap om naturmangfoldet langs kysten og dekker nå hele norskekysten. Overvåkingen viser at klimaendringer som økt nedbør og utvasking av partikler til kysten påvirker taeskogene negativt. Spesielt er sukkertaren en sårbar art. Undersøkelsene som ble gjort i 2014 viser at økologisk tilstand langs norskekysten stort sett er god i henhold til klassifisering under vannforskriften, selv om det også er noen områder hvor tilstanden ikke er tilfredsstillende – det finnes fortsatt flere områder på indre kyst med moderat til dårlig tilstand, særlig terskelfjordene er sårbare for utslipp av næringssalter og organisk forurensning.

I 2015 og 2016 ble ekstra undersøkelser i kystsonen i Hardangerområdet, på Hola-revet og i Lofoten inkludert i Havforsuringsprogrammet. Undersøkelsene viste en svært høy naturlig variasjon som skyldes et komplekst samspill av biologisk aktivitet, ferskvannspåvirkning og blanding av vannmasser. Det vil derfor sette store krav til framtidig overvåking dersom en ønsker å avdekke den langsiktige utviklingen i havforsuring i kystsonen.

Vi sammenstilte i 2016 data fra overvåking av kjemiske og biologiske forsureffekter, og tidligere data er benyttet for å beregne nye indekser tilpasset vannforskriftens klassifiseringssystem. På denne måten kan vi presentere tidsserier for disse indeksene tilbake til 1990-tallet. For første gang ble også lokaliteter fra forsureovervåkingen klassifisert i henhold til vannforskriften. Resultatene viser en pågående positiv utvikling av vannkvaliteten, selv om forbedringen går senere enn for noen år siden. De fleste av disse lokalitetene oppfyller imidlertid fortsatt ikke vannforskriftens krav om minst god økologisk tilstand.

Sju store sjøer på Østlandet ble overvåket i 2016, og rapporten viser at fem av sjøene var i god økologisk tilstand iht. klassifiseringssystemet under vannforskriften. En av sjøene (Nisser) var i dårlig økologisk tilstand på grunn av forsurende skader på bunnfaunaen, mens tilstanden til den siste sjøen (Gjende) ikke kunne fastsettes.

Årsrapporten fra Økosystemovervåking i ferskvann (ØKOFERSK) presenterte resultater fra 13 referansesjøer og to eutrofierte sjøer som ble overvåket i 2015. Programmet gir verdifulle data for å finjustere klassegrenser og videreutvikle klassifiseringssystemet under vannforskriften. Overvåkingen i 2015 viste at tre av de antatte referansesjøene ikke nådde miljømålet. I 2016 gjorde ekstra bevilgninger det mulig for første gang å inkludere referansesjøer i Nord-Norge i programmet. Resultater fra disse sjøene blir rapportert i 2017.

Overvåkingsprogrammet for palsmyr er inne i sitt tredje omdrev, og Haugtjørnin og Haukskardmyrin på Dovrefjell viser tilbakegang av dominerende palsformasjoner som skyldes endringer i regionens klima over lang tid. Det er i perioden 2009–2014 etablert flere overvåkingsområder for langsiktig overvåking av effekter av klimaendringer på vegetasjon.

Det terrestriske naturovervåkingsprogrammet (TOV) viser endringer i bjørkeskog og granskog som kan knyttes til observert klimavariasjon fra midten av 1980-tallet. Store moser i markvegetasjonen øker i mengde i flere granskogsområder og enkelte bjørkeskogsområder. Dette skyldes trolig lengre vekstsesong med milde høster, noe som har ført til færre arter og mindre bestander av ikke-dominerende arter. De fleste bjørkeskogsområdene har respondert på et varmere og fuktigere klima med økt framgang av urter og gras.

Den landsdekkende overvåkingen av hekkende fugl (TOV-E) viser i store trekk stabile bestander av hekkende fugl i skog, jevn nedgang av vanlige arter knyttet til jordbrukslandskapet (i samsvar med nedgang ellers i Europa) og mindre fugl i fjellet de siste ti årene (i samsvar med trend ellers i Skandinavias fjellområder).

På ringmerkingsstasjonene Jomfruland og Lista ble

det i 2015 fanget færre individer av mange fuglearter som overvintrer i tropiske strøk, og av en del arter som overvintrer i Europa og Nord-Afrika. Enkelte standfugler og streifende arter ble også fanget i lave antall. De lave fangsttallene for flere av disse artene regnes som et direkte resultat av den dårlige hekkesesongen i Norge som var preget av mye nedbør og lave temperaturer. Noen av de observerte trendene kan trolig tilskrives klimaendringer.

Overvåking av miljøgifter i norsk miljø viser at miljøgifter fra dagligdagse forbruksvarer hopper seg opp i organismer i naturen. Norsk overvåking og forskning er svært viktige bidrag, og blir brukt mye, i kampen om å få regulert bruken av miljøgifter. I de seneste år har overvåkingsresultater på siloksaner og flammehemmeren deka-BDE vært viktig for regulering i EU, og vi jobber nå for et globalt forbud av deka-BDE i FN-regi.

Årets overvåking av miljøgifter i innsjøer (MILFERSK) avdekket høye nivåer av PFOS i Tyrifjorden. Stoffet ble tidligere benyttet i blant annet brannskum, men er nå forbudt globalt. Nivåene av PFOS i fiskelever som ble funnet i Tyrifjorden i 2014 og 2015 var likevel bekymringsverdige høye, og vi er ikke kjent med noen betydelig lokal kilde til PFOS i Tyrifjordens avrenningsområde. Fiskeprøvene i Tyrifjorden viser konsentrasjoner som ligger opp til 20 ganger høyere enn gjennomsnittet i fisk fra Randsfjorden og Mjøsa. Både konsentrasjonene og mønsteret av ulike perfluoreerte stoffer i fisk fra Tyrifjorden er sammenlignbare med det vi har funnet ved andre forurensede steder som Vansjø. Ved Vansjø er Rygge flyplass identifisert som kilde til PFOS forurensning. Vi har derfor satt i gang et kildeforundersøkningsprosjekt i Tyrifjorden for å finne en eller flere PFOS-kilder.

Den nasjonale Miljøprøvebanken for miljøgifter åpnet for uttak 1. januar 2016. Etter fire år med innsamling av dyr, planter, luft og slam er det nå mulig å søke om å få bruke disse prøvene til forskning på nye miljøgifter. Miljødirektoratet har søkt om å få ut prøver av arktiske dyr til et FoU-prosjekt. Målet er å se på miljøgifter som er aktuelle for regulering under Stockholmkonvensjonen i de arktiske prøvene. Naturindeks for Norge måler tilstanden til det biologiske mangfoldet i Norge og gir en oversikt over utviklingen i økosystemene for utvalgte artsgrupper og tema. Den er basert på ca. 300 indikatorer.

Naturindeksen lanseres hvert femte år, og neste hovedlansering er i 2020. Vi jobber kontinuerlig med å videreutvikle Naturindeks for Norge, og i 2016 prioriterte vi å videreutvikle og styrke indeksens database, innsynsløsning og datagrunnlag. Vi inngikk også avtale med NINA om vedlikehold og drift av database- og innsynsløsning. Vi har i tillegg igangsatt FoU-prosjekter for å styrke indeksens faggrunnlag. Naturindeksen brukes som indikator for økologisk tilstand i hovedøkosystemene under nasjonalt mål 1.1.

Formidling

To av Miljødirektoratets funksjoner er å skaffe og formidle miljøinformasjon, og å styre og veilede regionalt og kommunalt nivå. Dette løser vi blant annet gjennom et aktivt kommunikasjonsarbeid i en rekke kanaler og utstrakt foredragsvirksomhet.

Vi driver flere nettstedet og har mange nettbaserte tjenester og løsninger. Miljødirektoratet.no er hovednettstedet vårt, men vi er også ansvarlig for nettsteder som Miljøstatus.no, Miljøkommune.no, Klimatilpasning.no og Erdetfarlig.no.

I 2016 har vi videreført arbeidet i et internt prosjekt som skal bidra til å effektivisere direktoratets nettsatsing, redusere antall nettsteder og -tjenester, og optimalisere nettstedene slik at informasjonen de inneholder blir enda mer brukt, og at den oppleves som nyttig for brukerne. Arbeidet er omfattende og vil pågå i flere år.

Miljøstatus.no er miljøforvaltningens nettsted for å beskrive miljøets tilstand og utvikling i Norge. Nettstedet ble lagt over i ny løsning i slutten av 2015, og flere av funksjonalitetene ble ferdigstilt i 2016. Et eksempel er publikumsinngangen til miljødata, som gir tilgang til flere hundre datasett på miljøområdet, som klimagassutslipp og bestandstall for arter. Indikatorer for miljøtilstanden i Norskehavet ble presentert på Miljøstatus.no og utgjør grunnlaget for arbeidet med forvaltningsplanen for havområdet. Besøkstallene for nettstedet i 2016 lå på ca. 490 000, som er omtrent det samme som året før – med en økning mot slutten av året.

Vi gir digital veiledning gjennom fellestjenesten Miljøkommune.no for å nå nasjonale miljømål. Det effektiviserer implementeringen av miljøregelverk på lokalt nivå, bidrar til å ensrette praksis og avlaste statlige og regionale etater i deres styrings- og

veilederroller. Bruken av Miljøkommune.no har økt med 46 prosent i 2016, sammenliknet med 2015. Det skyldes høy produksjon og godt samarbeid. Så langt har 18 statlige etater bidratt.

Vi har et aktivt mediearbeid og i 2016 var omtalen av Miljødirektoratet, inkludert Statens naturoppsyn, omtrent på nivå med året før. Medieovervåkings-tjenesten Opoint finner rundt 18 000 omtaler av etaten i 2016. Miljødirektoratet.no brukes aktivt for å spre flere hundre nettnyhetsmeldinger med direktoratets budskap til journalister og andre. Direktoratet har en egen pressevakttelefon for å være tilgjengelig for henvendelser fra mediene.

Tilstedeværelsen vår i sosiale medier er fortsatt økende og direktoratet er til stede på Facebook, Instagram, Twitter, Flickr, LinkedIn. Miljøstatus.no har sin egen Facebook-profil og Twitter-konto. Miljødirektør Ellen Hambro har også sin egen blogg, «Miljøblikk».

Vi utarbeidet i 2015 en klimakommunikasjonstrategi på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet. I tråd med strategien gjennomførte vi høsten 2016 kampanjen «Sjekkhuset.no». Den rettet seg mot hus- og hytteeiere for å utløse tiltak for å tilpasse eiendommene til et endret klima. Konkrete tiltak i kampanjen var en levende Facebook-side, nettside med konkrete råd, filmsnutter, radiospot og pressetiltak. Kampanjen nådde ut til store deler av befolkningen, og en spørreundersøkelse viser at det i vår utvalgte målgruppe (aldersgruppen 30-39) var en signifikant økning av kunnskap om hvordan man som huseier kunne sikre huset sitt mot klimaendringer.

Statens naturoppsyn har et aktivt korps av naturveiledere som driver naturveiledning i felt, men aktiviteten er redusert som følge av føringer og kutt i budsjett. Vi har redusert innsatsen innen naturveiledning generelt, og informasjon og utvikling av veiledningsmateriale. Naturoppsynet samarbeider med ulike utdanningsinstitusjoner om naturveiledning i Norge, og vi bistår i undervisning ved noen høgskoler og universitet.

Miljødirektoratet autoriserer og gir driftstilskudd til 26 besøksenter for naturinformasjon i Norge. Sentrene driver formidling knyttet til ulike naturverdier: 15 om nasjonalparker, tre om rovdyr, seks om våtmark og to om villrein.

Den naturlige skolesekken er en satsing som gjennomføres i samarbeid mellom Miljødirektoratet og Utdanningsdirektoratet og gir tilskudd til utvikling av undervisningsopplegg i naturen. 129 skoler deltok i Den naturlige skolesekken i skoleåret 2015/2016.

Generasjon grønn/Miljøambassadørene var en nasjonal foredragsturné som i perioden 2011–2016 holdt 2 200 foredrag om klima for 250 000 skoleelever i ungdomsskolen og den videregående skolen. Rambøll gjennomførte høsten 2016 en evaluering av satsingen. Evalueringen viser stor enighet om at satsingen har vært vellykket, at ung-til-ung formidling har god effekt og påvirkningskraft og at det er et stort behov for oppdatert og kvalitetssikret klimakunnskap i skolen. Satsingen ble avsluttet sommeren 2016.

Styring og administrasjon

Utvikling av organisasjonen

Miljødirektoratet har siden sammenslåingen iverksatt mange tiltak for å utvikle organisasjonen. For hvert år velger vi ut noen områder som skal ha særlig prioritet. I 2016 har vi hatt særlig oppmerksomhet på å styrke realiteten i og synliggjøringen av at vi integrerer samfunnsøkonomiske vurderinger i våre beslutninger og råd. Vi har jobbet kontinuerlig med å ha gode prosesser i det sektorovergrepene samarbeidet og særlig styrket samarbeidet mot landbruks- og fiskerimyndighetene. Vi har hatt fokus på å «stramme opp», målrette og effektivisere nettinformasjonsarbeidet vårt og sett nærmere på hvordan vi rigger oss best mulig i forhold til den øvrige formidling av miljøkunnskap til befolkningen. Vi har også fortsatt arbeidet med å legge til rette for ensartet myndighetsutøvelse internt hos oss, hos Fylkesmannen og i kommunene.

På områder som skal videreutvikle Miljødirektoratet som en veldrevet organisasjon, har vi hatt særlig oppmerksomhet på systematisert oppfølging av bemanningsutviklingen og vi har styrket den interne økonomi- og HR-rapporteringen. Vi har utarbeidet opplegg for effektive koordineringsprosesser og vi har fokusert på å sikre god møtekultur og å gjennomføre effektive møter. Vi har også arbeidet med å identifisere effektiviseringstiltak i alle avdelinger, og å lære av hverandre. Videre har vi arbeidet med et helhetlig opplegg for kompetanseutvikling der blant annet et systematisk introduksjonsprogram for nyansatte er på plass.

Overgangen til DFØs fellestjenester på lønn-, reise- og regnskapsområdet, har vært viktige prosjekter i 2016. Overgangen til DFØ på regnskapsområdet er utsatt til 1. januar 2018 i samråd med KLD. Bakgrunnen for dette er at de løsningene DFØ kan tilby oss før den tid er kvalitetsmessig flere skritt tilbake i forhold til vårt nåværende nivå.

IKT-strategien for miljøsektoren har i 2016 vært fulgt opp i Miljødirektoratet gjennom etableringen av et eget internt prosjekt hvor alle mål har fått en eier med tilhørende ansvarlig seksjon. Tidsfrister satt i strategien er overholdt, med unntak av der hvor utsatt frist er avtalt med KLD.

Vi har i 2016 deltatt i prosjektet som KLD selv leder for å komme opp med et forslag til en løsning på etableringen av felles IKT-drift for KLDs underliggende etater. For Miljødirektoratet har særlig spørsmålet rundt organisering av driftspersonell og organisatorisk tilhørighet for felles IKT-drift vært viktige spørsmål i prosessen.

Miljødirektoratet har fått kutt i driftsbudsjettet de siste årene og vi har iverksatt flere tiltak for å tilpasse oss dette. I mars 2016 innførte direktoratet full stillingsstopp. Beslutningen om å redusere lønnsutgiftene og kutte i den faste bemanningen har vært fulgt nøye gjennom en utvidet intern økonomi- og HR rapportering. Ved utgangen av 2016 har vi kuttet 18 faste stillinger.

I 2016 ble det besluttet å se på ytterligere forbedringer i organiseringen av sikkerhet- og beredskapsarbeidet i Miljødirektoratet. Ny organisering er besluttet og skal implementeres i løpet av første halvår 2017. Verktøyet CIM er anskaffet for å ha et bedre verktøy i beredskapsarbeidet vårt, inkludert å ha en god oversikt over når folkene våre i SNO er ute i felt. Innenfor sikkerhet har direktoratet jobbet videre med innføring av ISO 27001 og CERT etter oppsatt plan.

Status for resultatkrav 133 om at overgangen til DFØs fellestjenester for lønn, personal og regnskap skal ferdigstilles.

Overgang til DFØ på lønn- og reiseområdet var på plass fra januar 2017, mens overgang til DFØ på regnskap ikke er avklart, fordi dette fortsatt er under utredning i samarbeid med KLD og DFØ.

Etatsstyring

Vi har gjennomført styringsdialogen med fylkesmannen innenfor våre resultatområder på en helhetlig og effektiv måte. Høyt prioriterte arbeidsområder på miljøområdet for fylkesmannen har vært klima, vannforvaltning, miljøhensyn i planprosesser, kunnskapsgrunnlaget, tilsyn, skogvern, avfallsplaner i havner og opprydding i forurenset grunn.

Vi har arrangert to store miljøfagkonferanse for saksbehandlere og ledere hos fylkesmannen med hhv. forurensning og naturmangfold som hovedtema.

I 2016 har vi gjennomført tre nasjonale konferanser for miljøverndirektørene. Formålet med disse konferansene har vært kompetanseheving og mer helhetlig styring og enhetlig praksis. Det er gjennomført styringsmøter med seks ulike embeter. Bruk og utvikling av FM-nett (en internettportal for fylkesmannen) for informasjonsutveksling har vært prioritert.

Arealplan og konsekvensutredning

Veiledning om miljøhensyn i arealplanlegging er styrket, blant annet gjennom veiledning til kommunene om miljøhensyn i arealplan på Miljøkommune.no. Vi har fortløpende levert tilråding til KLD i innsigelsessaker, og bidratt i utviklingen av ny forskrift om konsekvensutredninger.

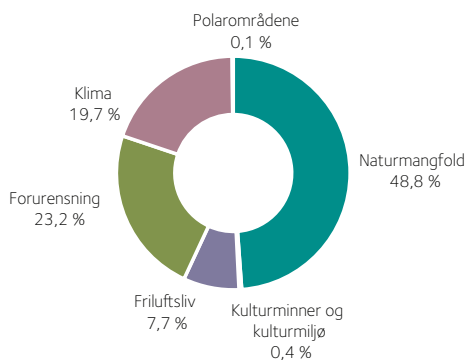
3.2 Ressursbruk

I det følgende presenteres direktoratets ressursbruk og sammenhengen mellom ressurser og resultater. For Miljødirektoratet finnes det tall for 2014, 2015 og 2016. Tallene har noe begrenset verdi med tanke på å se en tydelig utvikling, men vi har forsøkt å belyse de mest relevante forholdene.

3.2.1 Fordeling per resultatområde

Diagrammet under viser de totale utgiftene på kap. 1420 Miljødirektoratet og kap. 1425 Vilt- og fisketiltak i 2016, fordelt på resultatområder. Utgifter ført av fylkesmannen, etter tildeling fra Miljødirektoratet, er inkludert. Fordelingen mellom områdene viser ikke bare direktoratets egne utgifter og interne prioriteringer. Om lag 65 prosent av midlene er knyttet til investeringer, tilskudd- og refusjonsordninger.

Regnskapsført pr. resultatområde i 2016

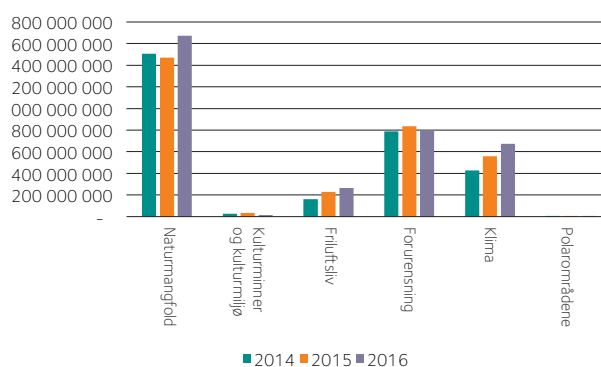
Regnskapet er fra og med 2015 ført etter ny resultatområdestruktur, og utgifter som tidligere har vært ført på virkemiddelområdene «kunnskap», «regelverk» og «internasjonal» er fordelt på de ulike resultatområdene. Flere av utgiftene er dermed fordelt skjønsmessig mellom områdene.

Knapt halvparten av utgiftene til Miljødirektoratet er knyttet til området naturmangfold. Om lag 368 millioner kroner er tilskudd til forskjellige formål, eksempelvis vannmiljøtiltak, erstatning for beitedyr tatt av rovvilt, truede arter og naturtyper og naturinformasjonssentre. 553 millioner kroner er brukt til vern og sikring av skog, nasjonalparker, verneområder og friluftsområder. Totalt utgjør dette omtrent 55 prosent av utgiftene på området naturmangfold.

Nesten en fjerdedel av utgiftene faller inn under området forurensning. Utbetaling av pant for bilvrak på 412 millioner kroner, sammen med andre refusjonsordninger og oppryddingstiltak, utgjør totalt 65 prosent av utgiftene knyttet til forurensning.

Klima er det 3. største området sett ut fra regnskapsførte utgifter. CO₂-kompensasjonsordningen utgjør om lag 498 millioner kroner av totalbeløpet. Dette tilsvarer 74 prosent av utgiftene på resultat-området klima.

Regnskapsført pr. resultatområde i 2014, 2015 og 2016

Tabellen over viser utgiftsfordelingen mellom de ulike resultatområdene i perioden 2014 til 2016. Ettersom tidligere benyttede virkemiddelområder er tatt ut fra 2015, er utgiftene på virkemiddelområdene for 2014 forholdsmessig fordelt på resultatområdene.

Utgifter til området naturmangfold er økt fra 1,507 mrd. kroner i 2014 til 1,673 mrd. kroner i 2016. Utgifter til friluftsliv er økt fra 163 mill. kroner i 2014 til 264 mill. kroner i 2016. Samtidig er utgifter knyttet til forurensning økt fra 790 mill. kroner i 2014 til 795 mill. kroner i 2016, og utgifter knyttet til klima er økt fra 429 mill. kroner i 2014 til 675 mill. kroner i 2016.

Prosentuelt er det områdene friluftsliv og klima som har de største økningene i perioden, med henholdsvis 62 prosent og 57 prosent økning. Dette samsvarer godt med satsingen på «Friluftslivets år» i 2015, og den økte satsingen innenfor klimaområdet. Økningen innenfor klimaområdet skyldes i hovedsak økt utbetaling av CO₂-kompensasjon til industrien.

3.2.2 Nøkkeltall

Nøkkeltall	2014	2015	2016
Antall årsverk	680	692	667
Samlet tildeling post 01-99*	3 543 606 000	3 640 897 000	4 107 844 000
Utnyttelsesgrad post 01-29	98 %	96 %	95 %
Utnyttelsesgrad post 30-99	79 %	85 %	81 %
Driftsutgifter	1 232 681 042	1 176 503 405	1 251 159 511
Lønnsandel av driftsutgifter	39 %	41 %	38 %
Lønnsutgifter per årsverk	700 162	705 623	720 434
Samlede inntekter post 01-09	136 296 078	143 919 900	134 365 418

*Tallene inkluderer tildelinger og utgiftsførte kostnader på kap. 1400, 1410, 1420 og 1425.

Antall utførte årsverk

Antall utførte årsverk inkluderer årsverk utført av timelønnede og månedslønnede, pålagt overtid og arbeidet tid utover åtte timer på tjenestereiser i utlandet. Fravær er trukket fra i beregningen.

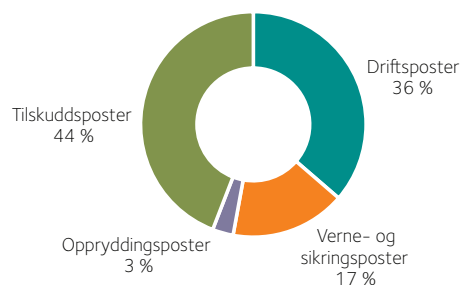
Antall utførte årsverk er redusert med 25 årsverk fra 2015 til 2016. På grunn av kutt i budsjettet de siste tre årene og forventninger om ytterligere kutt påfølgende år, besluttet ledelsen i 2015 å nedbemanne med fire prosent, det vil si 30 stillinger, innen utgangen av 2017. Som tiltak for å oppnå denne reduksjonen, og samtidig å unngå å måtte gå til oppsigelser, ble det vedtatt stillingsstopp og utformet interne rutiner for intern mobilitet av ansatte. Regjeringens budsjettforslag til kutt på 33 millioner på driftsbudsjettet i oktober førte til en videreføring av absolutt stillingsstopp.

I motsetning til 2015 hvor vi opplevde reduksjon i sykefravær har vi nå registrert noe økt sykefravær i 2016. Dette har også ført til reduksjon i antall utførte årsverk i 2016. Muligheten til utbetaling av ikke avviklede seniorfridager er blitt stoppet, noe som har ført til et økt uttak av seniorfri, og som igjen påvirker nedgangen i antall utførte årsverk.

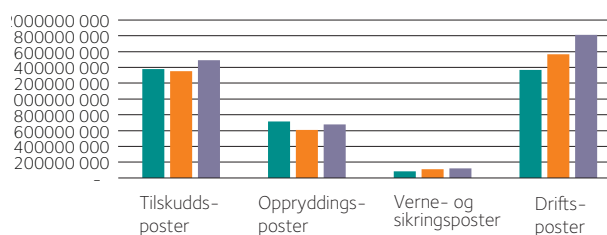
Samlet tildeling post 01 – 99

Diagrammene viser fordelingen av Miljødirektoratets samlede tildelinger på egne og fremmede kapitler. Tildelingene er fordelt på driftsposter, tilskuddsposter, og investeringsposter (oppryddingsposter og verne- og sikringsposter).

Samlet tildeling 2016

Samlet tildeling 2014-2016

Samlet tildeling er økt med om lag 564 mill. kroner fra 2014 til 2016. Total tildeling på driftspostene er økt fra 1,378 mrd. kroner i 2014 til 1,493 mrd. kroner i 2016. Dette tilsvarer en økning på åtte prosent. Post 01 og 23 er tilnærmet uendret, noe som i realiteten betyr en betydelig reduksjon dersom man tar hensyn til lønns- og prisstigning i perioden. Post 21 og 22 har økt med 116 mill. kroner. Totalt tildelte midler på verne- og sikringspostene er redusert med knapt fem prosent, fra 715 mill. kroner i 2014 til 680 mill. kroner i 2016, der erstatningsutbetalinger nasjonalpark utgjør den største reduksjonen, med 105 mill. kroner. Bevilgningen til skogvern har økt med over 60 mill.

kroner, og i tillegg er det opprettet to nye poster med bevilgning til skogplanting som klimatiltak og restaurering av myr. Tildelingen på oppryddingspostene er økt med vel 46 prosent fra 84 mill. kroner i 2014 til 123 mill. kroner i 2016.

Tildelingene vil naturlig variere fra år til år, avhengig av fremdrift i prioriterte oppryddingsprosjekter. Tilskuddspostene er økt fra 1,367 mrd. kroner i 2014 til 1,812 mrd. kroner i 2016. Dette er en økning på om lag 33 prosent, og den største nominelle økningen er innenfor CO₂-kompensasjon til industrien, som er mer enn doblet i perioden. Videre er det opprettet nye tilskuddsordninger for klima og marin forsøpling, som utgjør henholdsvis 104 og 15 mill. kroner i 2016. Tilskudd til friluftsmål er økt med 43 prosent, og tilskuddsmidler til arbeidet med prioriterte arter og utvalgte naturtyper er doblet.

Utnyttelsesgrad post 01-29

Utnyttelsesgraden på driftspostene samlet sett viser en liten reduksjon fra 2014 til 2016.

Vi har de siste årene opplevd en strammere budsjettsituasjon, som følge av kutt på driftspostene, økte faste kostnader etter sammenslåingen mellom tidligere Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for naturforvaltning i 2013, og investeringer i forbindelse med innflytting i nye lokaler både i Trondheim og Oslo.

For å tilpasse driften til et strammere driftsbudsjett har vi arbeidet målrettet med omstilling av organisasjonen. Det er satt i gang en prosess der det foretas en gradvis nedbemanning fram mot 2018. Fra april 2016 ble det innført tilnærmet stillingsstopp. Ansettelsesstopp og ubesatte vakanser i forbindelse med permisjoner og sykefravær har redusert lønnskostnadene betydelig, i tillegg til at effektiviseringstiltak og tett økonomioppfølging har bidratt til ytterligere reduksjon i faste løpende kostnader.

Ut over dette har forsinkelser i enkeltprosjekter medført redusert utnyttelsesgrad av midlene på post 21 og 22.

Utnyttelsesgrad post 30-99

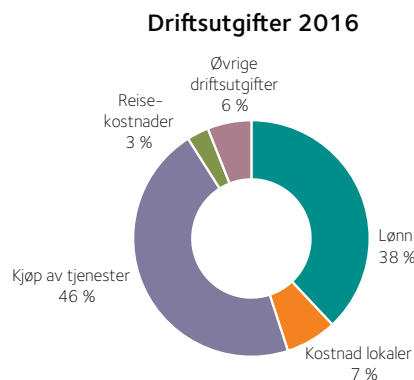
Samlet utnyttelsesgrad økte fra 79 prosent i 2014 til 85 prosent i 2015. I 2016 er utnyttelsesgraden redusert til 81 prosent. Årsaken er sammensatt, men det er ikke unaturlig at utnyttelsesgraden kan variere noe fra år til år.

Mindreutgifter på verne- og sikringsposter skyldes at mange av prosessene som involverer kommuner og ulike grunneiere er svært tidkrevende, noe som har medført uforutsette forsinkelser i utbetalingene. Det er også forsinkelser i gjennomføring av enkelte tiltak i verneområdene som følge av blant annet forsinkede forvaltningsmessige avklaringer, lange anbudsprosesser og uforutsette værforhold.

Også mindreutgifter knyttet til oppryddingspostene skyldes forsinket fremdrift i enkelte tiltak. Utbetaling over overslagsbevilgninger og mottatte tilskuddsøknader påvirker også utnyttelsesgraden. Miljødirektoratet har en rekke tilskuddsposter med overslagsbevilgning, og utbetalinger over disse vil variere fra år til år som følge av forhold utenfor vår kontroll. I tillegg har vi en nyetablert tilskuddsordning, Klimasats, som ikke har hatt store utbetalinger i 2016.

Driftsutgifter

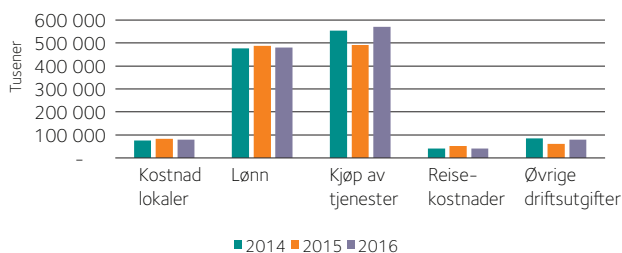
Diagrammet under viser fordelingen av direktoratets driftsutgifter i 2016. Driftsutgiftene er hentet fra artskontooppstillingen i kapittel 6 i årsrapporten, og tilsvarer de utgiftene som er ført av Miljødirektoratet i Statsregnskapet.

I sektoren kjøp av tjenester ligger alle tjenestekjøp i 2016. Dette omfatter blant annet overvåking, statlige vannmiljøtiltak, SNOs tjenestekjøp, IKT-tjenester og ulike fagprosjekter. Sammen med lønnsutgifter utgjør dette 84 prosent av direktoratets totale utgifter til drift.

Kostnader til lokaler utgjør sju prosent av driftsutgiftene, og inkluderer kontorlokaler i Oslo og Trondheim, samt en rekke lokalkontorer i SNO. Reiseutgiftene er i stor grad knyttet til tilsynsvirksomhet, naturoppsyn og internasjonal arbeid. I tillegg kommer reisekostnader som følge av reisevirksomhet mellom kontorene i Oslo og Trondheim.

Driftsutgifter 2014-2016

Direktoratets samlede driftsutgifter er nominelt sett økt med 1,5 prosent i perioden fra 2014 til 2016. Tar man hensyn til lønns- og prisstigning er kostnadene i realiteten redusert.

Lønnskostnadene er økt med knapt én prosent, noe som er lavere enn generell lønnsøkning, og har sin årsak i redusert antall årsverk. Kostnader knyttet til lokaler er også økt i perioden, som en følge av at Oslokontoret flyttet til nye lokaler høsten 2014.

Fra 2015 er merverdiavgiften ført utenfor Miljødirektoratets kapittel, og ikke tatt med i oppstillingen ovenfor. Man ser en vesentlig økning i tjenestekjøp fra 2015 til 2016, tilsvarende 16 prosent. Økningen knyttes i hovedsak til økte bevilgninger til øremerkede formål over post 21 og til ulike vannmiljøtiltak over post 22.

Lønnsandel av driftsutgifter

Lønnsandelen av driftsutgifter har gått ned fra 41 prosent i 2015 til 38 prosent i 2016. De totale driftsutgiftene økte med 6,3 prosent i perioden, samtidig som antall utførte årsverk ble redusert med 25. Dette forklarer endringen i forholdstallet og reduksjon i lønnsandel av driftsutgifter.

Lønnsutgifter per årsverk

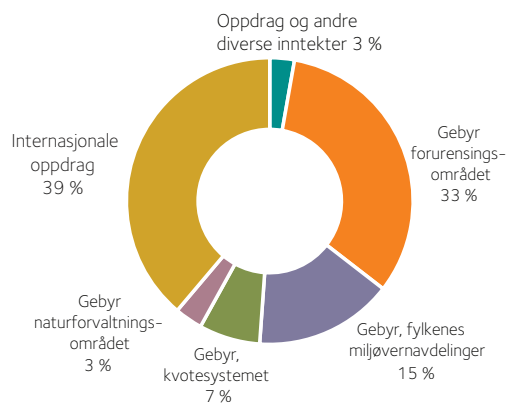
Lønnsutgifter per årsverk for 2016 var 720 434 kroner. Dette er en økning på 2,1 prosent fra 2015, som følger av lønnsoppgjøret for 2016 og lønnsgradningen i løpet av året. Nøkkeltallet viser alle lønnsutgifter inkludert arbeidsgiveravgift, overtid, reisetid og andre ytelser, fordelt på antall utførte årsverk.

Inntekter

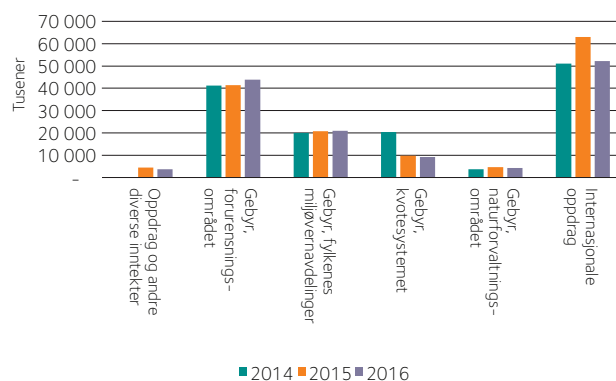
De samlede inntektene i direktoratet var på om lag 134 mill. kroner i 2016. Den største andelen knytter seg til internasjonale oppdrag, der prosjekter innen olje for utvikling utgjør nær halvparten. Forurensningsgebyrene

er også vesentlige, der gebyrer knyttet til avfall og gebyrer for ulike tilsyn representerer de største inntektene.

Inntekter kap. 4420, 2016

Inntekter kap. 4420 2014-2016

Etter en inntektsøkning på om lag 5,5 prosent fra 2014 til 2015, ser vi en reduksjon på knapt sju prosent fra 2015 til 2016. En vesentlig andel av reduksjonen skyldes redusert aktivitet på det internasjonale området fra 2015 til 2016, etter en tilsvarende økning fra 2014 til 2015. Videre har fremleie av lokaler i Trondheim økt inntektene i perioden.

Øvrige gebyrinntekter er økt med om lag sju prosent i perioden 2014 til 2015. Gebyrinntektene knyttet til kvotesystemet er om lag halvert sammenlignet med 2014. Dette skyldes at det i 2014 ble delt ut langt flere kvoter enn vanlig, med tilhørende økte inntekter.

3.2.3 Volumtall

Volumtall	2014	2015	2016
Antall medieklipp*	19 024	17 958	17 979
Antall klikk på miljødirektoratet.no	2,65 millioner	2,88 millioner	3,15 millioner
Antall besøk på miljostatus.no	401 772	490 541	478 894
Antall inngående dokumenter	43 438	43 002	35 154
Antall utgående dokumenter	32 400	30 052	30 705
Antall innsynsbegjæringer	7 205	7 383	7 437
Antall enkeltvedtak**			3 606
Antall avgjorte klagesaker		371	404

*Antall medieklipp er basert på et profilsøk på «Miljødirektoratet» i medieovervåkningsverktøyet Opoint. Søket inkluderer også ord som «Miljødirektoratets», «Statens naturoppsyn», «Miljødirektorat» og «Norwegian Environment Agency».

** Telling av antall enkeltvedtak startet i 2016.

Synlighet i det offentlige rom

Miljødirektoratet, inkludert Statens naturoppsyn, ble i 2016 nevnt rundt 18 000 ganger i media, omtrent det samme som året før. Tallene sier lite om hvor mange lesere, lyttere eller seere som har fått med seg sakene og det etterlatte inntrykket de fikk av de enkelte sakene eller av Miljødirektoratet. Omtalen er jevnt fordelt over hele året, men mai skilte seg ut med nærmere 40 prosent flere klipp enn snittet for året. Årsaken er sannsynligvis at vårt forslag til nye jakttider for neste femårsperiode ble lagt ut på høring, og at forslaget om jakt på måltrost og svarttrost skapte mye engasjement. Brorparten av fjorårets medieklipp var lokale og regionale, mens ca. 22 prosent var fra riksmedier.

Miljødirektoratet.no og Miljøstatus.no er de to største nettstedene våre. Vi ser at antall sidevisninger (klikk) og besøk har gått opp i perioden. Siden også antall brukere har økt for begge nettstedene, viser dette at den totale bruken har økt fra 2014 til 2016.

Postjournal og dokumenthåndtering

I løpet av 2016 ser vi en nedgang i antall inngående dokumenter. En stor del av denne nedgangen kan forklares med implementering av system for elektronisk deklarerer av kjemikalier, KjemDekl. Ca 90 prosent av de deklareringspliktige norske bedriftene deklarerer nå på denne elektroniske løsningen.

Det er også i år en svak økning av antall innsyns- begjæringer. Antall krav mottatt via OEP er 7 244. Dette inkluderer også innsynsbegjæringer til tidligere

Direktoratet for naturforvaltning og Klima- og forurensningsdirektoratet. Resterende krav har kommet via e-post, per telefon og ved personlig oppmøte. Dette er innsynsbegjæringer som gjerne er arbeidskrevende, fordi de ofte omhandler hele saksfelt. Eksempel på dette kan være krav om innsyn i alle dokumenter/kommunikasjon knyttet til tilskudd til en enkel bedrift/søker. Denne type innsynsbegjæringer henviser ofte til Miljøinformasjonsloven, og vi ser helt klart en økning innsynsbegjæringer med henvisning til denne loven. Partsinnsyn (f. eks. ved anskaffelser) er ikke med i denne oversikten og kommer derfor i tillegg.

Antall enkeltvedtak som fattes i Miljødirektoratet forteller om omfanget av myndighetsutøvelse. Det ble derfor i 2016 startet opp med å registrere antall enkeltvedtak som ble fattet i løpet av et år.

Klagesaker

Avgjørelsene som tas i klagesakene er en viktig del av vår myndighetsutøvelse. For å styrke arbeidet med enhetlig myndighetsutøvelse føres det register over klagesakene.

Klager på underinstansvedtak

Vi mottok 297 klager på vedtak fra underinstans i 2016 og hadde totalt til behandling 521 klager. Det ble avgjort 404 klager i 2016, i motsetning til 2015 hvor det ble avgjort 371 klager. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for avgjorte saker økte fra 5,5 til 7,7 måneder. Vi har i 2016 behandlet 51 klager eldre enn tolv måneder.

Fordeling av totalt antall klager til behandling etter lovverk for underinstansvedtak er for 2016 stabilt i forhold til 2015 hvor klage etter naturmangfoldloven fortsatt utgjør 75 prosent av klagesakene (av dette utgjør klager knyttet til rovvilt ca. 75 %) og klager etter forurensningsloven fortsatt utgjør 17 prosent av sakene.

Vi har gjennom vår klagebehandling av underinstansvedtak funnet grunnlag for å opprettholde 83 prosent av alle vedtakene som ble behandlet.

Klager på førsteinstansvedtak

Vi mottok 53 klager på våre 3202 førsteinstansvedtak (med klagemulighet) i 2016.

Vi mottok 45 færre klager på våre vedtak i 2016 enn tilsvarende for 2015. I 2016 ble 17 klager på våre vedtak avgjort av direktoratet. Av disse har vi funnet grunnlag for å opprettholde fem vedtak med endring og seks vedtak er endret totalt. Videre ble 46 klager sendt til klagebehandling i KLD. KLD har behandlet 48 klager på våre vedtak i 2016, hvor 45 vedtak er opprettholdt, ett er opphevet, ett er endret totalt og en klage er trukket.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid for klager som enten ble avgjort i direktoratet eller oversendt til KLD økte fra fem til seks måneder. Vi har i 2016 behandlet 21 klager eldre enn tolv måneder.

Av klager på våre førsteinstansvedtak til behandling utgjør klager etter naturmangfoldloven 42 prosent og klager etter forurensningsloven 42 prosent, noe som er en liten endring fra 2015 hvor klager etter naturmangfoldloven utgjorde 41 prosent og forurensningsloven 43 prosent.

4 Styring og kontroll i virksomheten

4.1 Endringer i opplegget for styring og kontroll

Etter en omfattende oppbyggingsfase etter sammenlåingen i 2013, har vi et opplegg for styring og kontroll som fungerer godt. Vi har vurdert det som hensiktsmessig å la det etablerte opplegget få sette seg i organisasjonen, før vi gjør vesentlige endringer. Dette var også konklusjonen da vi våren 2016 vurderte innføring av internrevisjon. Vi vil likevel trekke fram noen endringer i 2016.

Beredskapsarbeidet er styrket ved at koordineringsansvaret nå er lagt til organisasjonsavdelingen og blir sett i sammenheng med sikkerhetsarbeidet. Vi har etablert personvernombud som del av ordningen som Datatilsynet har etablert for å styrke bevisstheten om personvernlovgivningen og sikre korrekt behandling av personopplysninger.

En ny IKT-strategi for 2016–2020 er på plass. IKT-strategien skal ivareta målsettinger og krav i tildelingsbrev og instruks, miljøforvaltningens IKT-strategi og Miljødirektoratets egen strategi for 2015–2020.

Informasjonssikkerhetssystemet vårt, basert på ISO 27001, er i drift og skal sertifiseres i løpet av 2017.

Vi vil i arbeidet med styring og kontroll bygge videre på redskaper og verktøy som er etablert, herunder vårt kvalitetssystem og elektronisk verktøy for styring, planlegging og gjennomføring samt hendelses- og forbedringssystemet for kontinuerlig læring og forbedring i virksomheten.

4.2 Risikostyring og analyser

Prioritering av risikoobjekter og gjennomføring av risikoanalyser har også i 2016 vært en viktig del av virksomhetsstyringen. Restrisiko er gjennomgående vurdert som moderat eller lav etter at risikokontrollerende tiltak har vært iverksatt.

Som del av arbeidet med oppbygging av dokumentasjon i kvalitetssystemet, er direktoratets helhetlige opplegg rundt risikostyring gjennomgått og beskrevet. Opplegget dekker risikostyring integrert i mål- og resultatstyringen, prosjektarbeid, HMS og ROS.

Et enkelt verktøy til bruk i mål- og resultatstyringsprosessen inngår nå som en integrert del av vårt elektroniske plan-, styrings- og rapporteringsverktøy SPOR. Vi har også utviklet et enkelt frittstående elektronisk verktøy, basert på modifisering av et verktøy fra DFØ.

Vår ROS-analyse fra 2015 er i 2016 behandlet i direktoratets topplergruppe og fulgt opp med en tiltaksplan for arbeidet i avdelingene.

4.3 Fellesføringer fra KMD

Brukerundersøkelser og brukerdialog

Brukerundersøkelser brukes jevnlig for å forbedre og tilpasse våre tjenester til de ulike brukergruppenes behov. Undersøkelsene kan rette seg mot ulike interessenter, som næringsliv, relevante myndigheter og enkeltpersoner.

Gjennom utvikling av flere IKT-fagsystemer og innsynsløsninger, har vi involvert brukere for å tilpasse løsningene til brukernes behov. Vi har f.eks. benyttet brukerundersøkelser i arbeidet med å forbedre nettstedet Miljøstatus. Vi vil også trekke fram at vi har involvert brukere i et prosjekt for å bli mer målrettet og effektiv på nett.

Brukere har vært hørt som en del av utviklingen av systemet Grunnforurensning 2.0. og i en evaluering av retningslinjene for behandling av støy i arealplanlegging. Vi har gjennomført en TNS Gallup-undersøkelse for å kartlegge bedriftenes informasjonsbehov knyttet til nye krav i det europeiske kjemikalierregelverket REACH som trer i kraft fra 2018.

Geodatagruppa i MAREANO har gjennomført en brukerundersøkelser for å tilpasse informasjonsløsningene hos Miljødirektoratet med flere til brukernes behov.

Lærlinger

Vi startet våren 2016 opp et arbeid med å med tanke på å bli en godkjent virksomhet for lærlinger. Grunnet omprioritering av ressurser for å løse uforutsette oppdrag, sist knyttet til omstillingsprosessen etter regjeringens forslag til budsjettkutt på 33 millioner, hadde ikke Miljødirektoratet kapasitet til å fullføre arbeidet med å bli godkjent lærebedrift og ta imot lærling høsten 2016.

4.4 Evalueringer

Vi legger vekt på å gjøre systematiske evalueringer for å utvikle enhetlig praksis og effektive arbeidsmåter. Vi gjennomfører ulike former for evalueringer, fra minievalueringer av ulike interne arbeidsprosesser til større eksterne evalueringer, herunder evalueringer som utføres på oppdrag fra KLD. Avdelingene rapporterer årlig om gjennomførte evalueringer og hvilke læringsmomenter som kan være nyttig for andre i virksomheten.

I 2016 startet vi arbeidet med ytterligere å forbedre vårt opplegg knyttet til særlig større evalueringer med utgangspunkt i DFØ sitt veiledningsmaterieell på området. Dette arbeidet ferdigstilles i 2017.

Vi har på oppdrag fra KLD foretatt flere eksterne evalueringer i 2016. Miljøambassadørordningen, som omfattet 2 200 Generasjon Grønn-foredrag, resulterte i flere læringspunkter med vesentlig overføringsverdi til kommende prosjekter. Også evalueringer av rovviltforvaltning og vannforvaltning har resultert i konkrete læringspunkter og råd til KLD.

Ekstern evaluering av skogvernet og evaluering av regelverk for snøskooterløyper pågår og vil bli slutført i 2017.

4.5 Revisjonsmerknader og tilsynsrapporter

Vi har ikke mottatt revisjonsmerknader eller tilsynsrapporter i 2016.

4.6 Fakta om personellmessige forhold

År	2013	2014	2015	2016
Antall lederstillinger	61	63	61	57
Antall lederstillinger, fordelt på:				
- kvinner	26	27	28	28
- menn	35	36	33	29
Sykefraværprosent	3,8	4,5	4,1	4,4
Turnover, prosent	3,3	5,1	4,4	4,7

Lederstillinger

For 2016 er kjønnsfordelingen mellom kvinner og menn i lederstillinger tilnærmet lik, 49 prosent kvinner og 51 prosent menn. Antallet lederstillinger er siden 2015 redusert med fire som følge av arbeidet med å effektivisere organisasjonen.

Sykefravær

Sykefraværet i Miljødirektoratet har gått opp fra 4,1 prosent i 2015, til 4,4 prosent i 2016. Sammenliknet med årets 1. kvartal gikk sykefraværet ned både i 2. og 3. kvartal, mens det økte i 4. kvartal. Økningen i 4. kvartal antas å kunne ha sammenheng med nedbemanningsprosessen som ble påbegynt på grunnlag av det varslede budsjettkuttet i oktober 2016. Sykefraværsutviklingen i direktoratet følges nøye opp, men sykefraværet anses fortsatt å være lavt.

Turnover

Samlet turnover har steget noe siden 2015, fra 4,4 prosent og til 4,7 prosent. Overgang til alderspensjon eller AFP står for en fjerdedel av turnoveren. Tre fjerdedeler skyldes overgang til andre stillinger i eller utenfor staten.

4.7 Helse, miljø og sikkerhet

HMS-arbeidet ble videreført i 2016. Virksomhetens risiko- og sårbarhetsanalyse har vært styrende for de prioriteringene som er gjort. HMS på tjenestereise i bistandsland og eksponering for biologisk materiale er områder hvor vi har lagt ned en særlig innsats. Også feltarbeid er et prioritert område og det er gjennomført både eksponeringskartlegging og en egen kartlegging av HMS-relaterte tema for rovviltkontaktene.

Det er inngått ny avtale med bedriftshelsetjeneste for et samlet miljødirektorat, der tilbudet er harmonisert utfra risikobildet. I løpet av 2016 har Miljødirektoratet implementert flere elektroniske systemer som støtter det systematiske HMS-arbeidet, og flere er under utvikling og implementering, blant annet for styring av feltarbeid og beredskapsarbeid.

5 Vurdering av framtidsutsikter

Status for utvikling i forhold til de nasjonale målene er presentert på Miljøstatus.no. Det beveger seg i riktig i retning, men for flere av målene er det lang vei fram til full måloppnåelse og behov for fortsatt forvaltning av eksisterende virkemidler samt utvikling av nye tiltak og virkemidler.

Klimapolitikken er i kontinuerlig utvikling og vår rolle som forvalter av egne virkemidler (bla kvoteregulering og biodrivstoff) og som leverandør av kunnskapsgrunnlag blir stadig mer omfattende. Som følge av avtalen med EU, Kvotelov og Parisavtalen og kommende klimalov vil det bli større krav til årlig rapportering og oppfølging av målene satt i klima- og energipolitikken. Dette krever metodeutvikling, samordning og utvikling av helhetlige oppfølgings- og rapporteringssystemer, som vi må ta hensyn til de nærmeste årene. Det er økt fokus på klima i kommunene og deres rolle i klimaarbeidet vil trolig bli viktigere framover og medføre behov for økt innsats fra oss. Det vil også bli et økende behov for å oppdatere kunnskapsgrunnlaget knyttet til utslippbaner og omstilling til lavutslippssamfunnet, særlig i ikke-kvotepliktig sektor. Godt koordinert samarbeid mellom ulike forvaltningsorganer vil bli viktig for å sikre dette. Klimatilpasning vil trolig være en økende utfordring i årene framover. Vi har vokst

oss inn i rollen som koordinerende etat og ser økende oppgaver på feltet i årene framover.

Omstilling i verdiskapning og produksjon i Norge i årene som kommer - «det grønne skiftet» - kan by på nye utfordringer og muligheter for miljøet og miljømyndighetene. Vi ønsker å bidra i denne omstillingen både som rådgiver og som myndighetsutøver. Ny næringsutvikling på land og til havs vil kreve at direktoratet har kompetanse og evne til å gi innspill om muligheter, teknologi og miljøutfordringer og evne til avveininger på nye områder

På naturmangfoldsområdet peker naturmangfoldsmeldingen en ny retning for en mer treffsikker forvaltning av naturen basert på en mer økosystembasert forvaltning og det tas sikte på fastsettelse av mål for økosystemene. Det fordrer utvikling av godt kunnskapsgrunnlag både i form av kartbasert informasjon og målrettet overvåking. Vi forventer at etableringen av det Økologiske grunnkartet vil bli et svært viktig bidrag til dette. Arbeidet med artsforvaltning, herunder fremmede arter, rovdyr og fiskeforvaltning vil forandre vedvarende innsats fra oss. En milepæl vil være etableringen av en tverrsektoriell handlingsplan mot fremmede arter som allerede har fått fotfeste i landet. Oppfølgingen av kvalitetsnormen for villaks med konkrete handlingsplaner for det enkelte vassdrag vil være viktig for ivaretagelse av villaksstammene i Norge. Arbeidet med forvaltningsplaner for havområdene

er forenklet og faggrunnlagene skal bli enda mer treffsikre i forhold til behovene i kommende meldinger. Det gjenstår mye arbeid for å nå målet om god økologisk og kjemisk tilstand i vannforekomstene og gjennomføring av vannforvaltningsplanene er viktig for resultatoppnåelsen fremover. Oppfølging av planene og tiltaksprogrammene innenfor eget sektoransvar vil bli høyt prioritert de kommende årene. Arbeidet bør på sikt forenkles og effektiviseres.

Innsatsen for å ta vare på truede arter og naturtyper og sikre representativt vern vil fortsette, herunder gjennom arbeidet med skogvern, marint vern og supplerende verneplaner samt innsats for å bevare verneverdiene i allerede vernede områder. Det blir viktig å se arbeidet med arter og naturtyper i sammenheng med mål som blir fastsatt for økosystemene. Sammen med fortsatt forvaltning av egne sektorvirkemidler vil det være viktig å utvikle den sektorovergripende rollen og sikre god arbeidsdeling og samarbeid med andre forvaltningsorganer, kanskje især landbruks- og fiskerimyndighetene.

Forurensningspolitikken er i stor grad fastlagt og forutsetter løpende forvaltning. Det bringes stadig nye miljøgifter på markedet, og vi vil ikke nå målet om å stanse utslipp av alle farlige stoffer innen 2020. Det pågår vurderinger internasjonalt og nasjonalt av hvordan og hva vi skal prioritere i kjemikaliearbeidet etter 2020 og vi vil fortsette innsatsen og foreslå regulering av farlig stoffer i EU og globalt. Miljøgiftovervåking er viktig grunnlag for reguleringsarbeidet. Industriregulering og tilsyn følges opp og industriutslippsdirektivet legger forutsigbare rammer for kontinuerlig miljøforbedring i årene framover. Arbeidet med forurenset grunn og sedimenter vil fortsette i mange år framover og vi må vurdere kravene til opprydding i forhold til totalkostnadene og prioritere de viktigste områdene. Med dagens virkemiddelbruk ligger Norge ikke an til å nå EUs materialgjenvinningsmål og det vil bli behov for nye tiltak og virkemidler om vi skal nå disse målene. Med dagens virkemidler vil det også være svært krevende å frakoble veksten i avfallsmengden fra den økonomiske veksten. Høy aktivitet i petroleumssektoren samtidig med store kostnadskutt vil kreve økt oppmerksomhet fra oss. Petroleumsaktivitet i stadig mer sårbare områder både langt til havs og nær kyst i Barentshavet innebærer betydelig beredskapsutfordringer.

Utfordringen med marin forsøpling har stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt. Det er behov for å sette i verk tiltak for å redusere tilførsel av plast og mikroplast. Det er behov for å få bedre kunnskap om utslipp, belastning og effekt av plastavfall og spesielt mikroplast på økosystemer, og mange forskningsmiljøer arbeider med disse problemstillingene.

Både i Norge og internasjonalt er det økt oppmerksomhet om lokal luftforurensning. Det er all grunn til å tro at denne oppmerksomheten vil øke inntil forurensningsnivåene har kommet under grenseverdiene.

I det internasjonale arbeidet vårt blir det viktig å spisse innsatsen til de internasjonale prosessene som medfører bindende regler for Norge. Innen miljørettet bistandsarbeid må vi optimalisere arbeidet og i enda større grad knytte vårt arbeid til internasjonale konvensjoner for med det å styrke implementering av globale miljømål på klima-, forurensnings- og naturmangfoldområdet.

Vi utøver sammen med fylkesmennene en omfattende myndighet på forurensnings-, naturmangfold- og klima- og planområdet, og dette vil fortsatt være en viktig del av vårt arbeid. Med den kommende kommune- og regionreformen kan det være grunn til å gjøre en fornyet vurdering av eventuell arbeidsdeling mellom nivåene.

Miljødirektoratet har et bredt spekter av oppgaver. Kutt i lønnsbudsjettet gjør at vi er færre hoder til å utføre økende oppgaver. Tydelige prioriteringer av saksfelt og oppgaver, og evne til omstilling, blir derfor viktig. Det er vedvarende behov for å effektivisere arbeidet vårt og i dialog med departementet vurdere hvilke oppgaver som kan reduseres eller falle bort slik at vi bruker innsatsen riktig på de viktigste klima- og miljøutfordringene. Vi må også levere bedre digitale tjenester med mindre ressursbruk. Oppfølgingen av miljøforvaltningens IKT-strategi vil medføre økte oppgaver for oss.

Vi vil være et direktorat med faglig integritet og legitimitet som arbeider godt sammen med andre, som jobber målrettet for et rikt og rent miljø og som samtidig gjør de avveiningene vi er satt til å gjøre. Vi er i hovedsak godt rustet til å fylle samfunnsoppdraget vårt i årene som kommer, men stadig strammere rammer vil kunne redusere fleksibiliteten vår.

6 Årsregnskap

6.1 Ledelseskommentar årsregnskapet 2016

Formål

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Vi er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet og har om lag 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved Statens naturoppsyn (SNO) sine mer enn 60 lokalkontor.

Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptre selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring.

Våre viktigste funksjoner er at vi skaffer og formidler miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid.

Miljødirektoratet fører regnskap etter kontantprinsippet, slik det fremgår av prinsippnoten til årsregnskapet. Årsregnskapet utgjør del VI av årsrapporten til Miljødirektoratet.

Bekreftelse

Årsregnskapet er avlagt i henhold til bestemmelser om økonomistyring i staten, rundskriv R-115 fra Finansdepartementet og retningslinjer fra Klima- og miljødepartementet. Regnskapet gir et dekkende bilde av Miljødirektoratets disponible midler, regnskapsførte utgifter, eiendeler og gjeld.

Vurderinger av vesentlige forhold

Miljødirektoratet har i 2016 disponert tildelinger på utgiftssiden, over kap. 1420 og 1425 på til sammen 3,832 mrd. kroner. I tillegg har direktoratet mottatt tildelinger og fullmakter over kap. 1400 og 1410 på til sammen 275,438 mill. kroner.

Artskontorrapporteringen viser at netto rapporterte utgifter til drift og investeringer, (eksklusiv utbetalinger av tilskudd), var totalt 1,617 mrd. kroner i 2016. Utbetalinger til lønn og sosiale utgifter beløp seg til 480,529 mill. kroner når offentlige refusjoner til lønn er trukket fra.

Utbetalt til investeringer er i hovedsak statlig erverv av friluftsområder, fylkesvise verneområder, nasjonalparker og nytt skogvern, og beløper seg til 488,454 mill. kroner.

Andre utbetalinger til drift, totalt 770,63 mill. kroner, er i hovedsak tjenestekjøp til ulike fagprosjekter som Miljødirektoratet er ansvarlig for.

Utbetaling av finansutgifter er i stor grad knyttet til verne- og sikringspostene.

På kapittel 1420 post 01 har Miljødirektoratet regnskapsført 587,902 mill. kroner. I tillegg har Folkehelseinstituttet utgiftsført 3,3 mill. kroner på fullmakt. Fylkesmannen har utgiftsført 0,168 mill. på posten. Justert for merinntektsfullmakt viser posten et mindreforbruk på 27,95 mill. kroner.

Kap. 1420 post 23 består av inntektsfinansierte utgifter. Miljødirektoratet har regnskapsført 111,442 mill. kroner, mens fylkesmennene har regnskapsført 21,501 mill. kroner på posten. Norsk Polarinstitutt har regnskapsført 0,32 mill. kroner. Justert for merinntektsfullmakter har direktoratet et mindreforbruk på 4,983 mill. kroner på posten.

Vi har de siste årene opplevd en strammere budsjettsituasjon, som følge av kutt på driftspostene. Samtidig har vi fått økte faste kostnader etter sammenslåingen mellom tidligere Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for naturforvaltning i 2013, innflytting i nye bygg i både Oslo og Trondheim, og nødvendige investeringer knyttet til dette.

For å tilpasse driften til et strammere driftsbudsjett, blant annet som følge av avbyråkratiserings- og effektiviseringskutt, har vi også i 2016 arbeidet målrettet med omstilling av organisasjonen. Det er satt i gang en prosess der det foretas en gradvis nedbemanning fram mot 2018. Fra april 2016 ble det innført tilnærmet stillingsstopp. Ved utgangen av året var bemanningen permanent redusert med 12 faste stillinger, og ytterligere 19 faste stillinger sto ubesatte.

Budsjettforslaget innebar et ekstraordinært kutt på 30 mill. i driftsbudsjettet for 2017 og krav om redusert bemanning. Dermed var det behov for iverksettelse av ytterligere tiltak for å redusere lønns- og driftskostnadene tilsvarende. Som følge av dette ble stillinger holdt vakante for å spare lønnsmidler både i 2016 og 2017, som ett tiltak for å klare det varslede budsjettkuttet i 2017. Miljødirektoratet ville ikke hatt mulighet til å oppnå en kostnadsreduksjon på 30 mill. kroner i 2017 uten hjelp av overføringer av ubrukte budsjettmidler fra 2016, fordi det tar tid å gjennomføre en nedbemanning og i alle tilfeller vil det være lønnskostnader i oppsigelsestiden. Ansettelsesstopp og ubesatte vakanser i forbindelse med permisjoner og sykefravær har redusert lønnskostnadene betydelig, samtidig

som effektiviseringstiltak og tett økonomioppfølging har bidratt til ytterligere reduksjon i faste løpende kostnader. Dette utgjør en stor del av grunnlaget for underforbruket på 01 posten i 2016. En konsekvens av det varslede kuttet, med tilhørende stillingsstopp og vakante stillinger har vært noe redusert produksjon og forsinkelse i oppgavegjennomføringen.

På kap. 1420 post 21 har direktoratet i 2016 et merforbruk på 4,055 mill. kroner. Dette er knyttet til et tilsvarende mindreforbruk på post 82.

Kap. 1420 post 22 viser et mindreforbruk på 12,4 mill. kroner. Hovedårsaken til mindreforbruket er forsinkelser i gjennomføringen av enkeltprosjekter. Det største enkeltprosjektet som bidrar til mindreforbruket er etablering av fiskesperre i Driva, og skyldes forsinkede utbetalinger til ansvarlig entreprenør.

Vi disponerer betydelige tildelinger til tiltak i verneområder og statlig erverv av friluftsområder, verneområder, nasjonalparker og skogvern. Bevilgning på postene utgjør tilsammen 652,339 mill. kroner. I 2016 har Miljødirektoratet regnskapsført 542,188 mill. kroner på disse postene, mens fylkesmennene har brukt 52,453 mill. kroner, totalt 594,641 mill. kroner.

Mindreforbruket skyldes at mange av prosessene som involverer kommuner og ulike grunneiere er svært tidkrevende, noe som har medført uforutsette forsinkelser i utbetalingene. Gjennomføring av tiltak i verneområdene er også forsinket. Viktigste årsaker til forsinkelsene er knyttet til forsinkede forvaltningsmessige avklaringer, lange anbudsprosesser og uforutsette værforhold.

Vi hadde i 2016 en bevilgning på 122,784 mill. kroner til oppryddingsformål. Av samlet bevilgning ble det utbetalt 48,385 mill. kroner. Midlene er benyttet til undersøkelser og tiltak i forurenset sjøbunn (42 mill. kroner; hvorav 19,5 mill. kroner er brukt til opprydding i forurenset sjøbunn i Trondheim havn) og forurenset grunn (6,4 mill. kroner). Postene har også en bestillingsfullmakt på 157,7 mill. kroner.

Det er inngått forpliktelser for hele årets bevilgning samt 136,5 mill. kroner av fullmakten.

Miljødirektoratet disponerer totalt 1,722 mrd. kroner over en rekke tilskuddsposter (i tillegg til tilskuddspostene knyttet til oppryddingsformål) på kap 1420. De største tilskuddspostene er

- post 61 Tilskudd til klimatilpasningstiltak
- post 72 Erstatninger for beitedyr tatt av rovvilt (overslagsbevilgning),
- post 73 Tilskudd til rovvilttiltak
- post 74 CO₂- kompensasjonsordning for industrien (overslagsbevilgning),
- post 75 Utbetaling av pant for bilvrak (overslagsbevilgning),
- post 76 Refusjonsordninger (overslagsbevilgning),
- post 78 Tilskudd til friluftsførmål.
- post 82 Tilskudd til prioriterte arter og utvalgte naturtyper og
- Post 85 Tilskudd til naturinformasjonssenter

Vi har gitt tilskudd for totalt 876,875 mill. kroner, mens fylkesmannen har gitt tilskudd for 230,011 mill. kroner. I tillegg har Toll og avgiftsdirektoratet, som administrerer bilvrakordningen, utbetalt 412,19 mill. kroner.

Vi disponerer totalt 85,686 mill. kroner over kap. 1425, vilt- og fisketiltak. Midlene er fordelt omtrent likt på driftsmidler og tilskuddsmidler. Utgiftene finansieres ved avgifter på jakt og fiske. Driftsmidlene hadde i 2016 en mindrekostnad tilsvarende 1,744 mill. kroner, mens tilskuddsmidlene viste en mindrekostnad på 1,026 mill. kroner. Utgiftene inkluderer det fylkesmennene har regnskapsført på postene. Se note B for nærmere beregning av overføringer og andre etaters belastninger på våre kapitler og poster.

Tilleggsopplysninger

Riksrevisjonen er ansvarlig for kvalitetssikring og godkjenning av årsregnskapet for Miljødirektoratet. Årsregnskapet er ikke ferdig revidert per d.d. Revisjonsberetningen antas å foreligge i løpet av 2. kvartal 2017. Beretningen er unntatt offentlighet fram til Stortinget har mottatt Dokument 1 fra Riksrevisjonen, men vil bli publisert på Miljødirektoratets nettsider så snart dokumentet er offentlig.

Trondheim, 2. februar 2017

Ellen Hambro, direktør

6.2 Prinsippnote årsregnskapet

Årsregnskapet for Miljødirektoratet er utarbeidet og avlagt etter nærmere retningslinjer fastsatt i bestemmelser om økonomistyring i staten ("bestemmelsene"), fastsatt 12. desember 2003 med endringer, senest 5. november 2015. Årsregnskapet er i henhold til krav i bestemmelsene punkt 3.4.1, nærmere bestemmelser i Finansdepartementets rundskriv R-115 og eventuelle tilleggskrav fastsatt av eget departement.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen omfatter en øvre del med bevilgningsrapporteringen og en nedre del som viser beholdninger virksomheten står oppført med i kapitalregnskapet. Oppstillingen av artskontorapporteringen har en øvre del som viser hva som er rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter og en nedre del som viser grupper av kontoer som inngår i mellomværende med statskassen.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen og artskontorapporteringen er utarbeidet med utgangspunkt i bestemmelsene punkt 3.4.2 – de grunnleggende prinsippene for årsregnskapet:

- a) Regnskapet følger kalenderåret
- b) Regnskapet inneholder alle rapporterte utgifter og inntekter for regnskapsåret
- c) Utgifter og inntekter er ført i regnskapet med brutto beløp
- d) Regnskapet er utarbeidet i tråd med kontantprinsippet

Oppstillingene av bevilgnings- og artskonto-rapportering er utarbeidet etter de samme prinsippene, men gruppert etter ulike kontoplaner. Prinsippene korresponderer med krav i bestemmelsene punkt 3.5 til hvordan virksomhetene skal rapportere til statsregnskapet. Sumlinjen "Netto rapportert til bevilgningsregnskapet" er lik i begge oppstillingene.

Alle statlige virksomheter er tilknyttet statens konsernkontoordning i Norges Bank i henhold til krav i bestemmelsene pkt. 3.7.1. Ordinære forvaltningsorgan (bruttobudsjetterte virksomheter) tilføres ikke likviditet gjennom året. Ved årets slutt nullstilles saldoen på den enkelte oppgjørskonto ved overgang til nytt år.

Bevilgningsrapporteringen

Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som vi har rapportert til statsregnskapet. Det stilles opp etter de kapitler og poster i bevilgningsregnskapet som vi har fullmakt til å disponere. Oppstillingen viser alle finansielle eiendeler og forpliktelser vi står oppført med i statens kapitalregnskap. Kolonnen samlet tildeling viser hva vi har fått stilt til disposisjon i tildelingsbrev for hver kombinasjon av kapittel/post.

Mottatte fullmakter til å belaste en annen virksomhets kombinasjon av kapittel/post (belastningsfullmakter) vises ikke i kolonnen for samlet tildeling, men er omtalt i note B til bevilgningsoppstillingen. Utgiftene knyttet til mottatte belastningsfullmakter er bokført og rapportert til statsregnskapet og vises i kolonnen for regnskap.

Avgitte belastningsfullmakter er inkludert i kolonnen for samlet tildeling, men bokføres og rapporteres ikke til statsregnskapet fra direktoratet selv. Avgitte belastningsfullmakter bokføres og rapporteres av virksomheten som har mottatt belastningsfullmakten og vises derfor ikke i kolonnen for regnskap. De avgitte fullmaktene framkommer i note B til bevilgningsrapporteringen.

Artskontorrapporteringen

Artskontorrapporteringen viser regnskapstall vi har rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter. Vi har en trekkrettighet for disponible tildelinger på konsernkonto i Norges bank. Tildelingene skal ikke inntektsføres og vises derfor ikke som inntekt i oppstillingen.

Note 8 til artskontorrapporteringen viser forskjeller mellom avregning med statskassen og mellomværende med statskassen.

6.3 Oppstilling bevilgningsrapportering

Oppstilling av bevilgningsrapportering, 31.12.2016							
Utgifts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling *	Regnskap 2016	Merutgift (-) og mindretgift
1400	Klima- og miljø-departementet	01	Driftsutgifter	A,B	610 000	377 686	232 314
1400	Klima- og miljø-departementet	21	Spesielle driftsutgifter	A,B	29 600 000	22 414 282	7 185 718
1400	Klima- og miljø-departementet	62	Den naturlige skolesekken	A	3 323 000	3 323 000	0
1400	Klima- og miljø-departementet	71	Internasjonale organisasjoner	A	200 000	200 000	0
1400	Klima- og miljø-departementet	76	Støtte til nasjonale og internasjonale miljøtiltak	A,B	5 750 000	4 593 410	1 156 590
1400	Klima- og miljø-departementet	79	Tilskudd til kulturminneforvaltning	A	6 300 000	6 300 000	0
1410	Miljøforskning og miljøovervåking	21	Miljøovervåking og miljødata	A,B	199 484 000	181 004 178	18 479 822
1410	Miljøforskning og miljøovervåking	54	Artsprosjektet m.m.	A	29 971 000	29 971 000	0
1410	Miljøforskning og miljøovervåking	70	Nasjonale oppgaver ved miljøforskning sinstituttene	A	200 000	200 000	0
1420	Miljødirektoratet	01	Driftsutgifter	A,B	616 457 000	587 901 606	28 555 394
1420	Miljødirektoratet	21	Spesielle driftsutgifter	A,B	175 592 000	118 540 877	57 051 123
1420	Miljødirektoratet	22	Statlige vannmiljøtiltak	A,B	285 705 000	159 864 273	125 840 727
1420	Miljødirektoratet	23	Oppdrags- og gebyrrelatert virksomhet	A,B	144 363 000	111 441 982	32 921 018
1420	Miljødirektoratet	30	Statlig erverv, båndlegging av friluftsområder	A,B	50 263 000	41 991 625	8 271 375
1420	Miljødirektoratet	31	Tiltak i verneområder	A,B	68 839 000	9 001 746	59 837 254
1420	Miljødirektoratet	32	Statlig erverv, fylkesvise verneplaner	A,B	9 470 000	4 528 307	4 941 693
1420	Miljødirektoratet	33	Statlig erverv, nytt vern	A,B	1 562 000	53 985	1 508 015
1420	Miljødirektoratet	34	Statlig erverv, nasjonalparker	A,B	130 080 000	96 731 539	33 348 461
1420	Miljødirektoratet	35	Statlig erverv, nytt skogvern	A,B	392 125 000	389 881 056	2 243 944
1420	Miljødirektoratet	37	Skogplanting	A,B	14 000 000	424 655	13 575 345
1420	Miljødirektoratet	38	Restaurering av myr	A,B	13 500 000	853 814	12 646 186
1420	Miljødirektoratet	39	Oppryddingstiltak	A,B	31 466 000	3 777 516	27 688 484
1420	Miljødirektoratet	61	Tilskudd til klimatilpasningstiltak	A,B	104 058 000	6 758 000	97 300 000

Utgifts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling *	Regnskap 2016	Merutgift (-) og mindretgift
1420	Miljødirektoratet	69	Oppryddingstiltak	A,B	90 668 000	41 250 810	49 417 190
1420	Miljødirektoratet	70	Tilskudd til vannmiljøtiltak	A,B	26 991 000	21 114 449	5 876 551
1420	Miljødirektoratet	71	Marin forsøpling	A,B	15 290 000	15 261 324	28 676
1420	Miljødirektoratet	72	Erstatning for beitedyr tatt av rovvilt	A,B	144 837 000	591 864	144 245 136
1420	Miljødirektoratet	73	Tilskudd til rovvilttiltak	A,B	77 836 000	12 515 903	65 320 097
1420	Miljødirektoratet	74	CO ₂ - kompensasjons-ordning for industrien	A,B	497 928 000	497 897 386	30 614
1420	Miljødirektoratet	75	Utbetaling av pant for bilvrak	A,B	420 000 000	0	420 000 000
1420	Miljødirektoratet	76	Refusjonsordninger	A,B	96 327 000	87 550 086	8 776 914
1420	Miljødirektoratet	77	Ymse organisasjoner og stiftelser	A,B	10 885 000	12 454 999	-1 569 999
1420	Miljødirektoratet	78	Friluftsmål	A,B	158 846 000	136 978 019	21 867 981
1420	Miljødirektoratet	79	Oppryddingstiltak	A,B	650 000	843 630	-193 630
1420	Miljødirektoratet	81	Verdensarvområde, kulturlandskap og verdiskaping	A,B	26 930 000	22 478 792	4 451 208
1420	Miljødirektoratet	82	Tilskudd til prioriterte arter og utvalgte naturtyper	A,B	81 190 000	5 996 600	75 193 400
1420	Miljødirektoratet	84	Internasjonalt samarbeid	A,B	4 834 000	4 651 255	182 745
1420	Miljødirektoratet	85	Naturinformasjonssenter	A,B	56 028 000	52 626 416	3 401 584
1425	Vilt- og fiske-tiltak	01	Driftsutgifter	A,B	13 432 000	8 681 107	4 750 893
1425	Vilt- og fiske-tiltak	21	Spesielle driftsutgifter	A,B	27 318 000	26 057 857	1 260 143
1425	Vilt- og fiske-tiltak	70	Tilskudd til fiskeformål	A,B	11 021 000	4 928 740	6 092 260
1425	Vilt- og fiske-tiltak	71	Tilskudd til viltformål	A,B	33 915 000	26 782 580	7 132 420
0118	Utenriks-departementet	76	Tilskudd	B	0	1 999 938	
1633	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift	01	Driftsutgifter		0	111 218 146	
Sum utgiftsført					4 107 844 000	2 872 014 438	

Inntekts- kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling	Regnskap 2016	Merinntekt og mindreinntekt (-)
4420	Miljødirektoratet	01	Oppdrag og andre diverse inntekter		4 166 000	3 728 304	-437 696
4420	Miljødirektoratet	04	Gebyr, forurensnings- området		46 511 000	43 943 184	-2 567 816
4420	Miljødirektoratet	06	Gebyr, fylkenes miljø- vernavdelinger		23 330 000	21 026 743	-2 303 257
4420	Miljødirektoratet	07	Gebyr, kvotesystemet		10 022 000	9 275 761	-746 239
4420	Miljødirektoratet	08	Gebyr, naturforvaltnings- området		4 714 000	4 223 692	-490 308
4420	Miljødirektoratet	09	Internasjonale oppdrag		52 923 000	52 167 735	-755 265
5578	Sektoravgifter under KLD	71	Jeger- og felling- savgifter		79 018 000	79 018 000	0
5578	Sektoravgifter under KLD	72	Fiskeravgifter		14 542 000	14 542 000	0
3640	Arbeidstilsynet	04	Kjemikaliekontroll	B	0	4 561 997	
5309	Tilfeldige inntekter	29	Ymse		0	1 068 668	
5700	Folketrygdens inntekter	72	Arbeidsgiveravgift		0	60 998 257	
Sum inntektsført					235 226 000	294 554 340	

Netto rapportert til bevilgningsregnskapet		2 577 460 098	0
Kapitalkontoer			
60050210	Norges Bank KK/innbetalinger	271 990 193	
60050202	Norges Bank KK/utbetalinger	-2 850 225 737	
714415	Endring i mellomværende med statskassen	775 447	
Sum rapportert		0	

Beholdninger rapportert til kapitalregnskapet (31.12)				
Konto	Tekst	2016	2015	Endring
xxxxxx	[Aksjer]	0	0	0
714415	Mellomværende med statskassen	-30 085 431	-30 860 878	775 447

* Samlet tildeling skal ikke reduseres med eventuelle avgitte belastningsfullmakter. Se note B for nærmere forklaring.

Note A Forklaring av samlet tildeling utgifter			
Kapittel og post	Overført fra i fjor	Årets tildelinger	Samlet tildeling
140001	0	610 000	610 000
140021	0	29 600 000	29 600 000
140062	0	3 323 000	3 323 000
140071	0	200 000	200 000
140076	0	5 750 000	5 750 000
140079	0	6 300 000	6 300 000
141021	0	199 484 000	199 484 000
141054	0	29 971 000	29 971 000
141070	0	200 000	200 000
142001	9 382 000	607 075 000	616 457 000
142021	0	175 592 000	175 592 000
142022	10 362 000	275 343 000	285 705 000
142023	6 687 000	137 676 000	144 363 000
142030	15 803 000	34 460 000	50 263 000
142031	5 991 000	62 848 000	68 839 000
142032	4 178 000	5 292 000	9 470 000
142033	0	1 562 000	1 562 000
142034	33 500 000	96 580 000	130 080 000
142035	13 000	392 112 000	392 125 000
142037	0	14 000 000	14 000 000
142038	500 000	13 000 000	13 500 000
142039	18 844 000	12 622 000	31 466 000
142061		104 058 000	104 058 000
142069		90 668 000	90 668 000
142070	1 236 000	25 755 000	26 991 000
142071		15 290 000	15 290 000
142072		144 837 000	144 837 000
142073	7 785 000	70 051 000	77 836 000
142074		497 928 000	497 928 000
142075		420 000 000	420 000 000
142076		96 327 000	96 327 000
142077		10 885 000	10 885 000
142078	1 025 000	157 821 000	158 846 000

Kapittel og post	Overført fra i fjor	Årets tildelinger	Samlet tildeling
142079		650 000	650 000
142081	669 000	26 261 000	26 930 000
142082	25 401 000	55 789 000	81 190 000
142084		4 834 000	4 834 000
142085	4 750 000	51 278 000	56 028 000
142501	634 000	12 798 000	13 432 000
142521	1 218 000	26 100 000	27 318 000
142570	21 000	11 000 000	11 021 000
142571	3 315 000	30 600 000	33 915 000

* i tillegg har Folkehelseinstituttet fått en fullmakt fra KLD på 3,3 mill. kroner

** i tillegg kommer 188 000 kroner som er holdt tilbake og benyttet av departementet

Note B Forklaring til brukte fullmakter og beregning av mulig overførbart beløp til neste år

Kapittel og post	Stikkord	Merutgift(-)/ mindre utgift	Utgiftsført av andre iht. avgitte belastningsfullmakter(-)	Merutgift(-)/ mindregift etter avgitte belastningsfullmakter	Merinntekter / mindreinntekter(-) iht. merinntektsfullmakt	Omdisponering fra post 01 til 45 eller til post 01/21 fra neste års bevilgning	Innsparinger(-)	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp *	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
140001		232 314		232 314						-
140021		7 185 718	(6 353 875)	831 843						-
140076		1 156 590	(125 000)	1 031 590						-
141021		18 479 822	(16 765 808)	1 714 014						-
142001		28 555 394	(168 099)	28 387 295	(437 696)			27 949 599	30 353 750	27 949 599
142021		57 051 123	(61 105 143)	(4 054 020)				(4 054 020)	8 779 600	-
142022		125 840 727	(113 441 203)	12 399 524				12 399 524	13 767 150	12 399 524
142023		32 921 018	(21 821 294)	11 099 724	(6 116 646)			4 983 077	6 883 800	4 983 077
142030	"kan overføres"	8 271 375	-	8 271 375				8 271 375	88 478 000	8 271 375
142031	"kan overføres"	59 837 254	(51 909 600)	7 927 654				7 927 654	109 448 000	7 927 654
142032	"kan overføres"	4 941 693	(69 567)	4 872 126				4 872 126	7 492 000	4 872 126
142033	"kan overføres"	1 508 015	(299 781)	1 208 234				1 208 234	1 562 000	1 208 234
142034	"kan overføres"	33 348 461	-	33 348 461				33 348 461	130 080 000	33 348 461
142035	"kan overføres"	2 243 944	(174 117)	2 069 827				2 069 827	715 724 000	2 069 827
142037	"kan overføres"	13 575 345	(745 461)	12 829 884				12 829 884	14 000 000	12 829 884
142038	"kan overføres"	12 646 186	(3 173 001)	9 473 185				9 473 185	13 000 000	9 473 185
142039	"kan overføres", "kan nyttetes under postene 69 og 79"	27 688 484	(2 513 279)	25 175 205				25 175 205	44 271 000	25 175 205
142061	"kan overføres"	97 300 000	-	97 300 000				97 300 000	106 058 000	97 300 000
142069	"kan overføres", "kan nyttetes under postene 39 og 79"	49 417 190	-	49 417 190			(193 630)	49 223 561	131 788 000	49 223 561
142070	"kan overføres"	5 876 551	(2 974 392)	2 902 159				2 902 159	50 855 000	2 902 159

Kapittel og post	Stikkord	Merutgift(-)/ mindre utgift	Utgiftsført av andre iht. avgitte belastningsfullmakter(-)	Merutgift(-)/ mindreutgift etter avgitte belastningsfullmakter	Merinntekter / mindreinntekter(-) iht. merinntektsfullmakt	Omdisponering fra post 01 til 45 eller til post 01/21 fra neste års bevilgning	Innsparinger(-)	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp *	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
142071	"kan overføres"	28 676	-	28 676				28 676	22 790 000	28 676
142072	"overslagsbevilgning"	144 245 136	(104 048 333)	40 196 803						-
142073	"kan overføres"	65 320 097	(52 562 855)	12 757 242				12 757 242	138 128 000	12 757 242
142074		30 614	-	30 614						-
142075	"overslagsbevilgning"	420 000 000	(412 189 603)	7 810 397						-
142076	"overslagsbevilgning"	8 776 914	-	8 776 914						-
142077		(1 569 999)	-	(1 569 999)						-
142078	"kan overføres"	21 867 981	(20 599 992)	1 267 989				1 267 989	305 096 000	1 267 989
142079	"kan overføres", "kan nyttes under postene 39 og 69"	(193 630)	-	(193 630)				(193 630)	1 956 000	-
142081	"kan overføres", "kan nyttes under post 21"	4 451 208	(3 507 689)	943 519				943 519	51 782 000	943 519
142082	"kan overføres", "kan nyttes under post 21"	75 193 400	(45 085 400)	30 108 000			(4 054 020)	26 053 980	114 228 000	26 053 980
142084		182 745	(181 173)	1 572						-
142085	"kan overføres"	3 401 584	(1 051 466)	2 350 118				2 350 118	104 998 000	2 350 118
142501		4 750 893	(4 266 672)	484 221				484 221	639 900	484 221
142521		1 260 143	-	1 260 143				1 260 143	1 305 000	1 260 143
142570	"kan overføres"	6 092 260	(5 928 310)	163 950				163 950	22 000 000	163 950
142571	"kan overføres"	7 132 420	(6 269 942)	862 478				862 478	58 200 000	862 478

*Maksimalt beløp som kan overføres er 5% av årets bevilgning på driftspostene 01 - 29, unntatt post 24 eller sum av de siste to års bevilgning for poster med stikkordet "kan overføres". Se årlig rundskriv R-2 for mer detaljert informasjon om overføring av ubrukte bevilgninger.

Forklaring til bruk av budsjettfullmakter

Mottatte belastningsfullmakter

Miljødirektoratet har mottatt en belastningsfullmakt fra Arbeidstilsynet på 4 074 620 kroner. Fullmakten gjelder kap. 3640 post 04, og er benyttet i sin helhet.

Miljødirektoratet har også mottatt en belastningsfullmakt fra Utenriksdepartementet på 2 000 000 kroner. Fullmakten gjelder kap. 0118 post 76, og er belastet med 1 999 938 kroner.

Tildelinger på andre kapitler enn etatens egne

Miljødirektoratet har mottatt tildelinger på kap. 1400 og 1410. Der det er mindreforbruk, vil Klima- og miljødepartementet beregne overførbare beløp.

Avgitte belastningsfullmakter

Det er gitt belastningsfullmakter til andre etater og tildelt midler til fylkesmenn på Miljødirektoratets poster for totalt 985 520 555. På disse er det utgiftsført 937 331 901 kroner.

Direktoratets mer-/ mindreutgifter er korrigert for utgifter ført av andre.

Fullmakt til å overskride driftsbevilgninger mot tilsvarende merinntekter

Miljødirektoratet har fullmakt til å overskride kap. 1420 post 01 mot tilsvarende merinntekter på kap. 4420 post 01. Videre har Miljødirektoratet fullmakt til å overskride kap. 1420 post 23 mot tilsvarende merinntekt på postene 04, 06, 08 og 09. I 2016 var det ikke merinntekter på noen av inntektspostene under kap. 4420.

Mindreinntektene beløper seg til totalt 6 554 342 kroner, og går til fradrag i utregning av mulig overførbart beløp til neste år.

Mulig overførbart beløp

Miljødirektoratets ubrukte beløp på kap. 1420 post 01 er 27 949 599 kroner. Dette beløpet er under grense-n på 5%, og hele beløpet regnes derfor som mulig overføring til 2017.

Tilsvarende er ubrukte beløp på kap. 1420 postene 22 og 23 under grensen på 5%, og regnes som mulig overføring til 2017.

På kap. 1425 post 01 er ubrukt bevilgning 484 221 kroner. Dette beløpet er også under grensen på 5%, og regnes som mulig overføring til 2017.

Også på kap. 1425 post 21 er ubenyttet bevilgning under grensen på 5%, og regnes som mulig overføring til 2015

Stikkordet «kan overføres»

På poster med stikkordet "kan overføres" knyttet til posten, kan ubrukt bevilgning overføres i sin helhet.

Stikkordet «kan benyttes under»

Kap. 1420 post 21 er overskredet mot tilsvarende mindreforbruk på post 82. Beregning av overførbart beløp på post 82 hensyntar dette.

Det samme gjelder kap. 1420 post 79 som er overskredet mot tilsvarende mindreforbruk på post 69. Beregning av overførbart beløp på post 69 hensyntar dette.

Stikkordet «overslagsbevilgning»

Poster med stikkordet "overslagsbevilgning" er ikke overførbare til neste år.

Overskridelsessamtykke

Direktoratet fikk i supplerende tildelingsbrev av 29.11.2016 samtykke til å overskride kap. 1420 post 77 mot tilsvarende innsparing under kap. 1410 post 21.

6.4 Oppstilling artskontorrapportering

Oppstilling av artskontorrapporteringen 31.12.2016			
	Note	2016	2015
Driftsinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetalinger fra gebyrer	1	83 368 672	81 611 158
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer	1	4 179 314	8 845 909
Salgs- og leieinnbetalinger	1	54 455 416	61 796 075
Andre innbetalinger	1	1 264 753	499 541
Sum innbetalinger fra drift		143 268 155	152 752 683
Driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetalinger til lønn	2	480 529 449	487 937 979
Andre utbetalinger til drift	3	770 630 062	688 565 426
Sum utbetalinger til drift		1 251 159 511	1 176 503 405
Netto rapporterte driftsutgifter		1 107 891 356	1 023 750 722
Investerings- og finansinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetaling av finansinntekter	4	181 793	214 676
Sum investerings- og finansinntekter		181 793	214 676
Investerings- og finansutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetaling til investeringer	5	488 454 222	400 004 669
Utbetaling til kjøp av aksjer	5,8B	0	0
Utbetaling av finansutgifter	4	20 657 481	8 700 142
Sum investerings- og finansutgifter		509 111 703	408 704 811
Netto rapporterte investerings- og finansutgifter		508 929 910	408 490 135
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten			
Innbetaling av skatter, avgifter, gebyrer m.m.	6	93 560 000	88 982 000
Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten		93 560 000	88 982 000
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten			
Utbetalinger av tilskudd og stønader	7	1 005 047 611	895 910 315
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		1 005 047 611	895 910 315

	Note	2016	2015
Inntekter og utgifter rapportert på felleskapitler *			
Tilfeldige og andre inntekter konto 8480 (ref. kap. 5309, inntekt)		1 068 668	631 486
Arbeidsgiveravgift konto 1986 (ref. kap. 5700, inntekt)		60 998 257	61 835 955
Nettoføringsordning for merverdiavgift konto 1987 (ref. kap. 1633, utgift)		111 218 146	94 169 675
Netto rapporterte utgifter på felleskapitler		49 151 221	31 702 234
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet		2 577 460 098	2 270 871 406
Oversikt over mellomværende med statskassen			
Eiendeler og gjeld		2016	2015
Fordringer på ansatte		600 472	672 472
Kontanter		9 882	18 486
Kundefordringer		(141 760)	(155 649)
Bankinnskudd - oppgjørskonto og arbeidskonto		-	(5 661)
Forskuddstrekk		(20 681 295)	(19 710 505)
Påleggstrekk		(2 959)	(1 995)
Oppgjørskonto merverdiavgift		15 282	480 803
Utgående merverdiavgift		52 490	113 583
Leverandørgjeld		(9 189)	(10 376)
Lønn		-	
Annen kortsiktig gjeld		1 201 589	(546 445)
Annen langsiktig gjeld		(11 129 944)	(11 715 590)
Sum mellomværende med statskassen	8	(30 085 431)	(30 860 878)

Note 1 Innbetalinger fra drift		
	31.12.2016	31.12.2015
Innbetalinger fra gebyrer		
Gebyrer forurensingsområdet	48 580 716	45 337 656
Gebyr fylkesmannsebetenes miljøvernnavdelinger	21 302 489	20 952 912
Gebyrer kvotesystemet	9 275 761	9 738 645
Gebyrer naturforvaltningsområdet	4 209 707	4 484 173
Gebyrer internasjonalt område		1 097 772
Sum innbetalinger fra gebyrer	83 368 672	81 611 158
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer		
Tilskudd fra andre statlige virksomheter	3 841 314	5 896 300
Andre tilskudd og overføringer	338 000	2 949 609
Sum innbetalinger fra tilskudd og overføringer	4 179 314	8 845 909
Salgs- og leieinnbetalinger		
Leieinntekt fast eiendom	3 108 618	1 832 681
Annen leieinntekt	0	0
Salgsinntekt varer og tjenester	51 346 798	59 963 394
Sum salgs- og leieinnbetalinger	54 455 416	61 796 075
Andre innbetalinger		
Salg anleggsmidler	1 264 753	499 541
Finansinntekter*	0	0
Sum andre innbetalinger	1 264 753	499 541
Sum innbetalinger fra drift	143 268 155	152 752 683

* Finansinntekter spesifiseres i note 4

Note 2 Utbetalinger til lønn		
	31.12.2016	31.12.2015
Lønn	435 397 858	434 477 079
Arbeidsgiveravgift	60 998 257	61 835 948
Pensjonsutgifter*	0	0
Sykepenger og andre refusjoner (-)	-19 873 093	-14 862 000
Andre ytelser	4 006 428	6 486 952
Sum utbetalinger til lønn	480 529 449	487 937 979
* Denne linjen benyttes av virksomheter som innbetaler pensjonspremie til SPK.		
Antall årsverk:	667	692

Note 3 Andre utbetalinger til drift		
	31.12.2016	31.12.2015
Husleie	77 757 981	78 087 324
Vedlikehold egne bygg og anlegg		0
Vedlikehold og ombygging av leide lokaler	23 045	63 221
Andre utgifter til drift av eiendom og lokaler	2 029 179	4 421 793
Reparasjon og vedlikehold av maskiner, utstyr mv.	297 618	426 772
Mindre utstysanskaffelser	6 619 074	4 927 849
Leie av maskiner, inventar og lignende	24 094 128	21 841 345
Kjøp av fremmede tjenester	569 889 699	492 134 641
Reiser og diett	41 371 465	52 409 413
Øvrige driftsutgifter*	48 547 873	34 253 068
Sum andre utbetalinger til drift	770 630 062	688 565 426

* beløpet inkluderer tap på fordringer

Note 4 Finansinntekter og finansutgifter		
	31.12.2016	31.12.2015
Innbetaling av finansinntekter		
Renteinntekter	2 184	438
Valutagevinst	119 161	154 089
Annen finansinntekt	60 448	60 149
Sum innbetaling av finansinntekter	181 793	214 676
<i>Utbetaling av finansutgifter</i>		
Renteutgifter	20 411 724	8 274 227
Valutatap	214 765	419 056
Annen finansutgift	30 992	6 859
Sum utbetaling av finansutgifter	20 657 481	8 700 142

Note 5 Utbetaling til investeringer og kjøp av aksjer		
	31.12.2016	31.12.2015
Utbetaling til investeringer		
Immaterielle eiendeler og lignende	455 539 024	383 559 658
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	19 834 648	6 217 116
Beredskapsanskaffelser		0
Infrastruktureiendeler		0
Maskiner og transportmidler	6 088 863	4 101 202
Driftsløsøre, inventar, verktøy og lignende	6 991 688	6 126 693
Sum utbetaling til investeringer	488 454 222	400 004 669
Utbetaling til kjøp av aksjer		
Kapitalinnskudd		
Obligasjoner		
Investeringer i aksjer og andeler		
Sum utbetaling til kjøp av aksjer	0	0

Note 6 Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten		
	31.12.2016	31.12.2015
Tilbakeføring av jeger- og fellingsavgifter fra Viltfondet	79 018 000	74 982 000
Tilbakeføring av fiskeravgifter fra Statens fiskefond	14 542 000	14 000 000
Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten	93 560 000	88 982 000

Note 7 Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		
	31.12.2016	31.12.2015
Overføringer til forvaltningsorganer med særskilte fullmakter	0	0
Overføringer til andre statlige regnskaper	48 096 665	42 466 420
Tilskudd til kommuner	60 676 690	96 563 409
Tilskudd til fylkeskommuner	71 398 500	59 553 000
Tilskudd til ikke- finansielle foretak	733 247 210	589 905 466
Tilskudd til finansielle foretak	4 078 436	1 567 548
Tilskudd til husholdninger	-18 587	1 300 000
Tilskudd til ideelle organisasjoner	87 338 924	100 533 631
Tilskudd til statsforvaltningen	0	0
Tilskudd til utlandet	229 773	4 020 841
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten	1 005 047 611	895 910 315

Note 8 Sammenheng mellom avregning med statskassen og mellomværende med statskassen			
Del A Forskjellen mellom avregning med statskassen og mellomværende med statskassen			
	31.12.16 Spesifisering av bokført avregning med statskassen	31.12.16 Spesifisering av rapportert mellomværende med statskassen	Forskjell
Finansielle anleggsmidler			
Investeringer i aksjer og andeler*			0
Obligasjoner			0
Sum	0	0	0
Omløpsmidler			
Kundefordringer	11 419 863	-141 760	11 561 623
Andre fordringer	1 279 277	600 472	678 805
Bankinnskudd, kontanter og lignende	9 882	9 882	0
Sum	12 709 022	468 594	12 240 428
Langsiktige gjeld			
Annen langsiktig gjeld	-11 129 944	-11 129 944	0
Sum	-11 129 944	-11 129 944	0
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	42 712	-9 189	51 901
Skyldig skattetrekk	-20 710 989	-20 681 295	-29 694
Skyldige offentlige avgifter	15 282	67 773	-52 490
Annen kortsiktig gjeld	18 618 318	1 198 630	17 419 688
Sum	-2 034 676	-19 424 081	17 389 405
Sum	-455 598	-30 085 431	29 629 833

* Virksomheter som eier finansielle anleggsmidler i form av investeringer i aksjer og selskapsandeler fyller også ut note 8 B.

Miljødirektoratet

Telefon: 03400/73 58 05 00 | **Faks:** 73 58 05 01

E-post: post@miljodir.no

Nett: www.miljodirektoratet.no

Post: Postboks 5672 Sluppen, 7485 Trondheim

Besøksadresse Trondheim: Brattørkaia 15, 7010 Trondheim

Besøksadresse Oslo: Grensesvingen 7, 0661 Oslo

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning. Vi er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet og har mer enn 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved Statens naturoppsyn (SNO) sine mer enn 60 lokalkontor.

Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptre selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring.

Våre viktigste funksjoner er at vi skaffer og formidler miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid.